

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 1, 1874.

196—40. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Ki a tulajdonosa az erdélyi ref. egyházi és iskolai javaknak?

(Folytatás.)

Lássuk a jog-történeti multat; vagy tán inkább, a mult jogi nézetét! Kérdem: a múltban prot. jogi nézet volt-e az, hogy minden egyházközségi vagyon az egyetemes egyházé? Kaptunk volna-e mi csak egy rozszant templomot is a katholikus egyháztól ezen jogi elv szerint? Itélhette volna-e az A. C. idézett cikkében a törvényhozás a „major parsnak“ a templomokat? S ez a major pars hozta át a ref. egyházba a templomokat és parokhiákat; s ha a kath. egyház érvényesítheti azt az elvet, hogy minden egyházi vagyon az egyetemes egyházé, függetlenül az azt alkotó testületektől: ma, nem tudom, mikint állíthatná fel dr. K. S. a maga „napnál világosabb“ jogi elvét!

Azt is tudhatja dr. K., hogy a kath. egyház szorultságában állította fel azon jogi elvet, a melyet ő most védelmébe vett. Nem a protestantizmus tiltakozott-e ez ellen Németországon? Nem ezen elv ellen védelmezték-e az erdélyi fejedelmek Magyarországon a protestánsokat?

A protestantizmus a maga súlypontját és lét-alapját mindig is az egyházközségekbe helyezte; nem bántotta az az ámbicio, hogy egy gazdag metropolis, legyen fényes reprezentáns testülettel. Azt is tudjuk, hogy magának az erd. ref. egyháznak nem hagyományoztak oly bőkezűen, mint az egyes testületeknek; talán, mert nem tarták szükségesnek, s talán, mert a Gilányi-féle hagyomány kezelése nem nagyon lelkesíthette a hiveket!

A jogi nézet tehát a múltban nem az volt, hogy minden vagyon az egyetemes egyházé, hanem az, hogy a tulajdonos testületek az egyetemes egyház kormányának főfelügyelete alatt kezelik és használják javaikat, mert ezt magukra nézve célszerűbbnek lát-

ták. S bizonyára, midőn az 1713-iki közzsinat „fellette igen szükségesnek itélé a supremum consistoriumnak felállítatását,“ csak a főfelügyeletre gondolt s nem arra, hogy ez a szupr. kons. az egyetemes egyház tulajdonos-képviselője legyen.

Az 1848-iki forradalom pusztításai nyomán sok dezoláta ekklézsia maradt. Az erdélyi ref. egyház zsinatja és főkonzisztoriuma, mihelyt tehettek, megtették azt, a mi leghelyesebb volt. A teljesen néptelenné vált, vagy megcsökkent népeségű ekklézsiákat rendezni kezdték. S mily könnyű volt, szabadon és ellenmondás nélkül rendelkezni ott, a hol a fizikai, vagy erkölcsi halál ugy is elnémitott minden lehető ellenmondást az egyházközségek részéről. Egy más, kívülről jöhető ellentmondás elnémitására igen helyesen mondhatta ki többek közt az 1866-évi zsinat, hogy „minden egyházi vagyon egyszersmind tulajdona, vagyona az összes anyaszentegyháznak.“ Egyszersmind, mert 1-mo, az egyetemes egyház kihalt tagjainak egyházi vagyonát örökli; 2-do, mert ez, így általánosságban, nem jelent többet, mintha az állam kimondja, hogy az állam területén minden fekvő vagyon egyszersmind tulajdona az államnak. De ez csak az állam souverain jogát fejezi ki; a souv. jog pedig Európában még nem jelentette azt, hogy az egyének és élő testületek tulajdon-joga kétségbe vonassék. S becsületes és jog-érzettel bíró hatalmas testületek, mint az állam és egyház, az egyesek és testületek tulajdon-jogát el nem rabolják, ha saját lét-alapjokat belőlről és kívülről megsemmisíteni, nem akarják. S ezt a mi egyházunk nem is tette.

Vizsgálja meg figyelmesen akárki a dr. K. által idézett zsinati és főkonzisztoriumi intézkedéseket a dezoláta ekklézsiák vagyonáról és affliációjáról: ott, a hol volt, kit megkérdezni, mind a vagyon eladatása, értékesítése és más egyház javára fordítása, mind az affliáció az illető egyházak és birtokosok beleegyezésével történtek. (Közzsinat 1862—73 szám; 1861—70 sz.; 1865—80, 81 sz.). Az el-

adott községi vagyont, vagy az újból népesedő egyház számára tőkésítik, vagy ugyanazon traktusban akarnak fekvő vagyont venni az ott levő gyenge egyházak felsegítésére, és az 1863-iki zsinat ellene mond annak, hogy a 10 holdnál kevesebbet tevő egyházközségi fekvők elrendelt eladásából begyűlő összeg a generális kasszába tétessék az egyetemes egyház részére.

Ha az említett zsinatok határozatai úgy értelmezettek volna is, a mint dr. K. értelmezi: arról a községek vagy nem tudtak semmit, vagy nem vették figyelembe. Értelmesebb községeink jól érezték azt, hogy az ők és traktusaik megkérdezése nélkül oly fontos ügyben, mint az egyházi javak „jogi természete,” a közös törvényhozás érvényesen nem határozhat. Az affiliációra nézve pedig a 32 kánon „az illetők beleegyezését” határozottan kiköti. S a többek közt a szász- és magyar-régeni egyházak igénybe is vették ezen jogukat a zsinat határozata ellenében. (L. 1861 zs. 83 sz., 1862 zs. 47 sz.)

Itt kell még megemlítenem az egyházi dézma-kárpótlás kötvényeinek „jogi természetét”, hogy azután nézetemet általában kifejezhessem összes eddig elősorolt egyházi javaink „jogi természete” felett. Én ezeket is csak annyiban tartom az egyetemes egyház tulajdonainak, mint az egyházközségek fekvő vagyonát. Igen célszerű lehet, hogy az állandó igazgató tanács kezeli azon kötvényeket s a szükség parancsolja, hogy a kamatok egy része a közigazgatás fedezésére fordíttassék. De vajjon, nem az egyes egyházak részére utaltatták-e ki azok? S ha az egyházközség nagyobb hasznot huzna ezen kötvények árából vásárolt földbirtok után: vajjon, nem volna köteles az kerületi gyűlés, kiadatni azokat a községeknek?

Enynyit bizonyít a múlt és a jelen jogi nézete. Lássuk, mit bizonyítanak országos törvényeink.

Dr. K. hivatkozik a leop. dipl. II-ik pontjára és az 1791. 55. t. c.-re, állítván, hogy ezek az egyetemes egyházat biztosítják az iránt, hogy a meglevő egyházi javak békés birtoklásában az illető testületek megtartatnak: tehát, itt is az egyetemes egyház ismertetik el tulajdonosnak. Dr. K. mondja, hogy minden hazai törvényeink elismerik az apróbb testületek jogi személyiségét; ő maga idézi a leop. dipl. 2-ik pontjából, hogy „a bevett vallások közül bármely egyház, parókhia, vagy iskola részére adattattak,” a javadalmak azoknak békés birtokában hagyat-

nak, még is „oly világos, mint a nap, hogy a tulajdonos az egyetemes ref. egyház,” melynek főtestületei „szabadon és ellenmondás nélkül rendelkeztek és rendelkeznek azok felett.” Láttuk, hogy nem rendelkezett és nem is rendelkezik. S a miért a törvény recepta religiokról beszél, azért nem a recepta religiokon levő összeséget, (se az „eszményit”, se a realist) tartja tulajdonosnak.

Én részemről óhajtom és épen magyar reformált egyházunk érdekében, hogy az egyes testületek tulajdon-jogaikról le ne mondjanak. Virágzó egyházközségek nélkül nincs protestantizmus, nincs prot. vallásos élet. Pedig, a prot. ref. községek felvirágzását akadályozhatja meg azon jogi elv, hogy a tulajdonjog az egyetemet illeti. Csökkentheti ez az egyesek áldozat-készségét, mert a közért, a míg ilyen fogalom van a közrűl, mint ma, nem sok ember lelkesedik. De veszélynek is lehetnek kitéve az egyházi javak. Elismert igazság, hogy mindig felelősség nélküli, gyakran könnyelmű és lelkiismeretlen minden képviselői gyűlés többsége. Ennek szeszélyére bizni minden egyházi, vagy más javak feletti rendelkezést: egy kicsit veszélyes.

Egyébiránt, óhajtom, hogy összes egyházi javaink és egyházi életünk felett a főfelügyelet minél erősebb legyen fennálló törvényeink és szokásaink értelmében s e főfelügyelet teremjen üdvösebb gyűléseket, mint eddig termett.

II.

A fő-, és közép-tanodáink birtokában levő javak tulajdonosai is kétség kívül az illető tanodák.

Miután a jogtan elvei szerint, nem csak természeti személyek összesége, hanem vagyon-összeségek (universitas bonorum) is lehetnek jogi személyek s az ilyen jog-alanyok képviselőinek cselekvési képessége el van ismerve: elméletileg sem lehetetlen, hogy a tanodák valóságos tulajdonosok legyenek.

Többször idézett országos törvényeink szintén jogi személyeknek ismerik el a tanodákat, mint a melyek a magán jogtan körébe tartozó jogositványokkal bírnak.

Történetileg is áll, hogy a tanodák az erdélyi fejedelmek alatt is, de főleg 1713 óta önálló testületek voltak, melyeknek előjárásai mind szellemi, mind anyagi ügyekben képviselték a tanodát még külföldön is p. o. az „angol-pénz” kezelésére nézve

az angol bankkal közvetlenül érintkezik az enyedi tanoda előljárósága.

1713 óta a tanodák előljáróságai konstituens tagjai az egyh.-ker. közgyűlésnek s ezen előljáróságok részben maguk egészíték ki magukat napjainkig, a menyinyiben kijelölési joggal birnak megválasztandó új tagjaira nézve s ezen jogot a fehérvár-enyedi főtanoda a fejedelmek közvetlen felügyelete alatt is gyakorolta új tanárok beállítására alkalmával.

Makkai Domokos,
n.-enyedi tanár

(Vége következik.)

Ultimatum az egy orthodoxusnak.*)

„Néhány szót“ intéz hozzám e lapban az egy O. Szokása szerint, egy sereg bölcs tanácsot ad dorgatorium alakjában. Az első közleményben tudós idézetek mögé rejtekezik, a másodikban már újra a maga valóságában jelenik meg. Folytonosan nő bosszankodása, mérge. Alig várja, hogy megtanítson ő is konjugálni, mikor ő „bizonyos kényszer-rendszer következtében még egyetemen is kénytelen volt, magát gyakorolni benne.“ Úgy, ugy! Csak gondold meg, szíves olvasó, hogy akadémitával van bajod. Élő szóval eleget hirdette már, hogy ő az az O., a ki dr. Kovácsnak háborút izent, s most már írásban is sejtetni akarja, hogy kicsoda ő. Hiában, ő is szereti, mint sok mások, a személy-leírásokat, a jellem-rajzokat (oh, dicő polemia!) s ezért észre sem látszik venni, hogy mily találó jellemképet nyújt önmagáról. Az igaz, hogy a ki nem tudja, hogy miféle kamarán költ az a tarka színezés, azok a sok nyelvű tudós idézetek s bölcsőbbnél-bölcsőbb utasítások, a melyeket az olvasó elé tálat s a melyeknek elhagyására figyelmeztetve volt: az előtt ama kép érthetetlen hieroglif marad. Ezer szerencse, hogy bizonyos „Zwangssystem“ miatt kénytelen voltam, tanulmányozni azokat, mert különben veszve volnék!

Mielőtt azonban, e hieroglifek megfejtéséhez fognék, engedjék meg, hogy emlékezetbe idézzem az egy O. cikkének végét, a hol teljes indignációval enged szabad folyást (saját magyarázatát követem) fékes, zabolás kénykedvénnek s csak is azért, hogy én elég merész voltam, az: „effrenata libidot“ „korlátlan önkénnyel“ fordítani, holott az nem teszen egyebet, mint: „féket-vesztett, féktelen kénye-kedvét valakinek.“ Oh, bámulatos bölcsesség, oh szenvedélyes vakság! Borulj le olvasó az orias genie előtt, míg én füledbe sugom: „ezért a tudományért bizony kár volt, vesztegetni az egyetemeken a drága pénzt és időt.“ Záradékul aztán, következő kenetes atyai tanácsot adja: „hogy ne fogjak nézeteim papirra tevéséhez addig, míg azokat jól meg nem hánytam s ne álmodjam addig hivatalos, felvállalt biblia-fordításról, míg az ahhoz szükségeseben magamat hasznos vele-foglalkozás által nem

képeztem. Próbálni, ám lehet nyilvánosan is, de mindjárt az akadémia elhagyása után egyéb teendők és szakmák mellett is egy egyet nagy és korszerű vállalatához munkásnak szegődni, az már egy kissé nagy merészség és pedig olyan, a melynek párját csak itt nálunk lehet gyakrabban találni.

Lám-lám, beh mérges azért a konjugálásért! Hát, ez is a biblia-fordításhoz tartozik? Életrajzot akar ön írni? Ez az a „lehető leghiggadtabb megfigyelése a tárgynak“? Nem szembe szökő szerénytelenség (szelíden szólva) öntül, hogy magasan képzelet magát, holott még egyetlen vizsgát sem tett le a theológiából? Ismerlek, jó madár! Ugy látszik, hogy a debreceni theol. katedra savanyu volt! Pedig, milyen édesen álmodozott róla itt nálam nem ré-giben!

Emlékszik még reá?

Nó látja, én ezelőtt öt évvel tettem le a papi szigorlatot s ez óta folytonosan foglalkoztam s foglalkozom a theológiával, hol külföldön, hol itthon. „Vajha elszenvéd-néd egy kissé balgatagságomat (2. Kor. 11. 1.)“ szíves olvasó, midőn kénytelen vagyok, dicsekedni!

Nem kérdeztem eddig, hol s meddig tanulta a theológiát, mikor jött haza az akadémiáról, miféle érdemei vannak, hogy oly teli torokkal oktat, dorgál, kárhoztat másokat s oly könnyedén akasztgatja az avatatlan, járatlan sat. cafrangokat másokra. Most se kérdeném s nem is kérdelem, mivel önmaga a lehető leghivebben lerajzolta önmagát, a mint mindjárt ki fogom mutatni, hogy ön még mind a theol. propedeütika levegőjében röpdös, hogy azok a fényes tollak, a melyekkel díszelenni akar a világ előtt, nem egyebek páva-tollaknál. Lássuk tehát, miképen tanuskodnak nagy olvasottsága mellett azok a különböző nyelvű idézetek, azok az „öszszeállított“ nézetek a biblia fordításról. Nem sejtí ön, hogy lépre került? Csak egy kis esetlen, de nem esetleges „irodalmi csenés“-ről van szó. „Hic Rhodus, hic salta, hic ede specimen artis tuae, Cruciger!“

Körül-belől ismeri ön Doedest, utrechti theológiai tanárt. Vagy, ha őt nem ismerné, (de hát hogy ne ismerné, mikor két évig volt tanítványa) akkor csak ismeri 105, mondjad, százöt lapocskára terjedő hermeneütikáját. Azt is tudja körül-belől, hogy Doedes e könyvet a theol. előkészítő osztály ifju theológusai számára írta „vezér-fonallal.“ A munka jeles a maga nemében. Jó tankönyv kezdők számára. S ön csupa háládatosságból D. iránt, elég vakmerő, ezen tankönyvből lefordítani s elferdíteni egy pár paragrafust s aztán úgy árulni, mint saját bölcsességét. Ugy-e bár, hogy plagiatornak „szegődni, az már egy kissé nagy merészség és pedig olyan, a melynek párját csak itt nálunk lehet gyakrabban találni.“ Azonban, lássunk a dologhoz.

Az olvasó engedelmevel, előveszem a Doedes könyvét s lefordítom szóról-szóra az illető paragrafusokat és melléje állítom az O. fordítását is. Azt mondja ugyanis O., hogy „alakhü fordítást adni, igen nehéz; tudja, mert nem

*) Öszintén sajuáljuk e dolgot mind a két fél érdekében. Ám, ha még kell lenni: legyen; ugys — utolsó. Szerk.

egyszer próbálta. Mivel eddig elő egy próbához sem volt szerencsénk, jónak látom, alkalmat nyújtani, hogy bemutassa magát, mint kipróbált fordítót. Lehet, hogy nem értem úgy a holland-nyelv szellemét, mint O. azonban, itt könnyítve van dolgom, mert ő maga útmutatóm, ki a „nyelv szellemét,“ „geniusát“ oly méjjen különbözteti meg a „nyelv természetétől.“ Megjegyzem azt, a D. paragrafusait teljesen közlöm, hogy lássék, hogy az okoskodás menete ugyanaz szórúl-szóra, a mit a ritkított betűkkel szedett szók és kifejezések igazolnak.

Doedes. 95—100 lap. 49 §.

A fordítás (de vertaling).

„Miután az exegetikai vizsgálódást bevégeztük és minden lehető megtettünk a görög szöveg magyarázására és értelmezésére, átmehetünk a fordításra. Ezen némelykor nagyon nehéz munka körül sok óvatossággal kell eljárunk. A legtöbb, ha nem is minden nyelvnek sokkal több sajátosságai vannak, sem hogy egy könnyen volna alkalmas szó szerinti fordításra. A mi a görögből való fordítást illeti, nyugati nyelveink valamelyikére pl. franciára, németre, hollandra, angolra, azonnal szemünkbe ötlük, hogy ritkán gondolhatunk szó szerinti fordításra. De ez nem is elkerülhetlen szükség a cél elérésére. Fő dolog az, hogy a fordításban, még az eredetiben ugyanaz legyen mondva, úgy a gondolatokat, mint a dolgokat illetően. E mellett azonban, a fordításnak a mennyire lehet, az eredeti alakhoz kell csatlakoznia. Mondattani tekintetben azon nyelv szabályait kell követnie, a melyre fordít. Ezen nyelvnek nyelvhasználatát szintén tiszteletben kell tartania. Egyfelől tehát az eredeti, másfelől azon nyelv által van megkötvé, a melyre fordít.“

Álljunk meg itt s tegyük meg az egybehasonlítást.

Az egy O. így ír: „a fordítás nehéz munka, mert hiszen, minden nyelvnek (menyuyivel józanabb, szerényeb D.) megvannak a maga sajátosságai, úgy lexikális, mint grammatikális, sőt egyéb tekintetben is (hiszi-e ön, hogy épen ez az „egyéb“ a fő dolog?) elanyyira, hogy teljesen hű fordítást (értem, szó szerinti és még is érthetőt). (E zárjeles szók az egy orthodoxuséi) még az egy családhoz tartozó nyelveknél is majdnem lehetetlen. (Jól teszi, hogy rövidít.) De hiszen, a fordítás céljának elérésére azt hiszem, önnel tartok (sic! én D.-vel tartok, hát ön?) nem is szükség az olyan szoros ragaszkodás, lévén a fő dolog az, hogy a fordításban úgy a gondolatokat, mint a dolgokat illetőleg ép az legyen, mint a mi az eredetiben van. Az alakhűség csak anyyira megtartandó, a mennyire a fordítás nyelve engedi, miután mondattani tekintetben igen természetes, hogy azon nyelv az irányadó, a melyre fordítunk. Ezen nyelv sajátosságai, szokásos kifejezései előtt meg kell hajolnunk, úgy hogy a fordító a két korlát közt jár: az eredeti nyelv és azon nyelv (közt), a melyre fordít.“

Mindenki azonnal látja, hogy eredetinek több, mint szolgálai utánzás; idézetnek igen szabad ellapítás. Aztán meg, O.-nak nem is célja idézetnek ven-

ni, miután annak semmi jele, míg az eredetiségre törekvés mellett nagyon is tanuskodik a helytelen túldozgatás, a nem értés s az „azt hiszem, önnel tartok“ féle hetykékedés. Hogy az eredetit nem érti, kitűnik pl. onnan, hogy D. azt mondja, hogy a szintaktikai sajátosságok mellett a nyelvhasználat is tekintetbe veendő, a minek van értelme. O. meg így ír: „szintaktikai tekintetben azon nyelv irányadó, a melyre fordítunk. Ezen nyelv szokásos kifejezései előtt meg kell hajolnunk,“ sat.

Ez aztán a nyelv szellemébe való behatolás, ez aztán az író gondolat-világának hű „reflektálása.“

Menjünk csak tovább. Ezután jön az érdekese. D. a fentebb lefordított paragrafushoz szokása szerint még magyarázó jegyzeteket is csatol, a melyek ugyanazon tárgyhöz tartoznak. Így folytatja:

„A fordítónak jól kell ismernie anya-nyelvét is, s általában értenie a nyelv geniuszát. Nem elég az, hogy az ember minden úgy nevezett idegen szótól óvakodjék, hogy puristának mutassa magát. Be kell hatolnia a nyelv szellemébe, nem csak nyelv-értőnek, hanem nyelv-tudósnak is kel lenni.

(Men moet in den geest der taal ingedrongen, niet slechts taalkundige, maar „ook“ taalkenner zyn.) (E holland mondatra főhivom az olvasó figyelmét; mert mindjárt előkerül németül.) Említsük meg itt a Vinet szavát: Homil. bl. 121. „Pour ne pas errer sur le sens, que nous appelons exterieur, il faut avoir une idee precise de la langue des auteurs, je veux dire, de la valeur des signes et des formes de cette langue, compares aux formes et aux signes correspondants de notre propre langue. En d'autres termes, il faut savoir à quel taux il faut prendre les mots principaux, qui reviennent le plus souvent et entrent dans les passages les plus importants.“

Halljuk csak az egy O.-t: „Nem elég a fordításnál az, hogy az ember minden úgy nevezett (a hollandban sok „úgy nevezett“ idegen szó van, míg nálunk nem csak úgy nevezett, hanem valósággal is az) idegen szótól, idegen szó-füzéstől óvakodik, teljes purizmusra törekszik, hanem, a mint egy kitűnő exegeos profeszszor mondja: „Man muss in den Geist der Sprache eingedrungen, nicht nur ein Sprachkundiger, sondern Sprachkenner sein.“ Helyt il-lőnek látom itt a híres Vinet Sándor e szavait is főlem-líteni: „Pour ne pas errer sur, sat. .“

Tegyük csak meg itt is az egybehasonlítást. Nézzük csak meg azt a német idézetet. Meg tudná-e nekem mondani, hogy melyik kitűnő profeszszor mondta? Bizonyosan német, mert németül idézi. Lám-lám, hogy rajta vesztí az ember! Nagy baj az, ha anynyi nyelvet tud valaki, mint ön! Említém főlebb a D. szavait, ki semmi jelét sem adja annak, hogy „idéz ne,“ holott meg szokta mondani, a mikor a más szavait használja. Ön tán épen D.-t érti a kitűnő exegeos profeszszor alatt? De hiszen, ő hollandúl

ir. Különben meg is köszönné önnek a németiséget! Anynyival inkább egy német professzor. Nem vette-e észre a fordításkor, hogy a nicht „nur ein“-nak megfelelő: sondern „auch ein,“ a hollandus-„ook“ kimaradt? Vajjon, nem úgy esett-e a dolog, hogy ön el akarta hitetni a világgal, hogy milyen olvasott, mennyi nyelvet ismer s idéz s e végből a jó holland kifejezést kifordította németre s aztán azzal a csalóka idéző jellel ráfogta „egy kitűnő exegeos professzorra?“ Miért nem nevezi meg ön, ki úgy szereti a nagy neveket szellőztetni? Tudja-e, minek hijják az olyan hitegető embert, a ki egyebet, többet mutat, mint a mi valósággal? Az charlatán.

Hát a francia idézettel hogy állunk? „Helyt illőnek látom itt a híres Vinet Sándornak e szavait is...“ A ritkított betűs szavak az önéi. Ritka dolog is ám, tudni azt, hogy Vineinek Sándor a neve s hogy híres. Hát az az „is“ mire való? „Helyt illőnek látom.“ Azt hinné az ember, hogy egyenesen Vinetből idéz önállólag. Még a lapot is megnevezi, persze, franciául „page“. Csak az a különös, hogy D. is megnevezi, persze, hollandul: bl=bladzijde. D.-nél is e „helyt“ áll s épen enynyi s nem több. Látod, szives olvasó, az O. még franciául is tud. Tudja, mi a neve az ilyen embernek? Charlatán.

Azonban, térjünk a D. könyvének 101 és 102-ik lapjaira, vagyis a 44-ik §-ra. Megjegyzem azt, hogy itt nincs szükség ritkított betűkre, miután minden szórúl-szóra talál.

D. „Az új szövetségi iratok, valamint minden irat fordításának hűnek és világosnak kell lennie; hűnek, úgy hogy ne mondjon sem többet, sem kevesebbet, sem valami egyebet, mint az eredeti világosnak, úgy hogy sem a szó-rendezés, sem a szavak jelentése, sem a nyelvhasználat ellen ne hibázzék. Igen helyesen volt mondva: hogy nem szabad az eredeti szöveg daguerreotype-jének lennie, hanem beszélő képmásának. (Dat zij niet een daguerreotype van den oorspronkelyken tekst zyn mag, maar een sprekend gelykend portret daar van zyn moet.) Kérem, megjegyezni e holland mondatot is, mert újra jöni fog a fordítás németül). A

fordító tartsa szeme előtt, a mit Erázmus méltán követelt meg a körülírást (parafraze) illetőleg is: azt a mi az eredetiben ki van fejezve, úgy mondani másképp, hogy tulajdonképp még se mondj valami egyebet (sic aliter dicere, ut non dicas alia). Nem körülírni, nem értelmezni, hanem az eredetit a másik nyelven úgy adni vissza, hogy ez teljesen viszszatükrözze azt: ezt kell tennie a fordítónak.“ Ezek után így szól D. a második jegyzésben: „méltán emlékeztet Vinet (bl. 121): Ce n'est pas au traducteur à expliquer, ou à commenter, il doit rendre les expressions de l'original, et en conserver, sans s'embarrasser des consequences, les duretes, les obscurites, le caracter paradoxal; il ne doit pas reculer devant des metaphores, qui sembleront etrangeres, parce qu'elles sont etrangeres.“

Mielőtt az egy O.-nak fordítására térnék, megjegyzem, hogy Vinetnek idézett szavait tartsák szem előtt minden úgy nevezhető „szabad“ fordítók.

Orthodoxus: „Minden irat fordításának hűnek kell lenni úgy, hogy ne adjon sem többet, sem kevesebbet, sem valami egyebet, mint az eredeti szöveg; s világosnak, s érthetőnek, azaz, hogy sem a szavak rendezése, sem a szavak jelentése, sem a nyelv szokása, természete és használata ellen hiba ne történjék. Igen helyesen mondták, „das die Übersetzung nicht ein Daguerreotype des Urtextes sein darf, sondern sie muss ein sprechend gleiches Portrait desselben sein“ A fordító tartsa szeme előtt azt, a mit Erázmus mondott a körülírást (paraphraze) illetőleg, azt, a mi az eredetiben ki van fejezve, úgy mondani másképp, hogy tulajdonképp még se mondjunk egyebet, (sic aliter dicere, ut non dicas alia.) „Nem körülírni, nem értelmezni, hanem az eredetit a másik nyelven úgy visszaadni, hogy ez azt teljesen viszszatükrözze: ez az, „a mit a fordító tenni tartozik“ mondja prof. Doedes; vagy hogy ismét Vinet szavait idézzem: „Ce n'est pas au... sat. (a. i. h. 121. 9.“

Keresztes József.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Pestallozzi előtt és után.

Jelge: Vollkommenheit ist die Norm des Him-
mels; Vollkommenes wollen, ist die
Norm des Menschen.

G ö t t e.

(Folytatás.)

A westfáliai béke közvetlen hatása lón, hogy a butaság, a babona ellen a protestantizmusnak, a lelkiismeret szabadsága érdekében is, az iskolát tökélsíteni kellett. A jezsuitizmust le kellett győzni a nevelés terén, mert a jezsuitizmus a nevelés által volt képes, fanatizmust gyújtani a durva Ferdinand-féle szivekben. Továbbá, a protestantizmus életető eleme a nép volt, ez képezte erejét, zömét, ezt az is-

kola falai közé kell emelni; de irodalmi műveltséget nem vihet körébe, azt nem valósíthatja; a népnek kell reális ismeretet is adni, hogy tanuljon az életnek; mert így meg lehet nyerni az iskolának. Megkezdődött az oktatás és nevelés terén a reformok egész sora; ment az emberiség a realizmus felé, ment a természeti igazságok keresésében; protestált a tekintély ellen. E nagy küzdelem mindig az új generációt törekedett megnyerni. Így képződött a forradalom tradíciója, így képződött a szabadság érzete, mely ellenállhatatlanul ragadott magával minden szívet. Hit-szabadság, gondolkodás-szabadság, politikai szabadság: e sorban következtek. E harcban kitűnő egyéniség Comenius Annas, kinek élete egy része a westfáliai béke előttre, más része utánra-

esik. Született 1592-ben Commában, cseh-testvér lett, aztán tanár. Sárospatakon is tanított; meghalt 1671-ben. Ez egyéniséget csak azért említém fel, hogy ő volt az uttörő az újabb irányhoz.

Vallásos, szinte sajátos jellegű és helyen-helyen fanatikus szellemben és még is filozofiai lélekkel és az emberi természet ismeretével irt munkái roppant hatást gyakoroltak; de különösen az „orbis pictus de omni re subtili.“ A kor el volt rá készülve. Mindent érzékelní kell; a természetet magából a természetből kell tanulni, ismerni; nem szavakat kell tanulni, hanem fogalmakat kell szerezni, de nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu, mint mondá később Locke; de már Comenius is kimondá: „Allits mindent az érzékek elé, láthatót a látásnak, hallhatót a hallásnak“ sat. „Az ismeret kezdete szükségkép az érzékekből indul ki.“

Egy szemtanu anynyi, mint tíz fültanu. Az anatomus jobban ismeri az emberi testet, mint a ki leírja. Ebből kiindulva, a miben már a szemléltető tanmód van feltüntetve, adta ki könyvét, melyben föld, csillagok, paradicsom, ház, műhely, malom, sat. képei, mind a gyermek-eszme köréhez tartozó képek, a melyek alá latin- és német neve, mellette egy kis leírás e két nyelven és a végén rezolválás van. Így akarta a nyelvet tanítani, hogy kösse össze a dologgal. Nem a szó, hanem a dolog. Mily szép elvek egy oly korban kimondva, midőn még a dialektika volt az emberi szellem legszébb produktuma gyanánt feltüntetve. A „Didactica magna“ban pedig megtámadja éppen a mondott hibáját a skholasztikus iskolának. O, imitatorum genus, így kiált fel Horáccal, és szinte elegikus hangon sóhajt fel: mennyi időt elvesztegetett legszebb ifjúságában azért, hogy emlékező tehetségét oly dolgokkal terhelje, melyeket lelke nem fogadott be. „Wohin also die Natur nicht vill soll man nicht treiben.“ Mitán leírja a bibliai felfogás szerint az ember felsőséget a természet felett, és azt mondja, mit Arisztoteles, hogy a lélek: tabula rasa, melyre írni kell, hogy az embert egy élvezet sem elégíti ki, hogy véghetetlenül tudni akar, hogy az embernek készülni kell a jövő életre, semmi sem tökéletes, csak az isten, az embernek emberré képződnie kell; mindezt egy-egy hasonlattal kíséri, vallásos egyszerűséggel tárgyalja és kimondja: hogy minden lény, nem csak könnyen viheto oda, hová a természetnél fogva hajlik, hanem bizonyos kényelemmel siet oda úgy, hogy fájdalmat okoz, ha ezen hajlamában akadályozva lesz. Azon ellenvetésre, hogy nem minden fából lesz Merkurius, nem minden ember képes képződni, azt feleli: „nincs oly homályos tükör, hogy fényt ne fogadna be, és lélektani ismerettel elemzi a különböző természeteket és ad tanácsot az elbánásnál és a természettel való megegyezést nevelési elvül tűzi ki. Ezután áttér az oktatástanra. Itt is a természetet veszi irányadóul. A növés, a madár költése, a festő és az építész eljárásáról vesz példát és ezen példákkal világosítva, adja elő a következő elveket.

A természet időre vár, tehát az ifjúságot is kellő időben kell tanítani. A természet elkészíti az anyagot, mi előtt

formát adna. A festő a vásznat, az építész a fát, a madár a fészket, sat. a nevelő a lelket. Így folytatva, adja elő a jó, könnyű és kellő nevelés és oktatás főbb elveit; az akadályt el kell a lélek elől háritni, a lényegét felfogatni, először tanuljon a dolgokba hatolni, egymás után, félbeszakítás nélkül, szükségtelet nem kell tanítani, egy dolgot addig, míg felfogta, szemléltetni minden részletig, de először általában; könnyűről nehézre, általánosról különösre, közléről távútra, szóval, azon elveket, melyeket a későbbi pedagogia tisztában körülvonalt; Comenius előadja e művében oly reformatori lévvel, oly bölcselmi hangon, oly méjj nyomozással, hogy hatását, melyet gyakorolt, (az orbis pictus 12 nyelvre lett lofordítva) megérdemli.

A gyakorlati képességre nézve elve: mindent gyakorlat útján. Was zu thum ist, lernt man durch das Thun, das Denken durch Denken. Olvasást, írást egyszerre. Ki ily elveket képes volt kimondani, azt reformátornak lehet mondani. Erkölcsei nevelése a keresztyén; elmélkedés, imádság, jó példaadás útján isten-félés és ezt természetesen főcélnek tűzi ki, hiszen, az ember tanulási szükségét is az embernek ez isteni rendeltetéséből merité, a tisztán humanisztikus szempontra még nem emelkedett föl. Négy iskolát javasol: a kis gyermekek számára a Mutter-Schule, Pestalozzi ez örökös eszményét; nagyobb gyermekekre nézve a Muttersprache-Schule; növendékekre nézve a gymnáziumot és az ifjúkra nézve az akademiát. E beosztáshoz hasonló a mostani gymnáziális rendszer. Az első iskolában érzék és képzelem fejlesztendő, a másodikban emlékezet, írás, olvasás megtanulandó, a harmadikban az értelemre fektetendő a főszű, a kegyességet kell felébrosztetni; a negyedikben filozófia. Itt is, mint láthatjuk, a filozófiai rend a tehetségek fejlesztésében megvan: érzéklés, emlékezet, érzelem, értelem. E rend fel volt már találva, de e rend valósítása, a tantárgyak beosztása és tanításmódjára nézve még nem volt kitalálva, ez a későbbiek dicsősége. Munkáit 1657-ben adta ki Amsterdamban a Lorenz-Geer költségén. Épen jókor, midőn a reál-ismeretek szükségé el lön ismervo. Comenius orbis pictusa be lön véve a nürenbergi iskolába, hol a működéséről híres Feuerlein volt a rektor. Nyelvtani munkái be voltak véve; mert a szóval a dolog volt összekötve, és meg is felelt azon vallásos szellemnek, melyet még élénkben kifejtett a harmincéves háboru küzdelmes, de fenséges élete. Tán bővebben foglalkoztam e munkával; de e vallásos és még is filozóf lélek az, melyből Pestalozzi sokat meritett, mert sok rokon-elemet talált benne. Közvetlen a 30 éves háboru után sok iskola levén elpusztítva Németországon, ezek felállítása volt első teendő. A tanítás és oktatás egy darabig a régi: latin-műveltség megszerzése volt a főcél. 1654-ben a majnai frankfurti iskolai szervezet még latin-beszédet kíván büntetés sulya alatt. Ennek begyakorlása, beszélése volt a főcél, mi az oktatás és nevelés elég öntudatlanságára mutat. A latin nyelv begyakorlására még szindarabokat is játszottak. Már Sturm ajánlá Terenc vigjátékait, Erasmus „Colloquiáját.“ A frankfurti rector Hirtzwig-től Belthasart, Lutherus Jesulus comedia sacra de naviti to-

ta Chisti és más darabokat, melyek minden képzelem nélkül, Jesus, vagy a szentek életéből voltak csinálva.

Cél volt, a mint Müller a zittai rektor írja: die Studierenden durch öffentliche Comödien in der Oratorie und den politischen Decoro zu exerciren. Egyetlen nemes érzelmet nem gerjesztett, a képzelmot egyetlen képpel nem gazdagítá, és a nevelés és oktatás főcélja — a látszat, dialectika, szó-virág és sallang és ez 1668-ban. Menynyivel máskép vette fel már a dolgot Locke, ki a latin-beszédet hasznos ismeretek, geográfiai és fizikai ismeretekkel kívánta összekötni: sőt odáig ment tulzásában, hogy az anyától kívánta a latin-beszédet. Erre Raumer így kiált fel: Ene lateinisch sprechende Gertrüd — Pestalozzi Gertrüdja. — Holott, az anya-nyelv informálja eszünket a legelső eszméinkről. Azután, a német udvarban a francia műveltség utánzása kapván lábra, a vagyonsabbakat, az arisztokratákat inkább feloldozták a görög-nyelv alól, csak franciául tanuljanak meg beszélni. Ettől egész német indignációval, mert a német mindig a valódit keresi, fordul el Raumer. Baumeister, Müller, Wenzky rectorok is beengedték intézeteikbe a visszaélést, mely ellen így kell ki Raumer: „Immer blieb es aber eine böse Aufgabe für die Gymnasial-Rectoren jener Zeit, ihre adlichen Schüler nach dem Muster der französischen Aristocratie zu erziehen. Dem wiederstrebte das Bildungs-Ziel, die Methode, Einrichtung und das Lehrpersonal der Gymnasien.“ Bevinni az arisztokráciát a nevelő-intézetbe: mily meszsze esik ez a nevelés fogalmától, hol csak embert kell képezni!

Ezen század nevezetes még a Locke ily című művéről: Some Thoughts concerning Education. E munkát, a méjj lelkű filozóf saját tapasztalatai után írta, mivel ő Shaftersbury kancellárnál volt nevelő. Nevelési munkája sok általános igazságot is tartalmaz, de inkább egy államférfi gyermekére illő.

Főbb elvei: a testet edzeni, erősíteni kell; az önérzetre kell hatni; a büntetés is önérzet-ébresztő legyen. A tudvágyat az ámbició élesztésével kell ébresztetni, mikor a lélek nem akar, akkor nem kell erőszakolni a tanulást. Ez később a Basedow intézetébe is átment, mert egy lélektani alapon állottak, Locke, Rousseau és Basedow; mind a három — Rousseauban több ideál volt, mint később meglátjuk — a realizmus alapján állott. Az életre kell képezni, hogy ura legyen önmagának; a jogérzet, de nem a benső morál vezesse ember-társaival szemben; meg kell adni anynyi tudást, mennyit valónak lehet tartani, a költészet hatása akül legyen emáncipálva, mert az életben csak valót kell érvényesíteni; hiszen, Locke azt mondja a zene-tanításról, hogy a léleknek elveszi idejét a hasznos foglalkozástól és könnyelműségre csábít; szóval, embert ideál nélkül kell képezni. De így a mozgató erő lesz tagadva, így a lelket összekötő kapcsolcs lesz eltépve. Így az ember isteni élvezeteitől lesz megfosztva, melyek nélkül nincs szeretet, csak egoizmus. Mi az emberi lelket úgy meghatja, érzületét oly bűverővel átvarázsolja, az épen oly valódi alappal bír, mint az anyag: mert mindkettő örök alapja — az emberi természet.

Hogy Locke mily egoisztikus morált öntött növendéké-

be, bizonyítja az, hogy a jótétemény szükségét úgy indokolja, hogy az visszafizetődik nemzet-gazdasági uton. Tehát, ne azért tegyünk jót, mert szerető lények vagyunk mert átala szívünk méltóság-érzetét emeltük, szóval, ne azért tegyünk jót, mert azt humánusnak tartjuk, hanem mert hasznos. Ez oly önző morál, hogy elég pregnans bizonyítékul szolgál nekem arra, hogy a pusztá realizmus — benső szellemi felfogás, a szív eszményítése nélkül — eltörpít. Ami pedig azt illeti, hogy a növendék lelki állapotát kell megtalálni, és akkor tanítani, mikor kedve tartja: ez elég szép és igaz elv; csak ezzel szemben azt lehet felhozni, hogy a szabadságot nem érezheti az egyén a társadalom, az állam kárával; vannak bizonyos kötelmei, melyeknek eleget kell tenni, tehát a kötelesség-érzetet kell felköltöni. Érezze, hogy a tanulás — kötelesség, ha nem kedve szerintit is tanul, mert éreznie kell később, hogy polgári kötelességének eleget kell tenni, ha nem is kedve szerintit teszen. A lélek szokják a kötelességhez, mert isten ovjon a rend nélküli elméltől; később Rousseau még eklatansabbul feltünteteté életére e hiányt.

Az, hogy a magán-nevelést az udvari mester által elibe teszi a köz-nevelésnek, azt minden indokai dacára, megcáfolta a későbbi tapasztalat. Társadalmi embert társadalomban kell nevelni, ez pedig inkább lehető köz úton, mint a magán-háznál. Pestalozzinak is eszménye volt ez, de nem a Hofmeiszter által, hanem az anya által. Mekkora különbség! Szeretet és kötelesség-szerű ex offo működés!

Hegedüs István.

(Folyt kövekezik.)

Felelet a „nyilt kérdésre.“

Az erdélyi protestáns közlöny 35-ik számában, a m.-bándi papi állomásra két ízben tett kijelölésre vonatkozólag, „egy érdeklődő“ által előbe tett kérdésekre adandó feleletre levén felhiva, ezt ezennel készséggel teszem, előadván a dolog állását úgy, a mint történt, s mint már az állandó igazgató-tanácsnak is bejelentettem, 14 darab bizonyíték kíséretében.

Miután az első pályázat lejárt: a m.-bándi egyház nem kérte — más egyházak szokása szerint — a választást. Felhívtam: feleljen, mit akar? S erre határozatban nyilatkozotti, hogy adassék neki egészen új pályázat; vagy ha az nem lehet, a két meg nem jelent pályázó helyett két új. Én ezt az egyházmegyei tanács elébe terjesztettem. Az megkérdezvén tőlem, hogy a meg nem jelenők mi okon maradtak ki, kijelenttem, hogy t. Boc Elek ur betegségét adván okul meg nem jelenésének, új határnapot kér. Tiszteletes Dali János ur pedig kinyilatkozattotta, hogy próba-beszédet nem tart; de jogát fentartja. Egyházmegyei tanácsunk nekem meghagyta, hogy hívjam fel mindkettőt próba-beszéd tartásra. Az egyháznak pedig válaszul kiadta: nem levén üres hely, kérésük egyik ágának is eleget nem tehet; egyszersmind azt is megrendelte, hogy tartson az egyház törvényes gyűlést, az administráns lelkész elnöklöte alatt. Felhívásomra t. B. E. ur megtartotta próba-beszédét. Erre az egyház ujabban fo-

lyamodott; s felterjesztésében kifejezte, hogy t. D. J. urat nem tartja pályázónak; azért, ha új pályázat nem adatik is, de a 6-ikat joggal követeli, engem pedig kért, hogy mint kompetens bíróságot, hívjam össze a kijelölő bizottságot. Én egybe is hívtam egyh.-tanácsi gyűlés idejére. A két testület az illetékesség felett vitatkozván, az egyh.-tanács tartotta magának a jogot, bíraskodni.

Határozta, hogy mintán már t. D. J. írásban viszszalépett: a hatodik hely új körzés által töltsék be. S ezt nem azért tette, mintha a pót-cikket nem tudta volna — mert az épen marosi indítványra hozatott — hanem azért, mivel az m.-bándi küldöttség akkor is egészen új körzötést kért, és kijelentette határozottan: nem hogy a fenmaradtak valamelyikével meg lenne elégedve, hanem az összeses folyamodók közül kiválasztott és megjelent öttel sincs megelégedve, és mert egyházmegyénkben volt már erre precedens; néhai gondnok és jog-tudós Dósa Elek tanácslására, s épen az új körzötés útján folyamodó 6-ik nyerte el az állomást, és mert az egyh.-tanács ismerte a m.-bándi egyház szellemét, azon egyházét, mely a Vas Tamás választását megelőzőleg a kijelölésben sem vett részt, azt állítván, hogy a kandidáció megszorítása a protestáns szabadságnak. Én kértem a főtisztelendő püspök urtól a 6-ik helyre az új körzötést; de azt méltóztatott válaszolni, hogy ezt meg nem adhatja, hanem, vagy az ötből választ az egyház, vagy a fenmaradtakból póttöltassék ki a 6-ik hely, vagy egészen új körzötés. Az egyiket nem adta az egyh.-tanács, miután nem kellett az egyháznak; az ötből újra nem választott az egyház; az új körzötést 6-ik helyre nem adta a m. püspök ur. Tehettem hát egyebet, mint azt, hogy a m.-bándi egyház öt kijelölő biztosa és törvényes előjárósága kérésére egészen új körzötést kértem. Kijelentem azt is az „érdeklődőnek“, hogy mind eddig a m.-bándi egyház tagjai közül senki ellenkezőt nem beszélt. Hogy az egyház kérésére tettem az új körzötést, azt bizonyítja az igazg.-tanács asztalán letett egy bizonyítvány, körül-belől 50 aláírással s egy kérés, melyet aláírnak nyolcvan-on, azok közt a pátronusok legnagyobb többsége, az előjáróság, kijelölő biztosok, és nyolc presbiter.

Eddig az első fele.

Közelgetvén az új körzötés zárideje — ez volt július 30-án — megegyeztünk az egyház-tanáccsal, hogy az új kijelölés hajtassék végre aug. 8-án. Belevén hiva bizonyos egyházi ügyben ugyan ekkor a m.-bándi administrans lelkész és gondnok, személyesen adtam át lelkész urnak meghívómat s komolyan meghagytam, hogy rendezzen és személyesen tartson törvényes gyűlést, választassa meg az öt kijelölő biztost. Eljövén a kijelölés napja, egybe gyűlt a bizottság, jelenvolt a gondnokok közül két mlts. főgondnok ur is. Felhívtam a bándiakat meghívó leveleik előmutatására; de azt felelték: hogy a jegyzőt honn nem találván, nem hozhatták be. Én kifogást tettem a velök való kijelölés ellen, de a bizottság elfogadta őket és a kijelölést megtette azon meghagyással, hogy utólagosan küldjék be meg-

bízó levelüket. Ekkor jegyzőkönyvileg tiltakoztam, hogy sorrendet addig nem is adok.

Pontosan beküldötték, de kijelentették egy mellékletben, hogy ők hasztalan vártak utolsó óráig az administrans lelkészre; mert minden esperesi rendelet dacára is meg nem jelent, hanem a meghívót is az ellenfél zászlósával közölte, és így kénytelenek voltak, a gondnok elnöklete alatt; biztosaikat megválasztani. A jegyzőkönyv szerint, a választottak a megjelenőkkel találván: a sörrendet kiküldtem. Ez a tény-állás híven és igazán!

Hogy kik, mi célból, minő irányban működtek hátam megett M.-Bándon: azt az igazg.-tanácshoz felküldött bizonyítékok már is eléggé bizonyítják és egy elrendelendő nyomozás még jobban kiderítendi. A mit tettem, mindent a legjobb indulattal, s azon egyháznak, melyhez nemzetiségi érdekeink is vannak kötve, nyugalmáért tettem. Ily körülmények közt, most sem lehetne, egyebet tenni! Az ítéletet mind az anyaszentegyháztól, mind a közvéleménytől nyugodtan várom azon kijelentéssel, hogy isten és lelkiismeretem ítélőszéke előtt bátran állok; annál is inkább, mert semmit nem egyedül, hanem egy egyházmegyei és egyházközségi közvélemény kíséretében tettem.

Megjegyzem utóljára, hogy a kijelölés a hét új folyamodó közül tétetett, nem jelentkezővén a régi öt kijelölt közül egy sem; s még azt is, nem mindig: quid juris, hanem, quid consilii.

Ny.-Szt.-Benedek, szeptember 21, 1874.

Valyi Pál,
marosi esperes.

K Ü L Ö N F É L É K.

= Ez első számunk ez évnegyedben. Szívesen kérjük mindazokat, kik előfizetésüket még meg nem újították, hogy azt mielőbb megtenni sziveskedjenek. Egyáltalában, kérjük mindazokat, kik fizetésükkel hátralékban vannak, hogy azokat kiegyenlítani buzgolkodjanak. — A jutalom-illeték gyanánt ígért „egyházi jog“ kézi-könyve már nyomás alatt van és ez évnegyedben minden előfizetőnk pontosan megkapja az első 12 tömötten és kellő csinnal kiállított ívet. Láthatják olvasóink, hogy áldozatot nem kimélnünk; s azon vagyunk, hogy lapunkat nem csak változatossá, hanem tartalmassága által nélkülözhetetlené tegyük, melyért cserébe részvétet és meleg pártolást várunk.

= A tiszánineni egyházkerület szept. 20-ki közgyűlésén világi elnök, br. Vay Miklós egy oly felemelkedett és szabad szellemű megnyitó beszédet tartott, melyről elmondhatjuk, hogy valóban egyház-politikai beszéd s majdnem korszakot alkotó. Nem csonkíthatjuk meg, hanem mihelyt terünk engedi, közöljük egész terjedelmében.

= Hiba-igazítás. Mult számunkban, Makkai Domokos barátunk cikkébe két lényeges sajtó-hiba csuszott be, a 306-ik oldal első hasáb 3-ik sorában hitele helyett élte, a második hasábon felülről a második sorban pedig nem 1569, hanem 1564 olvasandó. — Továbbá, a különfélék rovatában az utolsó hasáb 13-ik sorában Pap Gábor püspök nem a harangozó kíséretében vonult be Rév-Komáromba, hanem — harangszó kíséretében.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 8, 1874.

197—41. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bermentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Ki a tulajdonosa az erdélyi ref. egyházi és iskolai javaknak?

(Folytatása és vége.)

1682-ben meghatározta az enyedi zsinat, hogy „az ekkleziák és kollégiumok számára lőtt legatumok... dividáltassanak“; s 1716-ban dividáltattak is.

S végre: a leop. dipl. 2-ik pontja biztosítja a tanodákat affelől, hogy addig birtokolt javaikban sértetlenül megtartatnak a felség által.

Mindezekből következik:

1) hogy a tanodák vagyoni és jövedelmei egészben, vagy részben a tulajdonos tanodától el nem vonhatók és semmi más célra, mint azon iskola kijelölt szükségének fedezésére nem fordíthatók.

Ezt a tanodák javait biztosító országos törvények és a kegyes alapítók akarata követelik. Név szerint, az A. C. I. R. 10. Tit. 3 art. Bethlen Gábor által a fehérvári iskolának adományozott fekvőséget, a menyinyiben fiskálítás volna, csak addig nem tekinti ilyennek, a mig azon tanoda birtokában lesz, s ha valamikor a kollégium keze s nevezeti alól annak hasznával más kézre jutna: a fiskus joga feléled.

Ez nem azt bizonyítja, a mit dr. Kolosvári bizonyított vele (a maga céljára se tartozólag), hogy nem lehet azon javakat más, mint kollégiumi-célokra fordítani; hanem azt, hogy azon kollegium keze és nevezeti alól „hasznukkal“, jövedelmeikkel el nem vonhatók.

A Fehérvárt alapított Bethlen-tanoda pedig Enyeden is Bethlen-tanoda s az áthelyezés által azon jellegét soha sem veszti el. Nevezetes J. V.-nek az Erd. prot. közl. 27-ik számában azon naiv okoskodása, hogy „az Enyedről Kolozsvárra áthelyezett theol. fakultás költségeinek fedezése enyedi főtanodánk jövedelmeiből, jog- és törvény szerint lehetséges,“ mert „az A. C. I. R. 10. Tit. 2 art. szerint, kol-

légiumnak legalkalmasabb hely Kolozsvárt itéltetett volt az az előtti időkben is.“

Azt, persze, elhallgatja, hogy „Bethlen Gábor fejedelem istenesen és tanácsosan gondolkodván, a fehérvári kollégiumot kezdette volt plántálni“ levén neki arra „szabados dispoziója.“ Már annak, hogy a Bethlen-tanoda Fehérvárt alapult meg s még mind eddig nem került Kolozsvárra, az az oka, hogy eddig még nem fért a fejébe az illető „dispositoroknak,“ hogy Kolozsvár volna a „legalkalmasabb hely.“ Mert az a bölcész észrevétel, hogy „sem az alapító levelekben, sem az A. C.-ban Enyedről szó sincs s az áthelyezés csak opportunitásból történt“ s hogy „ez által a tanoda glebae adstrictussá nem vált s nincs örökre az enyedi röghez kötve“: idétlenség, vagy a mint J. V. mondja, pöffeszkedő bölcsesség.

Hát, állította-e valaki, hogy a Bethlen-tanoda örök időkre az enyedi röghez, vagy más röghez van kötve? Pedig, ez nem volna oly furcsa logika, mint J. V.-é, hogy mivel Kolozsvárt itéltetett legalkalmasabb hely kollégiumnak, tehát az oda helyezett theol. fakultás költségei jog szerint, nem csak, hanem törvény szerint fedezhetők az enyedi tanoda jövedelmeiből.

A kérdés itt az: hogy egy Kolozsvárt berendezett papnövelde költségei fedezhetők-e az enyedi Bethlen-tanoda jövedelmeiből? S ha J. V. a Bethlen-tanodának Enyedre történt áthelyezését opportunitásból magyarázza ki: ebből okosan, vagy jó hiszemüleg csak azt a következtetést vonhatja, hogy, ha Enyed valamikor inopportunos lenne, onnan is át kell helyezni az egész Bethlen-tanodát azon helyre, a mely legalkalmasabbnak itéltetik. De javait, vagy jövedelmeit megosztani s „keze és nevezeti“ alól elvonni, nem szabad.

J. V. az erdélyi ref. egyház tulajdon- és rendelkezési joga mellett, érv gyanánt veszi azt, hogy az ötvenes években a theol. szem. Kolozsvárt volt elhelyezve s költségei nagy részben az enyedi jövedel-

mekből fedeztettek. „Senkinek se jutott akkor eszébe, ezen állapot jogszerűségét kétségbe vonni;“ mondja J. V.

Senkinek? Olvassa el J. V. az 1858-ki zsinat „óhajtását“ s különösen az 1861-iki zsinat j. k. 66-ik számát s a főkonzisztoriumnak arra tett „észrevételei“ 12-ik pontját.

A kommunitás ott főtanodáinknak régi jog-körébe való visszahelyeztetését s „különösen n.-enyedi főtanodáinknak anyagi és szellemi tekintetben teljes visszaállíttatását“ indítványozza. Ennek következtében és „az enyedi főtanoda előjáróságának óhajtásához képest“ 1862-ben Enyedre költöztetett vissza az enyedi tanoda jövedelmeiből fentartott theol. fakultás. Mert az a papnövelde Kolozsvárt is nagyenyedi Bethlen-papnövelde volt. Külön előjárósága és tanári kara volt, a mely n.-enyedinek nevezte magát. A leköltözés után nyugdíjazott tanárok az enyedi tanodától kapták nyugdíjjaikat, mint azon tanoda „emeritusai.“

De nem csak az erdélyi ref. egyházban, hanem az egész magyar birodalomban eszébe jutott az okos embereknek, hogy az az állapot „jogszerűtlen“.

Az 1855-ik évi „Buda-Pesti Hirlapban,“ mily tüzetesen, élesen s csaknem keserűen van fejtegetve, hogy ez az állapot „jogszerűtlen“! Olyan publicista, mint Török János, adta ki lapjában azon vádat, a mely kommunizmussal sújtja az erdélyi ref. egyházat azon eljárásáért, hogy az enyedi tanoda javaival és jövedelmeivel más tanodákat akar fentartani.

Azon segílyt, a melyben „szükségből“ részesültek többi tanodáink Enyedről: mihelyt a szükség elmult, egyszerűen visszavonta az enyedi tanoda előjárósága, természetesen a főkonzisztoriumhoz tett köteles jelentés mellett.

Mindezekből világos, hogy törvényeink értelmében és az egyházban eddig uralkodott jogi nézet szerint, a tanodák javai és jövedelmei nem fordíthatók más célra, mint az illető tanoda tanügyi szükségének fedezésére.

Ezt követeli a kegyes alapítványok természete is. A kolozsvári egyetem tudós jogtanárai és doktori tudják, hogy az alapítványokat az alapítók akarata szerint kell használni. S mi produkálni tudjuk azon alapító leveleket, a melyekben határozottan ki van fejezve, hogy az alapítvány épen az enyedi tanoda javára, anyagi veszteségeinek pótlására, a tanügynek speciáliter (s nem individuáliter, mint dr. Kolosvá-

ri írja) az enyedi tanodában való felvirágoztatására van téve, s van olyan, a mely csak addig, „a míg a tanoda javadalmi feletti önkormányzat jelen ősi alakjában az iskolai előjáróság kezében maradand.“

Többre megy 100,000 frtnál azon összeg, a melyet enyedi és alsó-fehérmegyei birtokosok hagyományoztak az enyedi tanodának azon szándékkal és óhajtással, hogy Enyeden újból egy nagy tanintézet emelkedjék fel kulturai és nemzetiségi miszsióval. S ezen nagy tanintézethez minden alapító fejedelem végrendelete, mind a többi alapítók akarata szerint a papnövelde hozzátartozik. Aztán, jól meg kell fontolni, hogy mindenik tanodánk saját vidékéről nyeri legbuzgóbb pártfogóit. Bizonyára, erdélyi ref. egyházunkban a tanügynek hozott sok anyagi áldozat annak köszönhető, hogy az ország különböző részeiben voltak felállítva az értelmi és erkölcsi világosság gyújtópontjai, melyekhez részint a kegyelet és hála, részint bizonyos hasznossági elvek oly erősen vonzanak egyeseket, hogy csak ott képesek azon áldozatkésziségre, a mely egy távoli tanintézetért épen soha se nyílt volna meg.

2) A vagyon közvetlen felügyelete és kezeltetése kizárólag a tanodai előjáróságok joga és kötelessége.

Név szerint, a Betlen-tanoda vagyonának felügyeletét maga az alapító fejedelem a gondnokra és igazgató tanárra bizza. S a nemzeti fejedelmek alatt ezek voltak a vagyon felügyelői, a püspök főinspekciója alatt. Ezen főinspekció szállott át először „a szekuláris és ekkleziástikus statusokból álló kurátorokra;“ azután a főkonzisztoriumra és igazgató-tanácsra. Jelenleg tehát a főinspekció az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsánál van.

De, ezen az egyetemes egyház főkormányja által gyakorolt főinspekció a tanodák javai felett soha se terjedt túl azon „vigyázáson,“ hogy „valami módon azok vagy ne diszszipáltassanak, vagy in profanum usum ne konvertáltassanak.“ S ennél többre az erdélyi ref. egyház képviselőténak és kormányának se joga, se tehetsége nincs. Azon tanodai gondnokok, a kik maguk is többnyire alapítók, vagy az alapítók utódai és azon tanárok, a kiknek ha van valami ambíciójuk, az csak a tanoda anyagi és szellemi gyarapítására irányulhat, már helyt lakásuknál fogva is képesebbek a közvetlen felügyeletre, mint a központi kormány; s hogy jogosultak, azt fönnebb tén bebizonyítottam.

Mindezek után, az erd. ref. egyházker. közgyűlésnek nincs joga, az iskolák javairól akkint rendelkezni, hogy egyik tanodától elvonhassa és a másikhoz adja az adományos és alapítványi javakat, vagy komaszszálhassa az összes iskolai vagyont. Így arról se rendelkezhetik, hogy a Bethlen-tanodától a papnövelde, alapítványaival együtt, áttétessék Kolozsvárra, vagy más helyre; s ha rendelkeznék: országos törvényt és az alapítók akaratát sértené meg. A törvény megsértése, nem tudom, minő következményeket vonna maga után; de az alapítók ellenére tett intézkedés jövőre az adakozások utját zárná el s egy csomó alapítvány visszavonását eredményezhetné. Remélem, hogy az illető testületek és képviselők jól megfontolják, hogy egy néhány szerepelni vágyó ember szeszélyeért s magán-érdekeért, a tulajdon jogfeletti rendelkezést nem jó, egy oly képviseleti gyűlésre ruházni, a melyben ugyan egy ülés-szakon két vagy három féle többség is alakulhat, levén csaknem 300 tag közül 50 már határozat-képes!

Egyébiránt, határozza meg a kerületi gyűlés, hogy Enyeden, vagy ott, a hol a Bethlen-tanoda jövőben lesz, minden kívánalmoknak megfelelőleg rendeztessék be a papnövelde. Erre van joga. Vagy állíttasson az egyház költségén Kolozsvárt is papnövelde. Erre is van joga.

Akár a Felméri Lajos ur „Draper“-e szerint rendeztesse be, hogy „az exegesist, ezt a mindenütt tradíció szerű altató szert tollálják“ s „az egyház törvényt röviden adják elő.“ S különösen, mindent tanuljanak, csak theológiát ne!

Makkai Domokos,
n.-enyedi tanár.

Ultimatum az egy orthodoxusnak.

(Folytatása és vége.)

Látja ön, hogy lehet szó szerinti fordítást adni (s tán érthetőt is) nem csak rokon, hanem merőben különböző családú nyelveknél is. De az a német idézés? Azt tán nehéz volt, lefordítani? Olyan avatott fordítóknak, mint ön? Kik mondták csak? S épen e „helyt“ idézi újra! Bizonyosan, németektől került ki, mert németül idézi. Doedes nem nevezi meg. Beh, kár önre nézve, ki Vinetről azt is tudja, hogy Sándor! Ön újra port akar hinteni a világ szemébe. Említi ön D.-t is, de mint jeles idéző csak e végszavakat teszi idéző jegyek közé: „nem körül írni, sat.“ Az olvasó pedig látja, hogy az egész közlemény nem egyéb, mint a D. paragrafusainak nem nagyon magyaros ellátása. Hát azok az „vagy, hogy ismét a Vinet szavait idézem“ szavak mit akarnak? Ujra franciázzik s épen e „helyt.“

Mindent, de mindent elkövet, hogy ne ismerhessen az ember az eredetire, told, lapit, ront, németre fordít s egész hetikén szövi közbe: „azt hiszem, önnel tartok,“ „e helyt, illőnek látom, főlemlitni,“ „vagy hogy ismét,“ sat.

Ezen nyegle eljárást aztán megkoszorúzzák e szavai: „ezek az én nézeteim a fordításról s jelesen a biblia-fordításról; e sorok már régóta papiron heverték s most helyt illőnek láttam, ide beigatni és így közzé tenni; azt hiszem, minden szerénytelenség nélkül (!) állíthatom, hogy a legnagyobb részt a K. ur nézeteit is tolmácsoltam e sorokban, a melyeket nagy részt magam is kitűnő férfiak nézetei után állíték össze.“

Nó, tessék! Ez aztán az igazi arcul csapása a mások tulajdon-jogának. Az ön nézetei? Mióta hevernek csak papiron? Bizonyosan 1866 óta, a mikor a D. könyve megjelent. „Beigatni; közzé tenni“? Hát nem tette D. közzé? Honnan venném most az eredetileg? Minden szerénytelenség nélkül? Nem pirult-e e szavak írásakor? Oh tempora!

Az én nézeteimet is tolmácsolja? A Deodeséit is, persze? Kitűnő férfiak nézetei után állította össze ön? Hogy lehet valaki ily vakmerő? Elolvasson egy kis könyvből négy lapot s aztán azt hirdeti, hogy ő állította össze!

Ennek becsületes neve: plagium.

Ime, tisztelt olvasó, a hieroglifeket megfejtettem s a mint látod, egy theol. plagisator áll előtted, a ki másokat járatlanoknak, avatatlannak dekretál s ő maga idegen kamarán költ vagyonnal adja az urat. Valóban, magam röstellem a dolgot. De úgy látszik, hogy az ilyen emberek nem tudnak pirulni sem a világ, sem önmaguk előtt. Derűre-borura vitáznak, ha akad olyan ember, a kivel kiköt-hessenek. Ám lássák! Én kijelentem, hogy sem időm, sem kedvem nincs ilyenekkel többet szót váltani.

Fellép dr. Kovács egy nagyon szerény előhanggal, hogy a biblia-fordítást utba indítsa, avatottabbakra bízván magának a tervnek teljes megállapítását; pedig, ha jól emlékszem, már a külföldön hosszasan foglalkozott e kérdéssel; s ime, az egy O. elég erősnek érzi magát, kigyót-békát kiáltani reá s nagy bölcsen doceálni másokat egy olyan kézi-könyvből, a mely jó ugyan, csak hogy kezdők számára készült. Hát, ha már a biblia-fordítás elveiről akart írni, miért nem fordult más tudósokhoz is, mintán ugy szeret idézni? Miért nem nyitotta föl a D. könyvének 11. 12. 13. lapjait? Ott talált volna elég kitűnő férfiat. Aztán, még azután is jelent meg hermeneutika elég. Vagy, ha okvetetlenül holland forrást akart használni, miért nem olvasta végig a D. könyvének 102-ik lapját, a honnan közleménye egy részét írta? Ott találhatott volna sok olyan dolgot megnevezve, a mely csak is a biblia-fordítás mikéntjével foglalkozik. Megelégszik azzal, ha a „Prot.-Biebelről“ azt mondja, hogy az „még szülő-földén sem klasszikus mű.“

Ha még a külföldi első rangú tudósokról is így beszélünk!

Ezzel be is végezném, ha nem volna még egy pár szóm a második közleményt illetőleg.

Minthogy méltóztatott megjegyezni, „hogy nekem a grammatikát kitűnően kell értenem, miután egyebek mellett azt még a lefolyt évben is doceáltam“ s miután olvastam a lapokból, „hogy mint irodalmilag is előnyösen ismert egyén megválasztott a görög irodalom tanárának azon kötelezettség mellett, hogy egy év alatt szerezzé meg a tanár-képesítési oklevelet:“ engedje meg, hogy addig is szolgáljak egy diplomával, hátha még hasznát veszi.

Őn ugyanis, kér engem még egyszer, „hogy fejtsem ki nézetemet a tekintetben, hogy láthassa világosan, eltekintve a grammat. tranzitív, vagy intranszitiv alakoktól, minő föltámadást hiszek, ha ugyan hiszek valamit (mondja csak, O. ur, nem impertinens megjegyzés ez?) és mit értek az önerejű föltámadáson.“

Hogy én „minő föltámadást hiszek, ha ugyan hiszek valamit,“ az nem tartozik önműre; sokkal komolyabb dolognak tartom, sem hogy uton-utfélen kiabáljam s verdessem a mellemet farizeus módjára. Mindennek megvan a maga ideje és helye. Itt, a hol biblia-fordításról van szó, sem ideje, sem helye annak, hogy én, vagy őn, mit hiszünk; miután célunk nem egyéb, mint az írók s a beszélők hitének földerítése. Avagy, már elfeledte, hogy azt a bölcs tanácsot adta a fordítóknak, hogy ismerje meg az író belvilágát, gondolkodás-módját, hogy azt hiven reflektálhassa? Látja, ha őn, meg D. közt lett volna valami abból a „szellemi közösségből, egységből, meg a nyelv geniusza iránti érzékből“, akkor nem kívánt volna ilyen badar dolgot.

A mi a grammat. tranzitív és intranszitiv alakokat illeti, szeretné ugyan, hogy eltekintsek; azonban, nem tehetem, mert vétkezném magam ellen, miután látom, hogy figyelemzetésemet óta csakugyan hozzá látott a konjugációhoz, habár szeretné is elűtni-vétni a dolgot; s miután most újra azt kell látanom, hogy még nagyobb szarvas-hibákat is képes elkövetni a grammatikával szemben, nem tudván azt, hogy mi a tranzitív, intranszitiv s mi a passiv alak.

Emlékezhettek olvasdóm, hogy én az egy O. azon állítására, mintha az önerejű „föltámadás“ szó-csavarás volna, azt feleltem, hogy itt az anisztémi igének második aoristosa levén szóban, semmi nemű szó-csavarásról sem lehet szó, mivel az mindig intranszitiv, beható értelmű s tehát = föltámadni; míg az első aoristos tranzitív, kiható s tehát = föltámasztani.

Azt hittem, szó-csavarásnak nevezi, ha az anastasis-t föltámadással fordítom a fordítókkal, miután én nem a szövegben, hanem a magyarázó jegyzetekben ezt írtam: önerejű „föltámadás“ s így teljes tudatával voltam annak, hogy az önerejű nem tartozik a szöveghez, hanem csak a „föltámadás“, a mely idéző jelek közé is van téve, mint minden idézet. S mit csinál az egy O? Ezt írja: „önerejű föltámadás,“ mintha az egész idézet volna a szövegből, mintha fordítás volna. Már csak ob-

ból is látszik, hogy a föltételezés hová vezetheti az embert. Bele csinapajkózik az önerejű szóba, s aztán úgy elkinlddik vele! Mindjárt reá térek, csak előbb grammatizáljunk még egy keveset.

Élég az hozzá, hogy midőn arról van szó, hogy az első aoristos tranzitív, a második meg intranszitiv a bibliában, őn ezt írja nekem: „véka alá akarom rejteni azt, hogy anisztémi igének a második aoristosa is jön elő transzitiv értelemben, a mikor passiv jelentéssel bír.“ Igen? Transzitiv, kiható értelem = passiv, szenvedő értelem. Ugyan bizony, melyik egyetemen tanulta ezt a grammatikát? Én ugy tudom másokkal, hogy a transzitiv igének activ, cselekvő értelme van; úgy tudom, hogy a nyelvészek activ-transzitiv (föltámaszt), activ intranszitiv (föltámad) s passiv (föltámasztatik) alakokat különböztetnek meg.

Miért e fogalom-zavar? Tán, hogy jobban halászhaszon a zavarosban? Őn, ugy látszik, nem tudja, hogy mi a különbség a transzitiv, meg intranszitiv ige közt; mert különben hogy írhatná ezt: „különben, még megjegyzem az intranszitiv és transzitiv alakokat illetőleg, hogy addig, a míg az első (intranszitiv) az activitást lépteti előtérbe, addig az utolsó (transzitiv) inkább a passivitást, ilyen vagy olyan állapotot, hatás eredményét s így még előbb lehetne szó önerejűségéről az elsőnél (intranszitiv), mint az utolsónál (transzitiv).“

Tán, azt akarta írni, hogy előbb lehetne szó az önerejűségéről az utolsónál (trans.) mint az elsőnél (intrans.); mert különben épen azt állitná, a mit én, s a mit őn nem szeretne állitni s nem is állithat különös nyelvtana folytán. Hagyján! Lapsus calami. Hogy érti, kérem, ezt, hogy az intranszitiv alak az activitást, a transzitiv inkább a passivitást lépteti előtérbe? Pl. felülők-nél az activitás, felültetek-nél a passivitás volna előtérben, őn szerint? Ki hallott ilyen dolgokat? Az utolsó gymnázialis tanulónak is tudnia kellene, hogy a felülők és felültetek egyiránt az activitást „léptetik előtérbe,“ csak hogy az elsőnél a cselekvés a cselekvő alanyban marad (activ intrans.), a másodiknál meg kiható cselekvő alanyból (act. trans.).

Elemi dolgok ezek, uram, magam szégyellem, hogy egy ily nagy tudósnak kell eszébe adnom.

Kénytelen vagyok, mert ugy látszik, hogy nem vette azt sem észre, hogy az önerejű „jelző“ kint áll. Ha tudta volna azt, hogy mit teszen beszédben és írásban a „jelző,“ akkor nem kereste volna az önerejűséget sem a transzitiv, sem az intranszitiv alakban. Kénytelen vagyok, mert oly hetykén vágja oda: „hát Csel. 9. 40-hez, mit szölok?“ Itt ugyanis arról van szó, hogy Péter egy Tabitha nevű kegyes életű nőt föltámasztott a halálból. A mint megérkezett Liddából, azonnal bevezették a holttesthez. Ő maga: „kiküldvén mindeneket, térdre esve, imádkozék és a holttest felé fordulván monda: Tabitha, kelj föl; (anasthét. 2 aor.) Erre céloz O. s miért? Tán, hogy bebizonyítsa, hogy a kelj föl alak nem intranszitiv? Azt kell

hinnünk, mert ugyan csak magyarázza, hogy „a Péter szava következtében támadt, támasztatott föl,“ a miből az következik szerinte, hogy a „fölkelés“ cselekvénye nem a cselekvő alanyban bentmaradó cselekvés, mivel arra egy külső ok van befolyással, sat. Hát, azt nem gondolta-e meg, hogy az elbeszélő így is szólhatott volna: a holttest felé fordulva, fölkellette (transzitiv, anesztére) a Tabithát. Indirekta orációban így mondta volna, nemde? De azért a fölkelni, fölülni igék mégis csak cselekvő bentmaradó jelentésűek maradnak. Lám-lám, hová vezette önt az az „önerejű“ szócska! Csak türelem, azonnal reá térek!

Hallgatólag megvallja, azt, hogy a szóban forgó ige első aor. mindig kiható cselekvő értelmű; a második aoristosra nézve azt mondja, hogy „jön elő transzitiv értelemben is, mikor passiv jelentéssel (értelemmel, avagy, nem egy a kettő?) bír.“

Eltelkintve ezen hallatlan terminológiától, kérдем, hogy hol jön elő ezen különös jelentés? „A profan graecitasban,“ feleli ön. Ej-ej, miért nem idéz a bibliából bár egyetlen helyet, hiszen, ugy szeret idézni; hiszen, csak tudja azt, hogy a szók jelentését illetően mindenk fölött a bibliai írók nyelv szokása dönt. Aztán meg, önmaga mondja, hogy „mellőzi a felhozott példát, mert nem épen a föltámadás értelmében fordul elő.“ Ugy-e? Szeretné, ugy-e „véka alá rejteni,“ hogy nem tudta az általam fölhozott esetet? Az „itt mellőzünk“ s más efféle kifejezésekkel, az önerejű szónak cséplésével nem rázzuk le magunkról azt, hogy bizony mi nem tudtuk az anisztémit konjugálni. Pedig, már a jó öreg Schleusner megírta volt: „Recte iam observatum est a Schoettgenio, Krebsio et aliis, quod iam tironum causa tantum repetere licet, verbum hisztémi, arisztémi et cetera composita huius verbi in voce activa pro diversa temporum ratione maxime diversas habere significationes, nunc activam, nunc neutralem, ut scil. tempus praesens, imperf., aoristus I., fut. I. semper sua natura significationem activam; e contrario perfect., plusquamperf. et aor. 2. neutralem seu intransitivam habeant.“

Azonban, hagyjuk már azt s térjünk arra a botrányos „önerejű“ szóra. Ön azt mondja, hogy a Tabitha nem önerején ült föl, hanem a Péter szavai következtében (igazán! nem vette észre, hogy P. „imádkozék“); hogy a világosság isten „legyen“ szavára állott elő s nem önerejűleg (hát nem veszi észre, hogy a „legyen“, teremtés, létrehozás s nem állapot-változtatás?); hogy a betegek nem önerejűleg, önhatalmulag hagyják el ágyaikat, hanem bizonyos külső okok hozzájárulása folytán. Ez mind ugy lehet, habár nagyon könnyen megeshetik az is, hogy például az ön által felhozott esetben, a mely szerint „ön elalszik (önerejűleg)“ nem külső zörej ébreszti föl önt, hanem bizonyos belső zörej. Hanem hát, a külső okok dacára is, csak intranszitiv marad az illető aoristos, a mint ön is kegyeskedik megvallani, hogy „Károli is intransitive fordítja a kérdéses helyeket.“ Így fordítottam én is s

épen ezért kár volt, az önerejű jelzőt az aoristosban keresnie.

Elég az hozzá, hogy ön a fönebbi példákbul kivonja azt, hogy Jézus sem támadhatott föl önerejűleg, önhatalmulag, „de hát hogy is támadott föl, ugy hogy az élettelen hulla egyszer csak suo motu, sua sponte, suis viribus, sine ulla causa aliena, externa accedente, kibujt a sírból“, kérdi ön.

Uram! ön megfeledkezett arról, hogy orthodoxus. Hogy lehet a trinitas második személyéről ily tisztelet nélkül beszélni? Élettelen hulla, meg isteni személy! Uram, bocsáss!

De hát, nem gondolt arra, hogy még képzelni sem tudnék olyan theológust s pláne kálvinistát, a kinek eszébe is jussen az a boldogtalan gondolat, hogy állítsa Jézusról, hogy ő ugy nyilatkozott valaha, mintha képes volna önerejűleg, önhatalmulag, vagy is ön szerint isteni erő, segedelem nélkül feltámadni. Önkint érte azt minden ember (kivéve tán önt), hogy midőn Jézus önerejű föltámadásáról van szó, szemben a gépies, testi „föltámasztatással,“ akkor is az isteni erő és segedelem az ok, de nem causa aliena, externa, hanem az a causa interna, immanens, a mely neki propria volt, vagy is, a benne lakozó lélek, isteni szellem, a melyről anynyi szépet olvashat az ujszövetségben, s a mely a Jézus erejét alkotta kiváló értelemben. Avagy, meri-e tagadni azt, hogy isten lakozott abban, a ki magáról így szólt: én és az atya egyek vagyunk, a ki szt.-lélektől született, a kire a keresztségkor leszált az isteni szellem? Gondolja meg, O. ur, hogy a fiu az atyának képmeása. Gondolja meg azt, hogy a gépiesség, a duálizmus mellett, az okozatosság, az immanentia eszméje is előfordul a bibliában.

Igenis, az atya támasztotta föl azon immanens szelleme által, a mely fiának egész erejét, teljes hatalmát alkotta.

Nó látja, ezt értettem én, midőn ama jegyzetben ezt irtam: „nagyon valószínű, hogy ezen szellemi föltámadás gondolata szolgál alapul Mrk. 8. 31; 9, 31—32. 10, 34 a hol ez áll: „három nap után föl fog támadni.“ Mát. 27, 63. A „három nap után“ itt (t. i. Máténál) harmad nappá változott (Hos. 6, 2) s az önerejű „föltámadás, gépies, testi „föltámasztatássá“ nőtte ki magát. Itt az önerejű a gépiessel van szembe téve. Mindkettőt isten eszközli, csak hogy az utolsót a dualistikus, az elsőt meg az immanens isten. De értsen meg jól. Az idézett helyen nem azt állítom, hogy a synoptikusokban egyenesen ezen szellemi föltámadás van tanítva, érve, hanem csak is azt, hogy nagyon valószínűleg ez a gondolat szolgált alapjául a synoptikusok testi, gépies föltámadásának. A kinek szeme van a látásra, s értejtme az értésre: az láthatja s megértheti, hogy ama néhány szóban a föltámadás hitének genesisise van körvonalozva, a mit a „nőtte ki magát“ kifejezés is igazol. Nézzze csak! Én ab esse, ad posse következtettem, a mit

forrásaink természete követel meg igen sokszor, midőn arról van szó, hogy mit tanított Jézus? Azt tudja ön, hogy evangéliumaink ma már nem tarthatók egyszerű életrajzoknak, úgy a mint vannak, azon számos okoknál fogva, a melyeket önnek ismernie kell az újszöv. bírálatból. Épen ezen természetnél fogva, inkább az illető írók gondolkodás-módját ismerjük meg belőlük közvetlenül, míg a történeti valóságot csak közleg (per media), hol analysis, hol synthesis útján.

Egy szóval: a synoptikusok fölfogása az „esse“, a történeti valóság a „posse.“

És már, a Jézus föltámadásának megjövendölésénél az „esse“, a valóság a mátéi evangélium szerint ez: Jézus megjósolja Cezárea Filippiben, hogy: „neki föl kell mennie Jeruzsálembe és sokat szenvednie a vénektől, a főpapoktól és írástudóktól és megöletnie és harmad napra föltámasztatnia.“ E szerint, Jézus jó előre megjósolja, hogy megöletése után harmad napra föl fog támasztatni a halottak közül. Eltekintve a lehetőségétől, azt kérdi a kritika: megegyezik-e ez a tudósítás más történeti adatokkal? Megállhatunk-e nála?

Maguk a források hívják föl, hogy kérjük tovább: ha Jézus ily határozott szavakkal és részletesen nyilatkozott tanítványainak az ő föltámadásáról, akkor valóban megfoghatatlan tanítványainak azon magaviselete, a melyet halálakor és után tanusítanak ugyancsak az evangéliumok szerint, nem is említve azon körülményt, hogy Lukács szerint, se hogy sem tudják megérteni ama jóslatot. Hozzá járul még azon kétségtelen körülmény is, hogy evangéliumaink, mint Jézus halála után jóval későbbi iratok az eseményeket post eventum kiszinezik. Hozzá járul végül az is, hogy Márknál a parallel helyen ez áll: „három nap után,“ a mi korántsem oly szabatos, mint a „harmadik napon.“ Ezen s hasonló körülmények kényszerítnek azon kérdésre legvégül: hogy ha Jézus csakugyan mondott valamit föltámadásáról, a mit kétségbe vonni, nincs okunk, akkor mit mondhatott?

Ez a „posse.“ Ez az általam említett szellemi föltámadás s enyuyivól, ha akarjuk, ha nem, meg kell érnünk, míg ezen forrásokkal rendelkezünk csupán.

A synoptikusok a testi föltámadást tanítják, igen is. Pál apostol is, kinek levelei legrégebb tanúink, a testi föltámadást tanítja; csak hogy ő egy „megdicőült“ testről beszél, a mely különbözik a jelen pórt-testtől, a mint ez a mutatványul közölt 1. Kor. 15. fejezetéből látható s a miből azt is kivehette volna, hogy miért közöltük épen e két nevezetes fejezetet.

Látja, édes barátom, „az evangélium világosan és tisztán érthető szavait nem párologtatjuk el;“ hanem azt is láthatja, hogy ön milyen felületesen és dilettans módra foglalkozik a dolgokkal, midőn rövid, de világosan érthető kifejezésemet a föltámadás genesiséről nem képes megérteni.

Nagyon ajánlatos volna, hogy ön párologtassa el azt a páratlan nyegleséget, azt a hallatlan szemvényvesztő

mesterséget, a melyet ezen alkalommal, szerencsés volt, bemutatni az olvasó közönségnek.

Mi ketten végeztünk. Kezden ön mással, a kinek pórt tud hinteni szemébe. Én is majd elkezdem mással, a ki tárgyilagosan, saját fegyvereivel s nyílt homlokkal küzd ellenem.

Keresztes József.

Falusi levél.

Motto: Non bona causa, patreccinio pejor erit.

Az ideai szept. 24-én megjelent Erd. prot. közlönyben, azon kérdésre: „Ki a tulajdonosa az erd. ref. egyházi és iskolai javaknak?“ adott felelete Makkai urnak valóságos mitrailade akart lenni, ha csütörtököt nem mondott volna.

Eltekintve azon kérdéstől: „ugyan látott-e valaha valaki a természetben célt? Létezik-e objektív cél?“ melyre a felelet, csak egy szánó mosoly lehet; felelek Makkai urnak azon kérdésére: „igaz-e, hogy Erdélyben minden egyházi- és iskolai vagyon tulajdon-joga az erdélyi egyházkerületet, azaz, az erdélyi ev. reformátusok egyetemét illeti?“

Kétségtelenül, igaz. Mert ezt mondja Dósa, írott törvényeink alapján összeállított egyh.-jogtani kézi-könyvében: „az egyházi és iskolai vagyonok tulajdonosa maga az egyetemes egyház, mert az egyházi személyek, s iskolák, melyek által birtokoltatnak, csak is mint olyanok birtokosai s használói; azon javak, nem egyes személyek, sem egyházi testületek külön céljai, hanem az egyetemes egyház céljának az illető egyházban, s iskolában valóvalóságára rendelt eszközök, s mint olyanok, annak rendelkezése alá tartoznak, a ki rendeltetésök célja felett rendelkezik, t. i. az egyetemes egyház rendelkezése alá; mert minden egyházi s iskolai vagyonnak az egyetemes egyház által kiadott rendeletek szerint kell kezeltenni; mert egyházak s iskolák előjáróságának nem áll hatalmában az egyetemes egyház engedelmé nélkül bármely jövedelem-külfőt elidegeníteni, vagy a pénztárt rendkívüli kiadással terhelni, sat.“

S ezek alapján még többet is mondhat: t. i. ha az egyetemes egyház érdeke kívánja, a n.-enyedi papnövelvét is azonnal átköltöztetheti Kolozsvárra és a tanárokat a n.-enyedi iskola jövedelméből fizetheti, anynyival is inkább, mert az irt iskola céljai kockáztatása nélkül teheti.

A fönnebbi sorok eléggé megeáfólják Makkai ur azon kihívó állítását: „hogy az iskola-javak tulajdonosává nem lett az egyetemes egyház soha!“

Ezen ferde állítása megvédésére még azon bakkot is lövi Makkai ur, hogy azt hangsúlyozza: „ha akármelyik egyházköztség többé nem látja biztosítva a ref. egyházban fönnt jelzett érdekeit; ha a ref. egyház közcélja többé nem tárgya az ő törekvéseinek, akkor, a mint önkiut, szabadon lépett az egyházba vagyonával, jogosan ki is léphetne abból minden vagyonával, hogy más egyházban használja fel azokat vallásos céljaira. Tudom, hogy az áttérésnél más gyakorlat van, de az nem törvény, az áttérttek vagyonát csak akkor örökli az egyház egyeteme, ha azok kifejezetten a ref. egyház céljaira voltak hagyományozva.“(!)

Ezen fontoskodó állításra is megfelel Dósa könyve. „Azon esetben is, ha mindnyájan vallásukat változtatván, más egyház kebelébe átlépnének is, magukkal azon vagyontokat azon egyházba át nem vihetik, az egyének vallás-változtatása olyan csupán személyi tény levén, mely a dolgok törvény szabta rendeltetését nem változtathatja, az egyházunk célja valóztatására eszközül rendelt vagyonokhoz, az annak kebeléből kilépettnek szavuk sem lehetvén “

Tehát, oly világos, mint a nap, hogy az egyházi, s iskolai javak tulajdonosa az egyetemes egyház, hogy azok felett rendelkezett és rendelkezik úgy a törvény, mint a gyakorlat szerint.

— Egy pár szót a theológiai szeminárium ügyéhez is.

Rétyről írják: „hogy a ki a biblia új-fordítása és a papnövelde Kolozsvárra való áttételének tervéhez akar szólni, jól vessen számot magával.“

Igen helyes! Mert ha Makkai ur számot vetett volna magával, akkor nem fogott volna pennát kezébe a rosz ügy pártolására; akkor tán Rétyből sem került volna ki olyan argumentum, a milyen ott felhozott. Tisztelet ugyan minden egyéni meggyőződésnek, de „est modus in rébus; sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.“

Hát, argumentum-e az, hogy Balázsfalván és Gy.-Fejérvárt is van papnövelde: ergo, hagyjuk meg az N.-Enyedit is. Erősebb lesz vala tán ez az argumentum így: mily szép háromszögöt képez az irt három papnövelde helyisége: ergo, ne rontsuk el a háromszögöt.

Ugy látszik, hogy Rétyen is ignorálni szeretnék Dósa egyh.-jogtanát. Aztán, az a fároszi lámpa, ha Kolozsvár tornyára tétetik, azt hiszem, sokkal meszszebb világít. Ha szabad volt az egyetemes egyháznak, N.-Enyeden öszpontosítani mindenik theol. tanszéket, kérdem, miért ne lenne szabad, a jelenben a papnövelde Kolozsvárra áthelyezni?

Hiszen, még mikor a püspök lakása Kolozsvárra tétetett át az egyetemes gyűlés által, már akkor hallgatva kimondatott a papnövelde áthelyezésének szükségessége is.

E tárgy felett felesleges minden további vita. Ha az egyetemes egyház érdeke azt kívánja, hogy áthelyeztessék Kolozsvárra, megteszi, dacára minden jajveszékülésnek.

Én, ha enyedi tanár volnék, egy cseppet se irtoznám attól a kolozsvári fénytől; ottan, a ki nőni való, kinövi magát, a törpe pedig fekdjék egy prokruszesi ágyba, s tudom, hogy kinyúlik.

Teke, szept. 28. 1874.

Varga Sámuel,
ref. pap.

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

Jelige: Vollkommenheit ist die Norm des Him-
mels; Vollkommenes wollen, ist die
Norm des Menschen.

G ö t t e.

(Folytatás.)

Oktatásában nem tér el Commeniuustól; Euklides szám-tanát ajánlja, és a könyv nélkülséget nélkülözni kívánja, a mire befoly az ő költészet-ellenes kedélye, mit azzal lehet védeni, hogy abban az időben az angol költészet gyenge láb-bon állott. Shakespere még méltányolva nem volt.

Ez időben kezdtek a real ismeretek tért foglalni el az iskolában; ez exakt tudománynak pedig az a hatása van, hogy a hová lábát beteszi, ott folytonosan halad, ellenállhatatlanul. Miért? Mert az emberi értelmet kielégíti; mert a bizonyítás erejével bír. Feuerlein szerint az orbis pictus be volt véve s a mathezi-tanítás is ábrákkal öszszekötve történt. Sturm könyve is tele van rézmetszetekkel: allgemeine Mathematik, practische Aritmetik, theoretisch-practische Geometrie, Optik, Kriegsbaukunst, Civilbaukunst, Kosmographie, Chronologie, Gnomiknik, Mechanik és Chiromantie. Menynyi practicus elem vegyítettett az oktatásba. A mathesisben Feuerlein szerint nem csak az öti — az eljárást — a dióti — az okot is tanítani kell. Úgy, hogy 1639 a hallei árvaházban, melyet Francke alapított, ki kitűnő állást foglalt el az oktatás és nevelés terén, Semler megalapította az első realiskolát. S hogy menynyire korszerű volt, bizonyítja az, hogy egy század mulva, 1742 — Pestalozzi születésekor

— már 42 realiskola volt csak Németország 126 gymnasiuma mellett, tehát harmada. Sőt a berlini egyetemnél Háhn még a bőrkészítést is tanítá s a berlini egyetem története bizonyítja, mily nehéz körvonalozni határozottan azt, hogy meddig terjed a realiskola hatásköre. Iskolában kell-e megtanulni azt, mit az élet, a gyakorlat tanít meg; vagy, hogy lehessen az oly sok industriális szakra egy és ugyanazon iskolában előkészíteni; előkészítés célja, vagy teljes kiképzés? Továbbá, hogy egyesíthető a főrmális műveltséget nyújtó gymnasiummal? Moralt, cselekvési irányt lehet-e különbözőt adni a gymnasiuméval. Raumer külön választja a két intézetet és azt mondja, hogy a különböző életpályákra készülő ifjakat, ugyanazon közös igazságokra, a természet ugyanazon törvényeire kell megtanítani, a szakképesítést nyerve az életben, és ez helyesen, csak hogy a gymnasialis nevelés képzelem tápláló erejével is meg kell a kedélyeket ismertetni, mert különben közös célért lelkesülni, azért harcolni, nem fog. S a morál annál inkább érvényesíti uralmát, minél egységesebb egy nemzetnél. Ezt Spilleke 1820-ban elismerte, okulva a Hecker, Heim, Silberschlag példáin.

Különösen Poroszország tett sokat az oktatás és nevelés terén. I. Fridrik Vilmos, II. Frigyes és III. Fridrik Vilmos alatt Gedicke, Rochov, Hekker, Zedlitz, kinnek tanácsára 1787-ben iskolai központi tanács alkottatott. — Az állam ragadta kezébe a nevelést, mi minden szétszaggatott népnél egyetlen eszköz az egységre és együttes haladásra.

Már át lön érezve a százados visszaélés, már az élet lehellete hatá át az iskola rideg falait, már a lélek szükség-

gévé lett a szabadság, a haladás már életfeltétel kezdte lenni; a társadalmi korlátok már érezhetőkké váltak, a hit meg-ingott, a tekintély elveszté hatalmát, egy szó volt minden szivben és agyban s e szó: „forradalom!“. Az emberiség rendezni akarta magát szabadon, önállóság. Voltaire gúnymosolya átvonult az egész Európán, minden régi intézmény, szűkkeblűség, egyoldalúság felett; ez áthatott az iskolába is; midőn előállott egy rendkívüli jellegű, méjj, örvényteljes lel-kületű, önmagával folytonos antagonizmusban élő és mégis a vezetés ámbíciójával bíró egyén: Rousseau, ki a francia felületes, alapjában semmi valódisággal nem bíró társadal-mat, mely bensejében volt megromolva, melyben egyetlen jellemvonás: az álnagyravágyás, színlés, tettetés uralkodott, mely közönyös volt és fenségében rántott le minden szen-tet, mert önmaga utálta önmagát, másfelől a tudás csak a csillogás, nem a bensőség attribútuma volt; mondom, e tár-sadalmat támadta meg és hivatkozott az ember ősi természete-re, ősi jogára, minden rosztat a társadalom hibájául rótt fel, a társadalmat olyannak tüntető fel, mely erőszakot ej-tett az emberi természetben. Megtámadta a társadalom rom-lottságát, mert ön lelke bensőjét érezte romlottának, szabad lelke felforgatandónak vélt minden rendet. A kijelentést ki-gúnyolta, és mégis Jézust, majdnem istennek tartja; ezzel szemben, a tudományt is megtámadja, mint a mely az er-kölcsök megromlására folyt be.

Hegedűs István.

(Folyt kövekezik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= A barcasági tizenegy ág. ev. magyar község a száz papok zsarnoksága alól szabadulni óhajtván, valahára határozottan lépett föl. Molnár Viktor, hosszuszafalusi, Pa p György zajzoni lelkészek és a hosszuszafalusi bíróból álló küldöttség Budapesten nyújtotta át a miniszternek a ti-szai ágost. egyházkerülethez csatolandó külön ág. ev. ma-gyar esperesség alakítása iránti kérelmét. A miniszter az ügy megvizsgálására, kormánybiztosul, Szász Károlyt ne-vezte ki, a ki a napokban már meg is jelent a hely színén. Meg vagyunk győződve, hogy Szász Károlyt úgy fog eljárni e hivatalos megbízatásában, hogy mind a hazafiság, mind az illetők megnyugvása, mind saját öntudata „ament“ fog rá mondani.

= A tiszántuli egyházkerület közgyűlésén kimon-dották — hogy bár nem tartják a budapesti egyetem körébe tartozónak — de ha ott kath. theológia van, hát akkor állit-sanak fel ugyanott protestáns theol. fakultást is. Ennél sok-kal jobb ama másik törekvés, hogy állitsunk valahogyan prot. egyetemet, a hol aztán helyén lesz a theol. fakultás. Ez volna a magyar protestántizmus örök diada!

KÖRÖZTETNEK.

878—1874.

N.-enyedi egyházmegyénkben a felvinci fitanítói ál-lomás. Fizetése: 1) 110 frt. o. értékű buza-kepe; 2) 40 frt. értékű törökbuza; 3) a hallgatóktól 8 frt. o. é. 4) 3 öl tüzi fa; 5) 24 frt. jövedelmű föld; 6) tandij 70 frt; 7) iskolai alapítványból 200 frt. o. é.; és így összesen: 492 frt. o. é. és tisztességes lakás.

Pályázati határnap, november 7.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügyigazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz, Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, október 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvártt.

879—1874.

Sepsii egyházmegyénkben a besenyői kántor-tanítói állomás, melynek javadalma: a) szép és jó lakás, b) 50 kal. rozs és 50 kal. zab-kepe, c) 15 tereh fa, d) 4 frt. oszpora, e) 5 köböl főrőjtű másod-osztályu szántóföld haszonélvezete és, f) tandij minden tanulótl 1 frt; tanulók száma 40—50.

Pályázati határnap, november 10.

A folyamodványok sepsii esperes, t. t. Csiszér Gábor aa.-hoz, Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, október 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

880—1874.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a m.-csaholyi kántor-tanítói állomás. Javadalma: 1) 73¹/₂ véka buza, 2) 65 veder bor, 3) 1 frt. 2 kr. bór-pénz, 4) 75 szekér fa, 5) 6 frt. 72 kr. fa-pénz, 6) 3 frt. 72 kr. mariás-pénz, 7) az özvegy nőktől 5 drb. zsák, 8) fordulónkint 5 vókás föld, melyet az egyháztagok ősz vetés alá kétszer megszan-tanak és elboronálják, s 4 szekér szénát termő rét, az egy-háztagok lekasálják, gyűjtik és haza szállítják. 9) Tandij kezdőktől 27 kr, könyv-nélkülözőktől 40 kr, továbbá, min-den gyermektől 1 véka csős-törökbuza, vagy zab és egy csir-ke. 10 Temetésért ének-szóval 17 kr, prédikációsért 34 kr.

Pályázati határnap, november 10.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt, október 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

895—1874.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a rugonfalvi kántor-tanítói állomás ez alkalommal másod izben köröztetik; fizetés: 1) 230 frt. o. é. értékű buza-, zab-, törökbuza- és fa-kepe. 2) 2 hold, 398 □^o másod-, 2 hold, 27 □^o harmad-oszt. szántó; 461 □^o első-, 1 hold, 394 □^o másol- és 38 □^o harmad-oszt. kaszáló haszonélvezete, melyeknek adóját az egyház fizeti, 3) kényelmes lakás szép gyümölcsössel. Az első évi fizetés felét az elhunyt tanító özvegye és árvái élvezik.

Pályázati határnap, november 10.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Sólmosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, október 3, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

908—1874.

Marosi egyházmegyénkben a havadi tanítói állomás, melynek javadalma 112 frt. 68 kr.

Pályázati határnap, október vége.

A folyamodványok marosi esperes, t. t. Vályi Pál aa.-hoz, Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, október 6, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

912—1874.

Küküllői egyházmegyénkben az ugrai kántor-tanítói állomás. Fizetés: 1) 34 kal. rozs. 2) 35 véka csős-török-buza. 3) 10 frt. o. é. 4) 6 szekér tüzi-fa. 5) 44 tanulótl 44 véka rozs, vagy szemes-törökbuza. 6) 2 h., 20 □^o első-osztályu, 1 h., 909 □^o másod-osztályu, 988 □^o harmad-osztályu szántó; 3 h., 296 □^o harmad-, 76 □^o kaszáló; 1 h., 1368 □^o legelő; 32 □^o nádas. A legelő-jogon tart-hat 4 darab szarvas marhát, vagy lovat, 10 drb. juhot. 7) Halott felett éneklésért 20 kr. o. é.

Pályázati határnap, november 10.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz, Haranglábura (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők.

Kolozsvártt, október 6, 1874. *Nagy Péter,*
erd. ev. ref. püspök.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 15, 1874.

198—42. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

B. Vay Miklós megnyitó beszéde

a tiszáninneri egyházkerület szeptember 20-iki közgyűlésén.

Főtiszteletű egyh.-ker. közgyűlés! Méltóztassanak, kegyesen megengedni, hogy mielőtt e jelen gyűlésre kitűzött ügyek s nevezetesen a tanügyi kérdések tárgyalásához kezdenénk, bevezetésül s általános tájékoztatásul néhány észrevételt kockáztathassak; — határozni azok felett, kétségtelenül, a t. közgyűlés fog szokott bölcsesége szerint; de nem veszi tőlem rossz néven, ha én is elmondom ily fontos tárgyra nézve azokat, melyek benső meggyőződésemet képezik s mint eddig, úgy ma s jövőre is határozottan körvonalozzák az általam elfogadott s innen túl is megtartandó álláspontot. Most leszen azon kérdés megfejtése, mily állást foglaljon el a prot. egyház a tanügyi kérdésekben: mi nem csak minden egyes gondolkozó protestánst, nem csak egyházkerületünket, hanem az egész magyar protestántizmust közvetlenül érdekli. Pedig, épen e kérdés az, a mely felett a nézetek oly igen elágaznak.

Hiszem, hogy velem együtt önök is méjjen érzik a felelősség azon komoly sújját, mely vállainkra nehezedik akkor, midőn önkormányzatunk elveihez hivatva maradva, úgy kell eljárunk, hogy eljárásunk se a protestántizmus igaz érdekeit ne sértse, se rekriminációkra helyes okot ne szolgáltatasson, ma, midőn a protestáns nevezet az ultramontanizmussal együtt kezd emlegettetni.

A mint a közmívelődés fokról-fokra előbbre halad, a társadalom követelése is más-más alakban fordulnak a vallásos társulatokhoz. A mely vallásos társulat ezen követelések iránt teljesen közönyös marad, az létezhetik még, mint elszigetelt szekta, de mint társadalmi tényező nem vihet többé jelentékeny szerepet. Hogy a protestántizmus hivatását ily szempontból fogja fel, az több, mint érdeke, mert humanisztikus kötelessége.

Tagadni, nem lehet, hogy az emberiség haladása minden téren nagy léptekkel siet előre, az ujkori eszmék és találmányok ereje és sikere nagy hódításokat tesz; de azt sem lehet tagadni, hogy a civilizáció árja sok iszapot hord magával és a forrongó eszmék nem találva meg egyszermind szilárd alakzataikat, ottan-ottan szétrobbantó hatást gyakorolhatnak a társadalom létalapjaira. Ezek ellen állítá fel a legközelebb multban is a római hierarkhia az ujjabb vallási dogmák védgátját, részint mint tiltakozást, részint túlvive, mint reakciót a haladás eszméi ellen.

Mit tehetnek, mit vihetnek ki az efféle intézmények a jelen korban? Azt most nem mérlegelem. Elég az, hogy a harc megindult és szemünk láttára foly. Ezen küzdelem hullámcsapása minket is érint. Az eredményt, mondom, nem mérlegelem; de az emberiség élet-történetének bölcséletéből látom, hogy az egyetemes fejlődés eszméit sokkal üdvösebb, helyes irányban vezérelni, mint azt elnyomni akarni. A protestántizmusnak megvan az a szerencséje, hogy itt a helyes utat követheti. Igen, mint tevékeny társadalmi egyesület alapelveiben bírja a haladás egyensúlyának kulcsát. A mi elvünk ugyanis vallásilag: az eredeti alapok konzervációja a megújítás által, mely elvet könnyen át lehet vinni a társadalmi kérdésekre is. Így lehet a protestántizmus a biztos és okszerű haladás vezérlője; így termékenyitheti meg a szabadságot a rend és törvény tisztelete által; így ellensúlyozhatja üdvösen az anyag-elviség keletét a családban, a társadalomban az eszmény-elviség tényleges eredményeivel, levén többé nem pusztán vallási, hanem egyszermind társadalmi életelv.

Hatalmas mentő erő rejlik ekképen a protestántizmusban mindazon veszélyekkel szemben, melyeket némelyeknek aggodalma szerint a civilizációi törekvések okozhatnak; míg ellenben, ha a protestántizmus is csupán gátló álláspontra helyezkednék, ez által elősegíthetné az áradat rombolását, de maga is a romok

alá temetkeznek azon kincsekkel együtt, melyeket megmenteni, hivatva volt.

Igy fogom fel a protestántizmus hivatását egyetemesen a közmívelődés tekintetében; természetes, hogy magyarhoni viszonyainkra alkalmazva is, csak így képzelhetem azt. Igen, annak hazai, politikai, társadalmi életünkben is van jogosultsága, de nem úgy és nem akkor, ha a létét, szabadságát biztosító alaptörvényekre csak azért hivatkozik, hogy az által magát a civilizáció, modern kultúra, tudomány, egy szóval, a mai fejlettebb, nemesebb élet követelményei elől elbástyázza. Igy, mulhatlanul elvesztené maga alól a talajt.

Hazánkban azonban a protestántizmusnak közelebbi feladata is van. Ránk a protestáns név szent örökségül maradt, hogy folytonosan figyelmeztessen arra, miszerint a haza, a nemzet ügye mindenkor a miénk is. S ha itt-ott elvéte, oly tüneményekre bukkanunk, melyeket magukat a magyar államiság eszméjével ellentétbe akarják helyezni s az egységes nemzet-testet alaktalan darabokra készülnék szétzúzni: nekünk az ilyen destruktív üzemekkel szemben állást kell foglalnunk s mint magyar protestánsoknak s hazafiaknak a leghatározottabban tiltakoznunk. Igen, mi-kint hazánk történeti multjában a protestántizmus a legszorosabban összfűg a haza, a nemzet szabadsági küzdelmeivel: ma sem szabad, tétlenül nézni az állam erőfeszítéseit, hanem osztozni a küzdelem se-bein és babérain. Ma lényegesen változott viszonyok közt mozgunk. Ma alkotmányos magyar kormány az, mely velünk szemben áll és gyámolításunkat várja; nyujtsunk tehát neki segédkezet mindannyiszor, valahányszor józan törekvésért tapasztaljuk; tegyük azt most is, midőn a közmívelődés, a nevelés, a tudomány mindnyájunk által ápoltt és szeretett ügyével foglalkozik is, hogy mindezeket annál könnyebben vihesse elő!

Mint az egyetemes haladás egyik követelménye lépett előtérbe nálunk is a nevelésügy reformja. Az állam e részben parancsoló érdekből is, de mulasztásait s kötelességeit is felfogva, szövetségese lett a közvélemény kívánalmának s több gondot fordít az iskolák által terjesztett mívelődésre, melyet hazánkban eddig, régi szokásnál fogva, majdnem kizárólag a vallás-felekezetek ápoltak.

Azt hiszem, hogy nincs közöttünk senki, ki örömmel ne üdvözlölné e téren az államot, a törvényhozást, s ha többet követel, mint eddig tettünk, avagy

a mívelődés magasabb mértékét állítja fel: sarkalatos elveinket tagadnók meg, ha ezen magasabb mértékek megütésére benső szükségből is törekedni, nem akarnánk, s ezekkel szemben akkiut foglalnánk állást, mintha ezek csak egy időszerű állam-kormány, vagy törvényhozás tényei volnának. Ezek kétségen kívül az előhaladó közmívelődés szükségének követelményei, melyekkel önvészélyünk nélkül özsze nem tűzhetünk, hanem csak karöltve járhatunk.

A nevelés, a tanítás, a tudomány ügye katekszkohen társadalmi és nem felekezeti ügy; azért a protestántizmus is, nem mint vallás-felekezet, hanem főképen, mint társadalmi tényező foly be annak intézésébe. S mint társadalmi tényező csak úgy tarthatja meg a multban kiküzdött és megérdemelt befolyását, ha magát nem akarja izolálni a nemzeti kormány és társadalom törekvéseitől. A mit a törvényhozás törvényül előnkbe szab, azt teljesitenünk kell. Nagy hiba volna, autonom jogainkra csak azért hivatkozunk, mert talán a haladó korszellem tudományos vívmányai erőnket meghaladó áldozatokat követelnek; a szegénység nem lehet szabályozója a tudomány fejlődésének. Nagy hiba volna, autonom jogainkra hivatkozni csak azért, hogy tauintézeteinket elzárjuk az állam örökösétől; sőt inkább, oda kell törekednünk, hogy őrszemei minden intézetbe behassanak, legyen az egyesé, társaságé, felekezeté, hogy a nevelő és tudományos intézetek minden zsibbasztó befolyás alól emancipáltassanak, minden idegen és veszélyes áramlattól megóvassanak.

Ez álláspontot hiszem és vallom én protestáns álláspontnak. Nekünk nyílt céljaink mellett, melyeket a szabadelvű mivelt világ még a legrégebb és leg-sarkalatosabb törvényeknél is erőteljesebben véd és támogat, nem lehet hivatásunk, a társadalmi dezolációt elősegíteni. Mikint örök érvényű vallási formákat, úgy örök időkre szóló egyéb intézvényeket sem ismerhetünk, ha azok az okszerű haladás gátjául szolgálnának.

Igy állván ezek, önkint következik, hogy ha a nevelés- és oktatás-ügy reformjában tevékeny részt akarunk venni, még pedig magasabb szempontból, a protestáns elv és szellem fentartásáért a mívelődés vezérletében: körül is kell tekintenünk, mit birnak meg vállaink; mert mindent fel nem ölelhetünk. Ha nem lépünk a radikálizmus útjára, melynek nyíltan bevallott és követett elve az, hogy általában s közelebb hazai viszonyaink közt az egyetlen helyes út, ki-

vetköztetni a nevelés és oktatás ügyét szűk köntöséből, feloldani nyügeiből és átalakítani azt nemzeti, országos ügyggyé; ha, mondom, ezen útra nem térünk, hanem elfogadjuk a törvény által szentesített munka-megosztást, mely tért nyit egyeseknek, társulatoknak, felekezeteknek: a tanügy terén csak annyit foglaljunk el, a menyinit megmívelhetünk, a menyinit dicsőséggel megtermékenyíthetünk és ott, ahol a protestáns szellem is leginkább gyökeret verhet.

Ily térek: a nép egyetemét képző népoktatási intézetek, és az értelmiség zömét nevelő közép-tanodák. Amazokról már intézkedett a törvényhozás s mi elfogadtuk a versenyt; azért azokat úgy kell berendeznünk, hogy a törvény kellékeinek mindenekben megfeleljenek. A közép-tanodák törvény utján szervezete immár szintén csak idő kérdése. A legközelebb jövőben nekünk is úgy kell azt megoldanunk, a mint a törvény követelendi. A tudomány terén, mely az emberiség legdrágább érdekeit foglalja magában, alkúnak nem, hanem csak életteljes versenynek lehet helye. Gondolnunk kell ezek mellett a bölcsészet-hittani szak-tudomány követelte célosabb berendezésére is. Kétségtelen, hogy a vallásos élet iránti közönyt csak az által leszünk képesek mindekelőtt legyőzni, ha az egyházakba időnkint oly lelkesek küldetnek ki, kik a speciális kenyér-tudományok mellett magasabb bölcsészeti, irodalmi, nyelvészeti és természet-tudományi kiképzetésben is részesülhetnek.

De ezeket most csak jelezni akartam, hogy a t. közgyűlés figyelmét azon legközelebbi teendőre hívjam fel, melyet el kell intéznünk. Tudva van mindnyájunk előtt, hogy a m. miniszterium egy szabály-rendeletet bocsátott ki az állami és római katolikus jogakadémiák szervezésére s felhívott, nyilatkozzunk: akarjuk-e jogakadémiáinkat szervezni, vagy nem?

Ohajtottuk volna, hogy ily fontos kérdésben törvény, nem pedig ingtag és alkudozást tűró szabályzat határozzon. S azt hiszem, hogy nagy mértékben megkönnyítette volna feladatunkat, ha a szervezett és szervezendő jogakadémiák helyett bölcsészet-természet-tudományi szakkal összekötött jogi szakokat szervezett volna függetlenül, önállóan, minden felekezeti versenyt és jelleget kizárva. Én legalább, meg vagyok győződve, hogy ha protestáns egyházunk a szak-iskolák közül a jogtani intézetekre kivételt hajlandó tenni, az ránk nézve csak opportunitási szempont, mintán az alkotmány e téren is fentartotta a felekezetek közti versenyt, s a jelen viszo-

nyok közt nincs még reá kilátás, hogy szellemi irányunkkal összesetalálkozó intézetek emelkedhessenek az általunk üresen hagyandott helyeken. De történéjük bármi, a verseny minden tekintetben nagy áldozatokat róv ránk, melyek erőnket kimeríthetik nem közvetlen érdekeinkért, s elvonhatják legközelebbi szükségünketől. És ezért nem csoda, ha sokan találkoznak, kik a jogakadémiákra nézve úgy vélik, hogy ha a m. kormány nem alkudozandott a gazdag r. kath. klerussal a legközelebbi napokban, hanem kimondja vala a közoktatás ügyében a jogakadémiáknak önálló szervezését, az egyháztól elválasztását: nem habozhatnánk kimondani, hogy nekünk prot. felekezetnek, külön felekezeti jogakadémiára szükségünk nincs. Így azonban, szemben a bizonytalan jövő eshetőségeivel, kénytelenek vagyunk, mi protestánsok szintén fentartani, ha nem is minden jogakadémiáinkat, de legalább szervezni egy oly főiskolát, mely a tanszabadság alapján állva, ifjaink számára a magasabb képzés nélkülözhetlen kellékeit megadja. Azonban, ne legyünk ez irányban se szűk-lelkűek, se elfogultak, ne ragaszkodjunk bizonyos hagyományos megszokottsághoz, hanem egyesítsük igyekezetünket, tehetségünket, hogy létrehozzuk egyesült erővel azt, a mit külön-külön sem Patakon, sem Debrecenben, sem Pápán nem eszközölhetünk, egy főtanodát három jól berendezett tudomány-szakkal. Ha egy ily intézet létesülendett, nélkülözhetővé válnak azon jogakadémiák, melyek szervezése külön-külön aránytalanul nagy áldozattal és tudományos tekintetben igen sovány eredménnyel járna.

E nézetet azonban, mely velem nem egy oldalról közöltetett, én is csak mint olyat említem fel e helyen; sőt, komolyan megfontolandónak vélném magunk végelhatározása esetében ha vajjon megkívánná-e a protestáns egyház érdeke, hogy ily nagy terhet vegyen vállaira, — viszont az állam átadja-e a tudományos egyetemet társulatok, felekezetek versenyének, ne mondjam, versengésének s nem azt kívánja-e a tanszabadság nagy elve, a tudomány magas érdeke mellett, hogy ezen legfőbb foku tanintézetet, saját legfőbb felügyelete mellett, úgy szervezze, hogy ez magát teremtsen, vezérelje, kormányozza; de ellenben, nem mellőzhetem el, hogy röviden megemlítsek egy tárgyat, mely minden eddig elmondottakkal kapcsolatban áll.

Nem titok, hogy a protestáns buzgóság, mely egyházakat emelt, sok helyen ernyedő félben van. Fé-

lelmetesen nevelkedik azon egyházak száma, melyek lelkeszeiknek, népiskolai tanítóiknak a tisztességes megélhetést biztosítani, képtelenek. Már pedig méltányosan kívánni, nem lehet, hogy a magasabb műveltségű lelkész és tanító biztos nyomorral kecsegtető pályáján apostoli lelkesedéssel buzgólkodjék. Szerveznünk kell zilált egyházi életünket; azon kell lennünk, hogy a minimális biztos fizetések úgy állapíttassanak meg, hogy azok egyházi hivatalnokainknak lehetőleg tisztességes existenciát biztosítsanak. E végből, nyilatkozniok kell az egyházmegyéknek, határozni az egyházkerületeknek, meg kell barátkoznunk a közlelkeszség eszméjével, mely már az erdélyi egyházkerületben huzamos idő óta honos. Mindezen ügyek rendezése elég ok, hogy általa az okozat, a konvent eszméje ismét előtérbe lépjék.

Az igazi erő az egyetértésben és egyesülésben van. Azon szakadozottság, ingatagság, mely egyes egyházkerületek időnkinti határozataiban nyilvánul, nem ide utal-e bennünket? S nem az egyház egyetemének kötelessége-e, sarkalni a kormányt épen a protestánsizmus jól felfogott érdekében, hogy igyekezék megoldani a már oly sokszor sürgetett, de még mindig függő egyház-állam-társadalmi kérdéseket. Sürgetni a teljes vallás-szabadságot, a vallás-felekezetek teljes egyen-joguságát, a törvény előtti föltétlen egyenlőséget, a polgári házasság kötelező behozatalát s a többi idevágó kérdéseket.

És most, bocsásson meg az egész t. egyh.-kerület, hogy béketűrésével ily sokáig éltem vissza; de kötelességnek tartám, a főt. egyh.-ker. gyűlés előtt nyíltan elmondani véleményemet; biztosítom e mellett, hogy hozandó végzését a többségnek ép úgy fogom tisztelni tudni, mint meggyőződéselem elhallgatását következetlenségnek, sőt némileg gyávaságnak tartottam volna.

Családi képek.

Motto: „Rohadt az állam-gépben valami.“
(Hamlet I. F. IV. szin. Arany J. fordítása.)

Lehet-e biztosan építeni ingoványos, süjdedő talajra? Lehetünk-e nyugodtak épületünk tartóssága iránt, ha az alap rosz anyagokból s gondatlanul van lerakva? Várhatunk-e termést gyümölcsfáinktól, ha azoknak gyökerei rothadásnak indultak, vagy azokat hangyák s egyéb férgek öszszerontották? Az hiszem, e kérdésekre minden felől kész a „nem“ felelet.

Hát a társadalom s az állam virágzására, fejlődésére, anyagi gyarapodására, boldogságára számíthatunk-e, ha

az alap — a családi élet meg van romolva, s abban el van terjedve az erkölcstelenség, dologtalanság, közönyösség, fényelgésre való hajlam, könnyelműség, dorbézólási vágy, sat. sat.? Nem tudom, erre általánosan mi lehetne a felelet; hanem, az eredmény szomorú tanulságot nyújt.

Nagyon fiatal koromban élvezettel olvastam a regényeket, s azon korból emlékezetemben fenmaradt Kotzebue egyik regényéből egy előttem fontossá vált mondat, hogy „az ember idegen helyen nem maga, hanem magának csak követje idegen udvarnál; és hogy az embert csak is otthon, családja körében lehet biztosan föllismerni.“ Menynyire tapasztaltam életem folyamán át ennek igazságát! Menynyiszor megóvott az erre való gondolás a ferde ítéletektől! Menynyiszor találtam az embert másnak otthon, mint nyilvános fellépéseiben, innepélyes működéseiben, hivatalos megbízásaiban, s eljárásaiban!

Hasonlóan, gyermekkoromból fenmaradván emlékezetemben Phaëdrus meséiből a rokanak az álaré által való megcsalattatása: ez ismét azon ösztönrre ébresztett, hogy vizsgálgassuk meg minden dolognak a hátsó lapját, az ellenkező oldalt, a színtalakat mögötti állapotot is; ha csalódásoknak magunkat kitenni, nem akarjuk. E nézetek alapján az embereket, az eseményeket kívántam rendesen minden oldalról kiismerni, s így a családi állapotokat is, mire tért nyitott papi hivatalom is, és egyéb körülmények. Azonban, fájdalommal nyilváníthatom, hogy tanulmányozásaimnak, tapasztalásaimnak eredménye nem olyan, hogy a családi viszonyokat mind a múltban, mind a jelenben képes lennék, nagyon feldicsérni. De, avagy a hibát, a sebeket, a félszogséget nem kell-e fölfednünk, ha rajta segíteni kívánunk? Nem kellend-e megcsinálni a diagnosist, ha válságos is a beteg: ha azt komolyan kurálni kívánjuk?!

Én, tudja isten! de gyermek korom óta nagyon pátriárkhális szemmel néztem mindig a családi életet, és a társadalomban minden erénynek, boldogságnak, jólétnek forrását abból véltem eredni. És mikint érzékenyen hatottak meg annak egyes kitűnő példányai: úgy másfelől, elszomorodtam, ha láttam azokban viszongást, élet-unalmat, szerencsétlenséget. Bárha azonban a modern világban más szempontból is kívánják tekinteni ez állapotot; s bárha úgy nézik azt sokan, mint bizonyos élet-célra irányzott kompánistai szövetekezést, melynek az én nézeteimmel ellenkező morálja is lehet, s így sokban nem botránkoznak meg, a mi az én szemeim előtt botránny tárgya: mind a mellett is, nem látok okot, feladni erre vonatkozó pátriárkhális, orthodox nézeteimet, s e kérdést csak is e szempontból kívánom tárgyalni.

Az emberiség éskorában a család volt az állam; feje annak, királya s minden tagjai a szeretet, kegyelet, engedelmesség, úgy a félelem s alárendeltség érzéseivel forrtak egymáshoz. Hogy Spárta törvényhozója mily fogalommal bírt a családról, mutatják az általa alkotott törvények, melyekben a családot nemesíteni, tökéletesíteni, a házi életet minél tisztábbá tenni, azonban a társadalommal a legszorosabb öszszeköttetésbe törekedett hozni. És jellemzi a

spártai erkölcsöt az, hogy midőn egy Geradus nevű spártaitól kérdezné egy vendége: hogy ott a házasság törőnek mi a büntetése? Azt felelé: hogy egy oly bikát kell adni, mely a Taygetus hegyen átnyulva, az Eurotás folyamából képes legyen inni. De hol lehet a világon ily bikát találni? Kérdé az; mire lőn a felelet: és Spártában hol lehet házasság törőket találni? Spárta példánya is vala a családi és társadalmi erénynek, melyet állam-intézkedései is okoztak. De midőn Lysandert a pénz, Pausaniast az egyeduralomra való vágyakodás elszédítették; a mikor Alcibiades csábításai még Spárta királynéjára is hatottak: meg kezdett romlani, rothadni a családi élet, mi át ment az államra is, és azt is megromtotta.

Athenében, az ó világ ezen Párisában, megvolt a sok csillogás, fény, látványosság; de a családi állapotok lazakká, könnyelműség által megromlottakká válván: romlása is korábban bekövetkezett.

Rómában, míg a családi élet tisztább, nemesebb volt, hol különben is az egyszerűség volt rendszeresítve, az erénynek, a hon szeretetnek is magas példányaira találunk. Azonban, be kell vallanunk, hogy itt a tündöklő erényesség mellett tündöklő vétkek is folyamatban voltak mindig, mert, midőn már a királyok korában Tullia királyi székétől veje által megfosztatott, s meggyilkoltatott atyjának, Servius Tulliusnak holt tetemén keresztül képes szekerével áthajtatni; midőn az erényes Kátó kéjhölgyi intézetet alakít, s velők kereskedik, sőt nejét is pénzért átengedi barátjának, s majd visszaveszi; a midőn a romai uralom világ terjedelmet nyert, s a hősök családjukban már elég élvét, mulatságot nem találnak, hanem meztelen kéjhölgyeket tárcoltatnak maguk előtt, s azoknak társaságában találnak élvét; a mikor a nők fiatal, meztelen rabszolgákkal udvaroltatnak fürdőikben maguknak, s azoknak dus hajzatában törülgetik meg gyenge kezeiket; a mikor Rómában egy év alatt másfélszáz előkelő nőt ítélnek el méregkeverésért, s majd egy prétor Itália egy részében három ezer személyt végeztet ki ily bűnért, sat. sat. látjuk, hogy a családi élet ott már szűnőben, de a társadalom is demoralizálva van; minek nyomán bekövetkezett az állam bukása is. Hát még, mikor a Fulviák, Messalinák, Fausztinák, Caesoniák sat. szerepeltek?! S a mikor a történelemben legkitűnőbb férfiak családjában oly iszonyu botrányok merültek fel: menynyire tanusították a családi élet rothadását, a társalmi morálitás elsűjjesését, melyet nyomban követett az állam bukása is.

Zsidóországban, annak pátriárkhális viszonyaiban, az ott megengedett s gyakorlatban lévő több nejtűség mellett, milyen lehetett a családi élet: képzelhetjük. Mert hisz, a kegyes Ábrahám családjában is látjuk, hogy Sára aszszony Hágárt képes volt a pusztába üldözni, s gyermekével együtt a pusztulás martalékának dojni. Jákob házában a több nőktől származott gyermekek között nem a leggyöngédebb családiasság uralkodott. Sz. Dávid könnyelmű s a nők irányában tanusított gyenge jelleme következtében, családjában menynyi botrány, kellemetlenség, sőt gyilkosság is merült fel! Bölcs Salamon bölcsességét menynyire két-

segéssé teszi a nagy hárem-tartás s az ebből fejlődni szokott háremi fondorkodás, ármány, sat. sat.

És így, ha szemlét tartunk az egész emberiség családi viszonyai felett, észre fogjuk venni, hogy a hol a családi élet megromlott, s tiszteletben nem tartatott: elterjedt az erkölcsi romlottság, s ennek mérge áthatott a társadalomra, s át az egész államra is. Véghetetlen nagy példatár nyújt igazolást ennek megerősítésére. És e példák felhivnak s erkölcsileg köteleznek, hogy a menynyiben lehet, a közér kölcshiség ezen forrását lehetőleg védjük, óvjuk, elfajulását gátoljuk, s ferde irányából lehetőleg az egyenes utra tereljük. Nagy feladat; s nagy feladat éppen jelen korunkban, midőn a közlekedés mesés gyorsasága oly közel hozza egymáshoz a különböző elemeket, s a ragály elterjedésének oly tágas tért nyit. Törvény, rendőri intézkedések, állami beavatkozás bajosan segíthet már e bajon, s leginkább a szociális szövetkezés nyújthat némi enyhítő szert s késleltetheti a nagy válság bekövetkezését, a társadalom teljes erkölcsi bukását. A miveltség köz elterjedése; a gondolatok, s emberi működések gátjainak, zsilipjeinek megnyitása, s így egy tényleges emáncipációja az emberi ösztönöknek, indulatoknak, szeszélyeknek: nagy tért nyitott a család ősi erényei megromlásának, a mely pedig fajunknál mindig kegyelet tárgya volt, s tiszteletben tartatott. Hanem, ritkán élvezünk mi valamely nagyszerű, világra ható újítást, hogy az valamit ne törne le ősi szokásainkból, erkölcsainkből. Lám, az öltözetbeli divat is, miután annak világra ható befolyása van, családi benső életünkben is mily mozgalmat idéz elő s menynyire tényezőjévé válik erkölcsi romlásunknak.

A ki még ó, puritán erkölcsű szemüvegen nézi át a társadalmi viszonyokat, Hamlet szerint: nagy rohadást észlel az állam-gépezetben s tanulmányozásainak eredményeül kellemetlen bejegyzéseket kell hogy igtasson emlékezetébe, s jegyzéseibe. És pedig, ezt nem kell könnyelműen, nem kell felületesen tekintenünk, s következeiseire nem kell gondolnunk aggodalom nélkül.

A családi élet megromlása, mint a rák, úgy terjed a társadalomban, s ha alapos kúra mellett a vég eredményt késleltetik is, de a testből teljesen kiirtani, nem lehet. Igaz, a humanizmus, a kegyelet, a hazafiság, a közjó, a csodálatásra törekedés, az ábrándos vallásosság s t. e. f. érdekes tekintetéből keletkezett intézményeket számtalanokat láthatunk; de vajjon, egy része ezeknek nem úgy tűnik-e föl, mint Schakespeare-nél az athenei Timon lakomája, jó-tékonyasága végleges megbukása perceiben? Nem vonok le azonban semmit ezen intézmények közhasznosságából, csak az lenne ohajtásom, hogy vajha azokat mindig csak a kegyelet, az igazi humanus érzelem, a közjó iránti lelkesültség létesítene, nem pedig azon érzet, mely a Babelnek, az egyiptomi guláknak, a kínai kőfalaknak sat. adott léte!

Nemzetünknel ezred év óta sok pátriárkhális jellemet ismerhetünk fel; de a jelenkor, úgy látszik, nagyvilág fiaivá kíván tenni, mi ezen jellemünk letörpülését, családi erényeink megromlását idézendő elő, melynek alapja már megvetve van.

Egy orthodox.

(Folyt. következik.)

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

Jelige: Vollkommenheit ist die Norm des Himmels; Vollkommenes wollen, ist die Norm des Menschen.

G ö t t e.

(Folytatás.)

Az erkölcs nevében, mely szerint a szivekbe van írva és tudomány nélkül is megtanít cselekedni, beszél ő, ki tilos szerelmi viszonyban élt Warrens aszszonnyal, egy oly nővel, ki férje fényes nevét, képes volt később, Rousseau halála után, egy darabontéval fölcserélni. Az atyák rontó befolyása ellen beszél ő, ki gyermekeit lelenc-házba adta; a társadalmi rendet támadja meg ő, ki a contrat sociálban még az exkommunikációt is elfogadá, és szabadság helyett a legnagyobb zsarnokságot csinált volna. Egy értekezésben melynek címe: *Quelle est l'origine de l'inégalité parmi les hommes, et si elle est autorisée par la loi naturelle?* minden baj, szerencsétlenség okát a társadalom fejlődésében keresi; az ember tökéletesebb természeti állapotában, mint eltorzítva a civilizáció által. Jobb lett volna, ha az emberiség magára, minden vezetés nélkül haladt volna útján, a természeti ember az egész, az csak el van ferditve a társadalomban. Anynyira ellentétet képezett a bukás dogmájával, hogy a másik végletbe rohant, és a természetet tartja isteni tökélynek. Egy oly állapot ez, mikor az ember élt egymás mellett, mint az állat, az anya nem ismerve fiát: *ce penche aveugle, de pourvu, de tout sentiment du coeur, ne produit soit qu'un acte purement animal. Le besoin satisfait les deux sexes ne se reconnaissaient plus; et l'enfant même n'etoit plus rien pour la mère, sitot qu'il pouvait se passer d'elle.* De az emberi természethez tér-e vissza, ha ép az emberi természetnek nem csak indukció útján, de történelem, tradíció által megszentelt istentülési jogát, perfektilitását elveti? Feljogosítá-e bármily romlott kor, hogy a társadalmat tartsa rosznak csupán, holott a társadalmat emberek alkották? Anynyira meggyűlölte az embert, hogy minden vivmányától akarta megfosztani, hogy megmentse tisztaságát; de a gyűlölet, melyet önmagán gyakorolt először, nem vezet igazsághoz, mert az igazsághoz a szeretet vezet. De őt jellemezni, tul megy ez értekezés keretén, a főntebbieket a végett hoztam fel, hogy „Emil,” e nagy hatást gyakorolt és forradalmat előidézett könyv alapeszméjét hivebben viszszaadjam. 1762-ben adá ki e könyvet, melyhez a „*vicaire savoyard*” lévén hozzá csatolva, melyben Rousseau természet-vallási konfeszziója van, minthogy a kijelentést elveti, ezért üldözve lett Sweitzből Poroszországba; onnan Franciaországba megy töredelmes lélekkel és 1778-ban hal meg.

A forradalom e vezérét a halhatatlanok közé emelte, hisz a forradalom jelszavát ő mondta ki már Emilben, midőn 30 évvel az előtt kimondja, hogy a dolgok jelen állapota

meg nem marad; hiszen, az ő félreértéseit, szenvedélyét, gyűlöletét, de egyszersmind erejét, nagyságát tette magáévá a forradalom. Minden ember önmagának viszszaadva, nem kötve meg a társadalmi nyűgök által! Mily szép, de elérhetetlen ideál! Vallásos vallomásai is, melyek szerint neveli Emilt, sajátosak. A természet és az emberi szív morális, romlatlan érzete az egyedüli kijelentés: mily szép, mily magasztos! De kérdés, mily szemmel vizsgáljuk a természetet és milyen információt nyert szívünk. Pascal azt mondja, hogy ő a természet nagyszerűségének látására még inkább kételkedik, még nagyobb, kinosabb zavarba jó. „A teremtés csak azoknak prédikálja a teremtőt, kik már élő hitet hordanak szíveikben,” mondja Pascal. Vallásos nyugalom-e az, mely minden társadalmi formát utál? Hiszen, a hit ép azon kulcsot adja meg a szívnek, mely által a legérthetlenebb dolgoknak is nyitjára talál. A ki bírál, az nem hiszen, hanem kételkedik. Ily kétely, mely a hit színét viseli, csak bizonytalansághoz vezet. S a hitben van töredelem is, de Rousseau magában nem látja a hibát. Hol van hát a hit forrása? Pestalozzi megfejté. Azt mondta, a szeretetben. Keressük csak szeretet által az igazságot és nem tévedünk. A bukás, a grácia elvetését jól tevő, de az emberi fejlődést ne vágja el a természeti állapot apológiája által. Ha hite van, miért nincs reménye, és szeretete? Az egész „Emil”ben a főszűly csak e világra van helyezve, csak a láthatóra, csak az érzékelhetőre, csak arra, mi hasznos; de hol van az eszmény, a humánitás, a szeretet? A miért a humánitás megromolva volt, soha sincs az anynyira az ellen-sarokig kifordítva, hogy csak a humánitás tagadása, az eszmény tagadása által lehet eljutni a természethez. A miért az ember eltért rendeltetésétől, azért a nem-ember ember soha sem lesz.

Pedig, az ő ideálja olyan valami, melyben az emberiség nagy tényezője: a perfektilitás és kollektivitás hiányzik. Ő perfektilitást akar, csak hogy oly úton, hol már nem lehet. Mintán az ember elveszté szeplőteleniséget, azt helyreütni, nem lehet, hanem el kell ismernie, hogy az a fejlődés elodázhatatlan feltétele. Ha úgy éreztük, hogy buktunk, az csak arra mutat, hogy fejlődöttünk, tökéletesedtünk. A bukás nem a jövőre nézve áll, hanem a multa nézve. „Emilnek” az a nagyszerű oldala van, hogy minden létező szokását a társadalmi embernek megtámadja. Már ennek így kellett lenni, mert jó az embernek némelykor kételkedni és protestálni az ellen, a mit az idő tukmált rája. Vannak korszakok, midőn az ember csak úgy érvényesítheti magát, hogy ha tagad, a rendet megtámadja, mert törvénytelennek hiszi. a hitet, mert tudalmatlannak tapasztalja. Rousseau nem mondott jobbat, de ez érzelmet kifejezte. Emil maga Rousseau. A *l'homme de nature* anynyit tesz, mint tagadása a társadalomnak. Én a természet vagyok és jó, és te társadalom rosz vagy. Ez minden forradalom jelszava és természetesen; mert az ember mindig a természethez tér

viszsa; mert azt fogja fel helyesebben. Ez alapja e könyvnek; akar embert valódi szabadságában, jogai teljes élvezésében nevelni; de egy ily ember ellénsége lesz a társadalomnak, lesz misantrop.

A hasznos — főolva. De van még egy jellemvonása: a tekintély határozott visszautasítása; hogy Emil tulajdonítsa magának azt, mit előhalad és csak azt higgye, a mit bebizonyítanak. Ezért az engedelmisséget is megtámadja és azt mondja, hogy a tanítvány legyen oly viszonyban a tanítóval, hogy fizikai kényszerűség vezesse oda, hogy a kiszabott dolgokat teljesítse. De megkívánja, hogy ne szoktassa uraságra, parancsolási vágyra a gyermekét. „Die Vort: gehorchen und befehlen, sind aus seinem Wörterbuch zu streichen; noch mehr die Ausdrücke: Schuldigkeit und Verpflichtung; aber die Worte: Kraft, Nothwendigkeit, Ohnmacht und Zwang müssen in dem Vocabular die grösste Rolle spielen: mint Raumer jellemzi. Ez emeli az önérzetet; de felébreszti az önhiűséget és kioltja a szeretetet.

A szeretet nem tud-e úgy parancsolni, hogy a tanítvány azt nem parancsnak, hanem kötelességre való intésnek vegye? Oly korlátlan kedélyeket, oly megfékezhetlen akaratot kell-e nevelni, hogy minden rend, minden egyetértés, szeretet, szolidaritás lehetetlenítve legyen? Nem nagyobb önérzetet ébreszt-e egy lélekben a kötelesség teljesítése? Nem szabadabb-e annak akarata, ki magát egy rendnek alávetni tudja? Minden esetre, annyira igaz, hogy a tekintély az önérzet megölő betűje, de a szeretet nem lehet-e tekintély? Ez főbökkenő a nevelésben, mert az individuum oly láthatatlan alakban nyilatkozik, oly különböző minden kedély-nyilvánulásaiban, hogy nem lehet tudni, hol sértetik a parancs által és hol romlik el a szabadság által. Ez csak teljes lélektani ismerettel lehetséges. S a szeretet az egyetlen összekötő kapocs, mely e két ellentétet, egyéni szabadságot és rendet egyeztetni tudja. Rousseau menyinyi lélektani öncsalódáson ment keresztül, bizonyítják konfeszziói. Őszinte akart lenni, és önmaga előtt nem volt az.

Átalában, „Emil“ morálja hibás, önző, nem társadalmi, nem valódi humánus. Hiában, ki a valódi körülményeket nézi csupán, és eszményíteni nem bír, az önző moralista lesz mindig. Igaz, hogy harcol a jezsuiták ellen, de a hogy leírja ő maga Emilt 12 és 15 éves korában: kiben csak a jogérzet, határozottság van, ki mástól semmit sem vár, és másoknak nem tartozik, ki aktor ad, ha neki adnak, ki parancsol a nélkül, hogy parancsnoknak lenne megválasztva; ki a körülményeket úgy fogja fel, mint vannak; ki megvetéssel néz a többi emberre; ki a halált nem tartja rosznak, mert az minden roszat bevégez; ki a savoyai vikárius konfeszzióit vallja; ki a természeti embert többre becsüli a civilizáltnál, ki a társadalmi vívmányokat becsülni nem bírja; ki mint Robinson találja fel a szükségést és hasznost; ki mindent azért tanul, mert hasznos, s kire egyetlen argumentum a hasznosság; mondom, kiben nincs semmi eszményi, semmi ábrándos, semmi szeretet, az örökléttel semmi foglalkozás; mondom, az ily nevelési elv erőszakot ejt az emberi természetben. Erőszakot erőszakkal megtorolni, soha sem vezet igazsághoz.

Hegedűs István.

(Folyt kövekezik.)

Meghívó a „Magyarországi prot. egylet“ harmadik közgyűlésére.

A mult évben a körülmények lehetetlenné tették egyletünkre nézve a kitűzött harmadik közgyűlés megtartását, azért azt most újból összehívjuk Budapestre, folyó évi október hó 25- 26-ik napjaira.

Október 24-én d. e. 9 órakor a központi választmány tartja előkészítő tanácskozását, legfőbb tárgya a biblia-fordítás ügye levén; d. u. 3 órakor az irodalmi és humánisztikus célu bizottságok tartanak gyűlést.

Maga a közgyűlés pedig október 25-én d. e. 10 órakor nyilvános isteni tisztelettel kezdődik, a reformátusok szénatéri templomában, midőn Szász Gerő kolozsvári esperes tart egyházi beszédet. Isteni tisztelet után a gyűlés tagjai a tanács-terembe vonulnak, s az elnöki megnyitás után megkezdődik a tanácskozás.

Mint rendes folyó ügyek tanácskozás alá jönnek: a titkári jelentés az egyletnek és fiók-egyleteinek két évi működéséről; a már felkarolt miszsiói állomások újabb segélyezése; az irodalmi és humánisztikus célu bizottságok jelentése, valamint a fiók-egyletek és egyesek által netalán teendő indítványok és a pénztári kimutatás a lefolyt három évről. Végül, az alapszabályok 13-ik pontja értelmében a gyűlés feladata lesz az egyleti választmány székhelyének a következő három évre meghatározása, az elnöknek és 30 tagu választmánynak egy évre, s a titkárnak és pénztárnoknak három évre megválasztása.

Az egyházat közvetlenül érdeklő napi kérdések hosszú sorában főhelyet foglal a vallási- és erkölcsi élet, valamint a vallás- és erkölcs-tudomány egymáshoz való viszonyának megoldása. E tárgyról felolvasást tart dr. Kovács Ödön.

Nem kerülhette el figyelmünket, hogy Európának mindenik felekezeténél, s hazai prot. egyházunkban is az újabb időben jelentékenyen megfogyatkozott a papnövendékek száma, s talán a minősége is; sőt hazánk egyes vidékein már a paphiány is beállott. Hogy mily veszedelem rejlik a vallás és egyház ügyére nézve abban, ha kebelében az alkalmas igehirdetők száma megfogyatkozik: nem szükség, bővebben kifejtenuünk. A magyar protestántizmusra nézve a sürgős napi kérdések sorába lépett e baj okainak kikutatása és eltávolítása. Nem lehetetlen, hogy az okok némelyike társulati uton is vagy talán csak ily uton megszüntethető, s e ponton szep tér nyilhat különböző egyházi célu társulatok munkássága előtt. E tárgyról felolvasást tart Szász Károly.

Mindkét felolvasás egyszersmind nyilvános vitatkozás, s esetleg határozatok tárgyát fogja képezni.

E tárgyak felosztatnak a közgyűlés két napjára, okt. 25-, és 26-ikára, később közzé teendő sorozatban.

A gyűlések helyisége a pesti ref. főiskola tanács-terme lesz. Kelt Budapesten, szeptember 16-án, 1874. Fordós Lajos, alelnök. Kovács Albert, titkár.

Előfizetési felhívás az „Evangyéliomi protestáns lap”-ra

Célja e lapnak, felmutatni, hogy a műveltség és az evangyéliomi vallásosság nincsnek egymással romboló ellentétben, sőt a köztársadalom és jólét a maga tartósságát és biztosságát éppen az evangyéliomnak köszöni; célja továbbá, éleszteni a Jézus Krisztusba — mint megváltóba — vetett hitet, az élő hit sürgetése mellett azonban hirdetni, hogy a hitnek cselekedetekben, erkölcsileg nemes jellemekben, ember-szereteti művekben kell magát kimutatni.

Vezérelvünk: lélek az, mely megelevenít, azon lélek, mely az isten fiában és a szent lélek által közöltetett, s a hit és erkölcs örök okmányában — a bibliában — tette magát nyilvánvalóvá.

Másik vezér-elvünk lesz: az evangyéliomi szabadság, melylyel az apostolok is éltek, követelvén és használván a szentírás értelmezésének szabadságát a hívőkre nézve; tisztelve a XVI-ik századi nagy reformáció vívmányait, hitvallásainkat, és ragaszkodva azokhoz, a menyinyiben a szentírással egyeznek, eltérés esetében a döntő tekintély mindig a szentírásé; követelve az egyénnek s a szabad egyénekből álló vallásos társaságnak — az egyháznak — szabadságát, jogos és élete fentartására nélkülözhetetlen önkormányzatát. A magyar prot. egyház létszükségét méjjen érezvén, annak szétbontására célzó törekvéseket helyteleníteni, megakadályozni, javát pedig előmozdítani, szeretését ápolni: vallásos és hazafiai köteleységünknek tartjuk.

Irányadónk a testvériség tiszta érzete leend. Ezt mindenek felett a két ev. prot. hitfelekezet között, melyek e hazában jó és rossz napokat közösen éltek át, ápolni különösebb gondjaink közé számítjuk; ezenfelül érezzük és éreztetni akarjuk az egyetemes egyház „lényeges dolgokbeli egységét,” öszszetartozását; a külföldi nagy protestáns nemzetek kebelében virágzó egyházak kiegészítőjének, az isten országa terjesztése szent ügyében velők együtt dolgozó munkatársaknak tartjuk magunkat.

Általában, e lap a józan haladásnak lesz barátja: tanulékony szívvél fel fogjuk használni a multak nagy tanításait, tapasztalatait és méltányolni a jelennek komoly szükségait, igazságos követelményeit; az „egyetlen alapról és szeglet-kőről” azonban letérni, nem fogunk; mert a valódi haladás csak az isteni alapon létesíthető, a mi meggyőződésünk szerint. Minthogy azonban, jó nevelés és oktatás nélkül az emberiség előhaladása és boldogsága biztos alapon nem nyugszik; jó nevelés és oktatás pedig csak a vallás-erkölcsi elemmel — melynek lelke az istenige — kapcsolatban tekinthető egésznek, befejezettnek: a haladás főfő közegeit, a világosság terjesztő intézeteket, alsóbb és felsőbb tanodáinkat a magasztos keresztyén szellem, az önkormányzat és közsabadság követelményei szerint minél virágzóbb állapotra fejleszteni, célszerű javításukat munkálni, s ekép a közműveltségnek és józan felvilágosodásnak is szolgálatot tenni, kiváló teendőink közé soroljuk, az egyház egyik szép köteletségének tartván, hogy a családokat, társadalmat

és az államot segítse és támogassa a nemzedékek józan nevelésében.

A l a p r o v a i.

I. Cikkek: egyházi és tanodai mozzanatok, jelentékenyebb események, általános érdekű vallás-erkölcsi ügyek felől tájékozó rövidebb cikkek és terjedelmesebb értekezések, eszmecserek.

II. Irodalom: részletesebb könyv-ismertetések és bírálatok, rövidebb könyv-bemutató, egyszerű könyvészet, főleg a hittanszaki, bölcsészeti és tanirodalom mezejéről.

III. Kül- és belföldi szemle: fontosabb események és tények, élet-jelenségek rövid és tömör ismertetése; egyletek, értekezletek, gyűlések felől tudósítások, közérdekű levelezések, életrajzok s egyéb vegyes közlemények kül- és belföldről. Hírek az evangyéliomi világból.

IV. A tárcza részint vallásilag építő beszédeket, röpíratokat, olvasmányokat hazai és külföldi kútközből, részint alkalmilag szent költészeti darabokat és hazai protestáns történelmi közléseket tartalmaz.

Ily célú, elvű és szellemű lap pártolására hívjuk fel az egyház és evangyéliomi protestántizmus barátait; mind a vallásos eszmék és események gyorsabb közlése, mind a magyar prot. egyház ügyérdeke egyiránt szükségessé teszi, hogy a tényleges (positív) hittani álláspontu havi folyó irat mellett legyen heti lap is, hogy így az evangyéliomi ker. egyház alapigazságainak, örökelveinek és létfeltételeinek folytonos elevevényben tartására, világosítására és védelmére minél több erő jöhessen mozgásba, s minél több tér nyitassék.

Megjelen Debrecenben 1875. január 1-től minden héten egyszer, a hét végén, egy ivnyi terjedelemben, negyedrébten.

Előfizetési ára (mely a szerkesztőhöz, Fűvészkert-utca 1078. sz. intézendő, postai utalványon) egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt. 50 kr. Az előfizetési pénz beküldésének határideje folyó évi december 20-ka.

Debrecenben, október 3, 1874.

Balogh Ferenc,
hittanszaki tanár
felelős szerkesztő és kiadó.

K Ü L Ö N F É L É K.

= A kolozs-kalotai egyházmegye közgyűlését nov. 11-ére; a köz és házassági törvény szöveket nov. 12-re B.-Hunyadra hívom össze, miről az illetőket ezennel hivatalosan értesitem. Sz.-Lónán, okt. 11. 1874. Szakács István, kol.-kalotai esperes.

= Ugy hiszszük, nem csak kollegiális köteleiséget teljesítünk, midőn a debreceniek lapjának fölívását közöljük, hanem olvasóinknak is szolgálatot teszünk. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe az orthodoxia ez új közlönyét.

Nyílt posta.

20. Dr. Kolosvári Sándor és J. V. uraknak. A Makrai urnak szóló feleleteket száadékosan hagytuk jövő számunkra. Jó, egy kissé pihenni!

21. „A közönyösek”-et megkaptuk. Ismertük. Köszönjük. Jóni fog.

22. K. E. urnak. Közölni fogjuk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 22, 1874.

199—43. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Válasz Makkai Domokos urnak.

Az egyházi javak jogi természetére vonatkozó szerény nézeteimet, melyeknek e közlöny 21—26-ik számaiban kifejezést adtam, Makkai Domokos, n.-enyedi tanár ur, méltóztatott becses figyelmére méltatni s azoknak, a mint maga hiszi, megcáfolására, szerintem sem a kérdés jelentősége által igényelt szakértelmet tanusító, sem tanárhoz, hanem inkább egy szánandó leguleiushoz, vagy megvetésre méltó rabulistához illő ellenbeszédet tartott. (L. Erd. prot. közl. 39—41 számait.)

Ellenbeszéd, érvek nélkül; okoskodások, logikai alap nélkül; támadás, erő nélkül; cáfolat, bizonyítékok nélkül: ezek jellemzik cikksorozatának tartalmát. Magos hang, tanítás, leckéztetés; egészen sértésig menő kihívó módor; kislelkű gyanusítás és öngyártotta indokoknak másra toléása: ezek jellemzik cikksorozatának alakját. Előbbiekre nézve, kötelességemnek érzem, az olvasó közönség előtt leszámolni M. urral. Utóbbiakra nézve, legyen szabad a t. olvasók szives tanuskodásának kikérése mellett, csak annyit kérdeznem: volt-e M. ur, vagy bárki egészen tárgyilagos cikkeimben provokálva, s így jogosítva arra, hogy a (különben, fölteszem, tiszta indokokból és rugókból a kérdés kitisztázására szánt) ellennézetének kifejezésére a föntebb jellemzett alakot válaszsza? Vagy tán, már a tárgy felhozása, melyre nézeteim vonatkoztak, képes volt M. ur szenvedélyét annyira fokozni, hogy elveszítse érzékét az iránt, hogyan szoktak tisztességes emberek ellennézeteiknek objektive kifejezést adni? Nem találhatom az okot. Fejtse meg M. ur, kinek e tekintetben jobb érzékére hivatkozó.

Nem követem hencegő és gúnyolódó modorát, mert szemem előtt magasabb érdekek lebegnek. Nem másfelől azért, mert tapasztalatom szerint, a közönség legnagyobb része többnyire a külső tényekből

ítél, s nem igen szokta kutatni, hogy „quis est causa causae est etiam causa, causati.“ És nem végül, kizárólag M. ur iránt való tekintetből, mert Ciceroval tartok arra nézve, hogy „sunt autem quaedam offitia, etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.“ Abban a tudatban élek, hogy a kik előtt közvetlenül, vagy kevésre terjedő szerény munkásságom után ismeretes vagyok, azok előtt a Makkai ur által nekem tulajdonított szereplési vágy, szeszély, sat. ellen sem szükség védekezniem.

Egyet azonban nem mellőzhetek megjegyzés nélkül. Név szerint, a cikksorozata végén M. ur által gyanusítólag hangoztatott magánérdeket részemről visszadobom M. urnak szemé közé, hogy ez idő szerint még többekkel együtt, legyen annak tényleges birtokosa ő; s egyuttal arra vagyok bátor figyelmeztetni, hogy mielőtt okadatlanul valakinek magánérdeket vetne szemére, várja el előbb saját morális reputációjuknak in integrum restitucióját, mely bizony nem kis mértékű diminuciót szenvedett az enyedi tanoda vagyoinak azon lelkiismeretlen kezelése miatt, melynek vastag hanyagságuk, s kötelesség ellenes mulasztásuk folytán negatív részesei lettek. És különböztesse meg M. ur, hogy ez nem gyanusítás, hanem egyházkerületi közgyűlésünk előtt állott okmányok, és a legerősebb bizonyítékot képező önvalomás alapján emelt nyilvános vád, mely alól különben, ohajtom, hogy az elrendelt további nyomozások alapján ne késsők soká a fölmentés. De mindaddig tán lehetne kissé fukarkodni e pogány gyanusítással, s főkép kerülni az olyan kihívásokat, melyek másokat is hasonló figyelmeztetések megtételére vezethetnek.

Ennyit M. ur cikkeinek jellemzésére és személyes vonatkozásaira. Most a tárgyra térek s megkísértem, kimutatni, hogy M. ur cikksorozatának tartalmát értéke szerint jellemeztem. Csak annyit jegyzek még itt meg, hogy e válaszom illő helyein ki-

vonatosan reprodukálni fogom mindazon állításaimat, a melyeket M. ur megtámadott, hogy saját érveim és bizonyítékaim az M. uréival összehasonlíthatók legyenek, s az olvasó közönség azok sújja és értéke szerint mondhasza ki ítéletét.

Az első és a tárgyra vonatkozó támadást Makkai ur az erdélyi ref. egyház-egyetem jogi személyiségének meghatározása ellen intézte, a melyet én a cikkeimben kifejtett megszorítások mellett, az egyházi javak tulajdonosául állítottam fel. A mint kivéltem, ennek fizionomiáját (saját szavai) szeretnéd előzetesen nevetségessé tenni.

Ugyanis, én a cikkeimnek bevezetését képező elvont részben előbb a jogi személyek lényét kutattam, s azután tértem azoknak személyiségére általában. A jogi személyek lényére, azaz, arra a mi a jogi személyekhez kötött viszonyokban személyesítve van (personificatio), egy kitérés után, (mire szintén reflektálni fogok) szórúl szóra ezeket mondtam: „helyesebben oldjuk meg a kérdést, ha az alanyt, szubjektumot, az ev. ref. anyaszentegyházunkat alkotó összes hitfelekezeti tagok, egyházközségek s egyházi minden alsóbb és felsőbb tanintézetek (apróbb korporációk) elvont, eszmei personifikációjában, azaz, az egyház egyetemében állítjuk fel.“ (L. Erd. prot. közl. 22 sz. 170 l. első hasábon; a mit most 1-ső idézetnek nevezek). És továbbá, közvetlen ez idézetet követőleg ezeket mondtam: „ime. az egyháznak most említett intellektuális összességében rejlő jogalanyiséga és személyisége, mely a mondtak szerint egészen független és kívül álló eszmei lény minden az egyházat alkotó fizikai személyektől és apróbb korporációktól, még pedig ugy a jelenlevőktől, mint a jövődöbeliektől. Ezen jogi személyiség változatlan marad a korporációt létrehozott és jövőben alkotandó tagok változásai mellett is.“ (Legyen ez 2-ik idézet). Mely állításomnak erősegitül még idéztem is ezen jogelvet, hogy „in universitate nihil refert: utrum omnes iidem maneant, an pars maneant, omnes immutati sint.“

Álljunk itt meg egy kissé, s lássuk M. urnak a most idézettek ellen tett támadásait s érveit.

Azt mondja M. ur, hogy felfogásom azért nem helyes, mert „Savigni s más jogtudósok azt mondják, hogy a jogi személyiség a fizikai személyek eszmei, vagy képzelt egységéhez van kötve s ezen jogi személy az egyes tagok változása dacára ezen változástól függetlenül fennálló egység gyanánt szerepel.“

Ugyan kérdem Makkai urtól, lényegileg nem ezeket mondtam-e én is? Nem kötöttem-e a fizikai személyek lételének föltételéhez a jogi személyek létezhetőségét (L. I-ső idézet)? Nem anyaszentegyházunk egyes tagjai és korporációi elvont összességében, egyetemében personifikáltam a jogi személy lényét? Nem én fejtegettem, hogy azon magasabb érdekek és magasabb célok körül, a melyeknek érdekéből a jog elvont személyeket kreál, néha az embereknek kisebb, néha igen nagy száma csoportosul s általuk nemzedékeibe a jelen ölelkezik a jövővel? Hiszen, az természetes, hogy a hol emberek nincsenek, nem lehet testületi viszony, s nem létezik szüksége annak, hogy a jog e viszonyok alanyául elvont személyt kreáljon. Második idézetemben nem épen a jogi személyiségnek változhatlanságát hangsúlyoztam a fizikai személyek változása mellett is? Szerény felfogásom szerint, Makkai ur állítása nem ellenérv, hanem felfogásom helyessége mellett álló bizonyíték.

De azt állítja s okoskodása sújypontját, mint látszik, abban helyezi M. ur folytatólag, hogy felfogásom nem helyes továbbá azért, mert saját szavaival élve: „dr. Kolosvári jogalánya egészen független eszmei lény minden az egyházat alkotó fizikai személyektől és apróbb korporációktól,“ miből saját szavaimmal igyekezvén cáfolni, logikájával azt vonja le, „hogy ha a kreált személy független azon konkrét személyektől és testületektől, a melyekből abstrakció útján született: akkor is él és tulajdonosa az az egyház minden javainak, mikor már ref. egyház nem létezik.“ Vagy, okoskodik tovább, ha azon eszmei lény független, ugy a mint dr. K. írja, vagy non sens, vagy arra a gondolatra vezet valakit, hogy dr. K. az eszményi egyházat értette. De az a valaki tudni fogja, hogy az eszményi egyháznak e földön sem jogai, sem igényei nincsenek földbirtokra, vagy dézma-kárpótlásra“.

Nem tudom, az olvasót félrevezetési célzatnak, vagy a szakismeret hiányának tulajdonítsam-e azt, hogy Makkai ur cikkem eszme-menetéből épen a sújypont mellőzésével ragadott ki egy mondatot, s arra építé fel előbb idézett okoskodásait. Holott, ha nem is többet, mint az első és második saját idézetemet összefüggésben tekintí, bizonyára nem kerülte volna el figyelmét, hogy az általam hangsúlyozott függetlenség, a positiv jog által kreált és elismert jogi személyeknek az egyes fizikai személyek és kis-

sebb korporációkon kívül álló személyiségükre, jogalanyiságukra s az ezek alapján szerzett, vagy nekik tulajdonított vagyoni jogokra és elvállalt köteleességekre vonatkozik. Már pedig, hogy a jogban a személy és személyiség két külön fogalom, arról, fölteszem, még Makkai ur is tudomással bír; mert mint történet-tanárnak, többek között, Róma történetéből bizonyára nem kerülte el figyelmét a szolgák jogi állapota, kik fizikai személyek voltak ugyan, de nem birtak személyiséggel. S miután a jogban a személyiség = jogképeség: nem birtak jogalanyisággal; vagyis, nem lehettek jogok és köteleességek alanyaivá. S miután még a laikusokról is föl-
téltezhettem, hogy tudják azt is, hogy magában a személyiség még nem jog, hanem csak lehetőség és képesség jogokat szerezhetni arra elkészülve épen nem voltam, hogy valaki, s plane egy tanár, a kérdéses függetlenséget egy az öszszefüggésből kiszakított mondat alapján, recenziójában a fizikai személyek s apróbb korporációk létezésétől való függetlenségé csavarja. Ez, uram, nem bírálát, hanem rabulizmus, s a bírálát terén olyan neme a vizsgálásnak, a melyet a közönség iránti tiszteletből saját nevének megnevezni, nem kívánok.

Különben, magam is úgy látom, Makkai ur ítését követve, hogy itt tudóskodni nincs szükség, de van szükség, ábécézni (ezt már én mondom) és a lapis offensionist képező függetlenségre nézve azon még az idősebb falusi kántorok által is idézgetni szokott általános jogtételt idézni, hogy: „quod universitati debetur, singulis non debetur, et quod universitas debet, singuli non debent.” Ugyanezt applikálva is kifejezhetjük, hogy p. o. a n.-enyedi főtanoda vagyoni-jogai függetlenek az azon testület alkotó egyes tanároktól és tanulóktól, s ha valaki adás a testületnek, nem azoknak tartozik; s megfordítva, a testület esetleges tartozásai nem terhelik a tanodának sem jelenlegi, sem jövődöbeli tanító és tanuló személyeit.

Dr. Kolosvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Makkai Domokos, n.-enyedi tanár urnak.

„Te akartad, Dandin György!”

Makkai tanár ur jónak látta, e lapok 41-ik számában, ezelőtt három hónappal ugyanitt megjelent cikkeimre reflektálni oly hangon, melytől okvetlenül meg kell valajednem, „nisi nossem animum. eke.” Ám, ez egyszer nem okozott nagy ijedelmet!

Vegyük a dolgot rendre, és álljon itt mindennek előtt a vitánkra vonatkozó approbatális törvény, melyet Makkai ur ugyan aligha olvasott valaha eredetiben, de melynek megmagyarázására mind a mellett oly kevés szakismerettel és oly sok garral vállalkozni méltóztatott. Az A. C. I. R. 10. Tit. 2-ik és 3-ik artikulusaiban ez áll:

„collégiumnak legalkalmasabb hely Kolozsvártt itéltett volt az előtti időkben, ennek utánna is azért az evangelikus orthodoxus fejedelmeknek szabados dispositiojára hagyattatik, akár a kolozsvári farkas-utcai templom körül erigáltassanak collegiumot, vagy derekas scholát; akár pedig Fehérvártt: vagy ha mind két helyet akarják is, azon móddal és jussal akár melyik helyet, és ahoz való proventusokat, a mint 1622. esztendőben, mense majo végeztetett.

(Art. III.) Mely igen szükséges és megbecsülhetetlen haszonra való dolog legyen pedig, hogy nem csak közönséges jó scholák, de ugyan nevezetes collegiumok, ha lehetne többek, de vagy csak egy is állattassék jó alkalmatossággal hazánkban, azt elégséges képpen minden keresztyén nemzetnek példájából, magunk fogyatkozásával is esmérjük; holott mind értéktelenség, és egyéb sok alkalmatlanságok is arra szegény hazánkban lakósit nem igen bocsátják, hogy idegen országi akadémiákba, kollégiumokba küldhessék és taníttassák gyermekeiket; melyről mint igaz pater patriae, néhai Bethlen Gábor fejedelem, istenesen és tanácsosan gondolkodván, kezdette volt plántálni a fehérvári collegiumot, azt mind profeszszorokkal, s egyéb tudós emberekkel kezdvén megékesíteni, s mind pedig külső beneficiummal, (mely testamentumát azon fejedelemnek a nemes ország is helyben hagyta) statuáltatott annak okáért, hogy azon collegium, vagy azon helyben, vagy Kolozsvártt, mind külső és belső épületiben, nem csak kontinuáltassék, sőt inkább renováltassék, a menyinyiben isten a fejedelmeknek is arra való elégségeket engedi, és a kollégiumnak is proventusa extendáltathatik. Mivel pedig a megnevezett méltóságos fejedelemtől, azok a konferált proventusok, és jószág a végre rendeltetnek, hogy tudós profeszszor emberek, s azon kívül is jó mesterek tartassanak a collegiumban, annak okáért haladék nélkül helyre állíttassanak abbéli fogyatkozások, és tudós, hasznosan tanító profeszszorok hozattassanak, és mesterek is jók állíttassanak a kollégiumban. És hogy azok is bátor-ságosabban merészeljenek eljöni az hivatalra, ujabban praesentium vigore assecuráljuk mind mostani, s mind jövődöbeli profeszszorokat, s mestereket, a kollégiumnak minden tagjait, püspököket, keresztyén fejedelmek után a kollégiumnak minden inspektorit, hogy az ekkédiglen manuteneált jószágokban, és egyébbb legatumokban in perpetuum őket megtartjuk, és a menyinyiben fiskálitásnak nevezeti alá irattatnak, azt ilyen deklarációval értjük és tartjuk: hogy ha valamikor a kollégium keze és nevezeti alól annak hasznával és épületivel, valami más alkalmatosb hely konkambiáltatnék, communi interessantium consensu, avagy istennek hazánkra bocsátott csapásából a collegium teljességgel ruináltatnék, és vagy ideig, vagy akár mint is a fiskus, vagy mások kezekre deveniálnának azon bonumok, in tali casu tartassanak fiská-

lisoknak azon módon, mint egyéb fiskálisok, és perennali jure ne birattassanak, se ne konferáltassanak, excipiálván mind az által azokat a jószágokat, a melyek donatione mediante, valamely summában konferáltatnak a fejedelmektől a kollegiumhoz, salvis aliorum juribus permanentibus.“

Dr. Kolosvári „Egyházi javaink jogi természete“ című cikksorozatában a most idézetteket legnagyobb részben szórúl-szóra közölte és fejtegette.

Midőn én az „Áttegyük-e papnövevényeket Kolozsvárra?“ feliratu cikkeimben a fölvetett kérdés jogi oldalához szoltam, t. olvasóinkat lehetőleg óhajtám megkímélni az ismétlésektől s ezért valóban feleslegesnek tartám, újból ki nyomtatni mindazt, a mi dr. Kolosvári S. fejtegetésében két héttel előbb már ugy is ki volt nyomtatva. Ir- tam tehát szórúl-szóra a mint következik:

„... azok után, a miket dr. K. S. t. barátunk köze- lebről e lapokban (főleg a 25-ik számban) kifejtett, kevés mondani valónk van. Ha a szóban forgó kérdés némely rész- letei fölött lehetne is még vitatkozni; de amaz egyetlen té- tel, mely szerint az Enyedről Kolozsvárra áthelyezett theol. fakultás költségeinek fedezése enyedi! főtanodánk jövedelmei- ből jog és törvény szerint lehetséges: eme tétel valóban minden kétséget kizár. Bizonyítják ezt éppen az enyedi (az előtt fehérvári) tanoda fölött intézkedő országos törvényeink. Név szerint, az A. C. I. R. 10. Tit. 2. art. eme szavai: „kollégiumnak legalkalmasabb hely Kolozsvár íteltetett volt az előtti időkben is, sat. sat.; továbbá, ugyan csak az idézett approbatális titulus, 3. art. eme szavai: „statuáltatott an- nak okáért, hogy azon kollegium, vagy azon helyben, vagy Kolozsváratt... nem csak kontinuáltassék, sőt inkább reno- váltassék. sat. (Lásd az Erd. prot. közlöny 27-ik sz. 210-ik lap.)

Makkai ur most előáll s vádol engemet, hogy én el- hallgattam a törvény eme szavait: „Bethlen Gábor feje- dem istenesen és tanácsosan gondolkodván, a fehérvári kollégiumot kezdette volt pántálni.“ Igaz-e e vád? Tessék megnézni elapok 25-ik számát, (én éppen erre hivat- koztam volt) a kérdéses szavak betűről-betűre ott van- nak. Már magában azon körülmény, hogy a hivatkozás or- szágos törvénycikkre történt, teljesen nullifikálja M. ur azon képtelen föltevését, hogy a hivatkozás által ki- jelölt törvénycikk tartalmából valamit „elhallgatni“ akartam volna. Hisz, ennek tartalmát a szakértők ismerik; nem-szakértők pedig (mikint Makkai ur is) a megnevezett törvénykönyvből kikereshetik. Itt azonban — s ezt jól je- gyezzük meg — még csak arra sem volt szükség, hogy va- laki a törvénycikket kikeresse; azon szavak ugyanis, me- lyekre M. ur oly nagy súlyt látszik fektetni, ott vannak utolsó betűig — dr. Kolosvári által idézve — az Erd. prot. közlöny 25-ik számában, melyre speciáliter éppen azért hívtam föl olvasóim figyelmét, hogy ne kellessék ismétlésekbe bocsátkoznom s mégis föl legyen említve mindaz, a mi bizonyításomhoz tartozott. Főnebb közlém a kérdéses t. cikk ide vonatkozó részét egész ter- jedelmében. A ki azt helyesen felfogva, kellően megérti,

az minden bizonynyal belátja, hogy vitatott állításom érde- kében éppen semmi okom nem volt és nincs arra, hogy ama t. cikkből bármit is elhallgatni, elpalástolni igyekezzem. Érti-e Makkai ur ama t. cikket: nem tudom. De ha érti: akkor velem szemben máliciózus volt, mert leplezési szán- dékkal vádol ott, a hol arra ok nincs; ha pedig nem érti: akkor nem kellett volna a dologhoz szólania, vagy legalább nem a dolog jogi oldalához.

Midőn én az A. C. idézett helyére hivatkoztam vala, nem láttam ugyan szükségesnek, szó szerint közölni az egészet, de már azt még se tagadhatja el M. ur, hogy ott vannak eme szavak: „statuáltatott annak okáért, hogy azon kollégium, vagy azon helyben, vagy Kolozsváratt. nem csak kontinuáltassék, sőt inkább renováltassék. sat. Ott vannak ezen szavak felhozva ugy, mikint a 210-ik lapról kiirva, előbb már betű szerint közlém. De hiában! Makkai urnak nincs érzéke az elpirulásra, midőn idézett szavaimat reprodukálja i l y e t é n k é p e n : „nevezetes J. V.-nek az Erdélyi protestáns köz- löny 27-ik számában azon naiv okoskodása, hogy az Enyed- ről Kolozsvárra áthelyezett theol. fakultás költségeinek fe- dezése enyedi főtanodánk jövedelmeiből jog és törvény sze- rint lehetséges,“ mert „az A. C. I. R. 10. Tit. 2. art. sze- rint, kollégiumnak legalkalmasabb hely Kolozsvárt ítélte- tett volt az az előtti időkben is.“ Ide M. ur pontot tevén, új kikezdéshez fog; aztán, ezen saját gyártmányu okosko- dását nekem tulajdonitva, cáfolja, üti, gúnyolja azt, elne- vezi idétlenségnek, pöffeszkedő bölcsességnek, furcsa logiká- nak, sat.

Nálam — mint főnebb látható — a M. ur pontja helyén még csak media nota sincs, hanem az előbbiektől vesszszóvel elkülönítve, következik a dolog bunkója ezen sza- vakban: „statuáltatott annak okáért, hogy azon kollégium, vagy azon helyben, vagy Kolozsváratt... nem csak kou- tinuáltassék, sőt inkább renováltassék.“ Ez utóbbi nagy fontosságú szavait a törvénynek az én idézetemből kihagyá M. ur, nem csak, de egész cikksorozatában azok- ra absolute semmit se reflektál. Ha nincs reá kádenciá- ja, ha nincs ellenében egy okos szava M. urnak, ezt meg- bocsátom. Hisz, a vásárra hajtott oláhfalvi tehént is kimenté a gazdája, midőn kérdezek: hogy ad-e az tejet? Ezt felelé: „adna szegény, de neki sincs.“ Ha nem tud, ne szóljon kedves M. ur! Ezt önnek is meg lehet engedni. De már azt körmére való koppintás nélkül még sem nézhe- tem el, hogy cikkeimből egyes mondatokat kiragadva, azo- kat ketté vagdalja, aztán saját értelem nélküli felfogásával összeállitva, föltálatja idéző jelek között enyéim gya- nánt. Kövesse meg magát, kedves tanár ur, s ezzel a „mes- terséggel“ soha többé publikum elébe ne álljon! Hagyja e fogást a struce-madárnak, mely oktalan állatról tud- va levőleg azt meséli, hogy ha porondba dughatja fejét, miután maga nem lát, azt hiszi, őt se látják. Annak illik, de egy n.-enyedi professzornak — nem. A főnebbi címetek tehát ezzel visszaadrezzszálom, kivévén a „pöffeszkedő bölcsességet,“ miután ennek csak egyik felére szerze ön érdemeiket; ám, válaszsza ki, melyikre?

Makkai ur, ámbár nem találná furcsa logikának, azt állítani, hogy a Bethlen-tanoda örök időkre az enyedi rög-hez van kötve: mind a mellett, nem állítja ezt. Sőt, kegyeskedik megengedni, hogy ha ama kollégium Enyedre opportunitásból lőn áthelyezve: ebből „okosan, vagy jóhiszeműleg“ azon következtetést vonhatni, „hogy ha Enyed valamikor inopportunistas lenne, onnan is át kell helyezni az egész Bethlen-tanodát azon helyre, a mely legalkalmasabbnak ítéltetik. De — veti utána — javait, vagy jövedelmeit megosztani s keze és nevezeti alól elvonni, nem szabad.“

Már kedves M. ur, ha ön legalább anynyira értené a jogelveket, mint a hajdu a harangöntést: tudni fogná, hogy mi az értelme ezen — kétezer év óta általános elismert — szabálynak: „cui plus licet, utique quod minus est, licet.“ A kinek joga van rendelkezni az „egész“ fölött, ugyanaz rendelkezhetik a „rész“ fölött is.

Erősen kapaszkodik ön a „keze és nevezeti“ szavak egérfarkába. Ugyan, mit akar ezzel bizonyítani? Tessék elolvasni azt a törvénycikket! Midőn abban a törvényhozó hatalom imperative így nyilatkozik: „statuáltatott annak okáért, hogy azon kollégium, vagy azon helyben, vagy K o l o z s v á r a t t . . . nem csak kontinuáltassék, sőt inkább renováltassék:“ jőzan észszel csakugyan nem tehető föl, hogy ugyanazon törvényhozó, ugyanazon törv.-cikkben, néhány sorral alább oly ekklatans kontradikcióba jőjjen önmagával, minő a M. ur értelmezéséből kisélné. A M. ur módja szerinti magyarázat szégyenére válnék egy másodéves joghallgatónak is; mert a hermeneutika elemei már többre segítik az emtert, mint a menynyire M. ur eljutott. Különben is, föltéve, de meg nem engedve M. ur képtelen magyarázatát, még ez esetben is, ha áll, a mit M. ur mond, hogy „az 50-es években Kolozsvártt elhelyezett theol. fakultás itt is csak n.-enyedi Bethlen-papnövelde volt“ ugyanazon módon, az esetleg most elrendelendő áthelyezés után is, megmaradhat ugyanannak; s ha éppen nagy súlyt fektet valaki a „nevezeti-“re, ám, teljék kedve benne.

E lapok 27-ik számában többek között felemlítém, hogy „az 50-es években, egészen 1862-ig, a theol. fakultás Kolozsvártt volt elhelyezve s költségei legnagyobb részben az enyedi jövedelmekből fedeztettek. Senkinek se jutott akkor eszébe, amaz állapot jogszerűségét kétségbe vonni.“

Erre M. ur iparkodik kimutatni, hogy de bizony „jogszerűtlen“ volt az! És „nem csak az erdélyi ref. egyházban, hanem az egész magyar birodalomban eszébe jutott az okos embereknek, hogy az az állapot jogszerűtlen.“ (Lásd az 1858-iki zsinat „óhajtását“, az 1861-ki zsinati j. k. 66. számát, az erre tett észrevételt és Török János lapját!)

Hogy-hogy, édes Makkai ur? Midőn az 1858-ki zsinat, a mesteri-képezdéről szólva, egyszersmind minden további indokolás nélkül azon csendes „óhajtást“ nyilvánítja, hogy a papnövelde is Enyedre tétessék: ebben ön a Kolozsvártt történt elhelyezés „jogszerűségét“ látja meg-

tamadva? Sajátságos „jogi“ fogalmai lehetnek önnek, kedves tanár ur! Akár csak azt mondá vala, hogy ha pl. valaki a nagy lutri megnyerése iránti „óhajtását“ deklarálja s ha mind a mellett nem nyeri meg azt: méltán panaszkodhat „jogsérelemről!“

Az 1861. zsinati j. k. 66-ik szám a. a rikán-belőli egyház-közönség azon okból, mert „a papnövelde és püspöki lakás Kolozsvárra tétetvén, ezen intézkedés károsan nehezkedett különösen a távollevő rikán-belőli ifjak tanulmányára,“ kéri, hogy „főtanodáink régi jog- és szellemi körükbe visszahelyeztessenek, hogy a hit-, erkölcs-, vallástán az 1848-ig divatozott terjedelemben taníttassék; a n.-enyedi főiskola mind szellemi, mind anyagi birtokát illetőleg, restituáltassak in integrum; a püspökség költözzék visza Enyedre, hogy így a püspöki lakbér fizetésének terhe alól az egyházak feloldozódjanak“ sat. Mire a határozat szórúl-szóra ez lőn: „közssinatunk ezen fölterjesztésnek tárgyalásába nem elegendvén, azt, mint a rikán-belőli egyház-közönség óhajtását fölterjeszti a mlts egyház-főtanács elébe.“

Tehát, a rikán-belőliek tisztán helyi érdekű és célszerűségi okok alapján kéri, hogy a theológia minden főtanodáinknál állíttassék visza; Enyed restituáltassék; a püspökség költözzék Enyedre, sat. a zsinat pedig belésem elegendik a kérvény tárgyalásába.

És ezen hisztóriai adatokból M. ur (a hisztória tanára!) úgy itél, hogy a theológia Kolozsvárra helyezésének „jogszerűsége“ volt kétségbe vonva?!

Ej-ej, kedves M. ur, ön, úgy látszik, épp oly erős hisztorikus, mint — jurista!

Való, hogy az egyház-főtanács, 1861 jul. 29-én tartott népes gyűlésében (jelen levén az elnökkel és titkárral együtt összesen 45 ember *) az azon évi zsinati j. kv. 66-ik számával kapcsolatosan, az enyedi tanoda előljárásgának kérvénye is tárgyalás alá vétetett és „hoszasas vitatkozás után határozottat: miszerint eljőttnek látja egyház-főtanácsunk is azon időt, hogy a theológikum szeminárium 1862. szept. 1-re N.-Enyedre leköltözzék s ennek folytán rendeltessék meg az előljárásgnak, hogy annak elfogadására a szükséges előkészületeket tegye meg.“ Ez így volt, az bizonyos.

De hát ugyan, mit bizonyít ez? Legfőlebb anynyit, hogy egyházkerületi közgyűlésünk (mely tudva levőleg a volt „zsinat“ és „egyház-főtanács“ összesített jogkörébe lépett), ha célszerűnek véli és „eljőttnek látja az időt reá“ Kolozsvárra rendelheti át a papnövelde, ugyanazon hatalmával élve, melylyel már egyszer Kolozsvárra, s innét ismét Enyedre rendelé azt.

A Török János lapjában megjelent, és Makkai ur felfogása mellett bizonyító cikket nem ismerem. Nem is vagyok kíváncsi reá. De legyen szabad figyelmeztetnem a t. tanár urat arra, hogy ilyen érveléssel, egy prot.

*) Ezt csak azért említem, mert M. ur fennálló törvényünket, mely szerint a közgyűlésen 50 ember határozatképes, kicsinyli és gúnyolja. Furcsa törvény-tiszteletre oktathatja tanítványait!

lap közönsége előtt aligha nagyra viszi dolgát. Ellenkezőleg, alkalmat nyújt azon föltevésre, hogy ön, ha kell, elmegy, argumentumot kölesnözni akár Lonkayhoz, meg a „Magyar-Állam-“hoz! Ez nem is lenne öntül meglepő, azon lelkiismeretes (?) eljárása után, mely szerint ön minden lépten-nyomon úgy kívánja föltüntetni a kérdés alatti kauzát, hogy itt a „kommunizmus“ útján fel bűnös fejét, célba van véve a tanodák vagyonának kommaszszálása, az enyedi vagyonnak felosztása, ebből más tanodáknak, vagy tán éppen egyeseknek fentartása, s mindez nehány ember „magán-érdekeért.“

Legyen megnyugodva, Makkai ur! Mi kommaszszálni és vagyont osztani, nem akarunk. Ily attentatumot elménkben sem forgatunk; hisz, már magában az is vakmerő gondolat lenne, hogy többi tanodáinknál szolgáló, és Makkai urral — tudva levőleg — érdemekben nem mérkőzhető tanárainknak az önéhez hasonló fizetésük legyen. Nem, kedves Makkai ur, mi még csak „más tanodákat“ segíyezni, sem akarunk, annál kevésbé fentartani az enyedi kellégium vagyonából! Őszszes kívánságunk csupán oda megy ki, hogy a menynyire lehet, javítsunk egy kicsit azon az enyedi theol. fakultás viszonyain, mert bizony reá fér!

Ballagi szerint, a mely főtanodában a mai követelményeknek megfelelően akarjuk theológusainkat kiképezni, ott legalább is 25 rendes tanárnak kellene doceálni. Erre sem enyedi, sem más tanodáknak — Erdélyben — ez idő szerint, módja nincs. Hanem, hogy a tagadhatlanul meglevő bajon valamiképpen még is segítve legyen addig is, míg az „enyedi és alsó-fehérmegyei birtokosok hagyományából“ őszszegyűlne „a kulturai és nemzetiségi miszsiókat teljesítő nagy tanintézetre“ szükséges milliócska: több más olyan emberrel együtt, a kik — ha M. ur méltóztatik megengedni — egyházi ügyeink iránt szintén érdeklődnek egy kicsit, magam is azt hiszem, hogy a Bethlen-papnövelvét Kolozsvárra kellene áttenni. Ebből még sem kommaszszálás, sem vagyon-felosztás nem következik. A „Bethlenianum seminarium“ maradhatna továbbra is bizvást a „Bethlenianum Collegium“ „keze és nevezeti“ alatt.

Én azt hiszem, hogy megfontolva azon körülményeket és okokat, melyek e lap hasábjain kellően ki valának fejtve (lásd az 1873: 1—5; 1874: 27—31 és 35—38 számokat) egyedül és kizárólag a thol. szeminarium jól felfogott érdekében célszerű és kívánatos az áthelyezés.

Makkai ur ezzel szemben azon meggyőződést táplálja, hogy ha egyházkerületi közgyűlésünk megrendelné az áthelyezést, veszedelmes dolgot cselekednék „egy nehány szerepelni vágyó ember szeszélyeért s magán-érdekeért.“

Melyikünknek van igaza? Megmútattja a jövő. De, hogy menynyiben érdemlik meg Makkai ur sújjos vádját ama férfiak, a kik közgyűlésünken az áthelyezést indítványba hozzák, név szerint: gr. Bethlen János, Tisza László,

Kerekes József, dr. Kolosvári Sándor, Szentkirályi Gábor, Szabó Ádám és Demeter Sámuel; menynyiben vádolhatók a magán-érdekek hajhászatával: azt már ma is megítélheti — egész Erdély.

Részemről e silány gyanusításra nagy Eötvösünk szavaival felelek:

„igen nyomorult ember az, ki midőn hazája ügyeihez szól, saját érdekeit tartja szem előtt; de valóban alig jobb az, ki a legfontosabb okok nélkül ily aljasságot valakiről feltesz. Az arány, melyben valaki az aljasságot másoknál valószínűnek tartja, többnyire legjobb mértéke saját erkölcsi becsének.“

Ajánlom e szavakat Makkai ur emlék-könyvébe, mert tökéletesen kiérdemelte!

J. V.

Családi képek.

Motto: „Rohadt az állam-gépben valami.“

(Hamlet I. F. IV. szin. Arany J. fordítása)

(Folytatás.)

E kérdést is azonban az emberi hiúság sok tarka rongyokkal kívánja dekorálni: felmutatva a világ-mivéldés előnyeit; szűk, kisszerű állásunkból a világ nagy szinpadjára való kiemelkedésünket; a modern eszmék, nézetek közöttünk való elterjedését s a világ nagy családjába való fevételésünket, sat. melyek után természetesen némi áldozatot is kell tennünk.

Mindez azonban, nem gátol, feljajdulni családi s társalmi romlásunk szemlélése alkalmával; s nem gátol, elősorolni azon okokat, melyek a családi élet megrontására, oly rombolólag hatnak, s mind az anyagi, mind az erkölcsi bukás örvényébe süjjesztenek.

A családi erény, jóllét, s boldogság megrontó okai közt jelenben elsőnek tehetem — a fényelgésre való hajlamot. Nagy betegsége ez korunknak; nagy népnyavalya, s irtozatos ragályos anyag. Nem is szükség nekem, egyes példákat felmutatnom ennek igazolására. Menynyi olvasó nem tehet erre nézve sohajtva igazolást! Hány valandja magát ennek mártyrjának! Hánynek ütötték érette-dobra vagyonát! Hány lett érette az inségnek áldozatja! És ha számba vesszük azon számtalan öngyilkossági, s erkölcsi elsűjvedési eseteket, melyek anynyi családot tönkrejuttattak, nagy részének forrását ebben találjuk fel.

Szép, szép dolog, az a kéz-, gyár-ipar, művészet, kereskedés, sat. felvirágzása, mely anynyi kezet foglalkoztat, anynyi pénzt teremt elő, anynyi eleganciát fejt ki, de ha az mind ezer meg ezer család bukásán alapul: vajjon, örvendhetünk-e annak teljesen? Ha egy csatatér hullái, s az azon előmlött vér a harcmezőt megtrágyázni is láttatik, s nyomán dús gabona virul fel: vajjon, jól eshetik-e az ott termett gabonából kiállított kenyér; vagy, a hullák megégetett csontjaiból tisztított cukor édességében nem találunk-e valami kesernyést? Meg kell vallanunk, hogy jól esik, oly házba belépünk, melyben tisztaság, elegancia ural-

ködik, hol a bútorok, szőnyegek, remek festmények, szobrok, mozaik-padolat, sat. mind oly művésziessen kiállított-nak tünnek fel, hogy szemünket, érzeinket mintegy elbűvölik.

Hát még a házi urnót látni elegáns budoirjában, igéző pongyolában, a házi kisaszszonyt zongorája mellett bársony, atlasz öltönykében! De azután, nem rosszszul esik-e hallanunk, hogy ez elegancia a család bukásának lón alapja; s a csőd-per bevégeztével dobszó alá kerül minden, s a család nyomorba esve húzódik tovább, nem ritkán szerencsétlen öngyilkosság által vetvén véget a nyomornak? Oly sok üzleti bukás hirtelen csapja meg fűleinket évenként: de ha belépünk azon kereskedők, üzerek lakjaiba, s látjuk a csaknem hercegi fényelgést, kényelmet, nagy részben reá találunk a bukás alapjára. Ha belépünk egy tánc-terembe, színházba, valamely innepélyes előadásra, sétatérre, sat. elbámulunk azon fényelgésen, mely mindenkiről kéri; pedig hányat nem tudnánk kijelölni, kik vagyonuk, s keresményük utó maradványaival ékítették ki magukat. És a társadalomnak vajjon a divat-mesterségek, s kereskedés ezen haladásában van-e erkölcsi haszna, mikor ezerek lesznek a fényelgési hajlam rokkantjaivá? De ne higgyük, hogy ezen fényelgési áramlat csak is a magas körökben van elterjedve. Ennek gyűrűzetei kiterjednek a legszélsőbb partokig. A jó vagyonu, tekintetes birtokosság, vajjon nem ügetve siet-e a mágnások fényelgése után? A kisebb birtokosság ez után.

Sőt, az iparosok hajlékában is a házi kisaszszonyt nem selyem és bársony tűnikben látandjuk-e; s egy szobája nincs-e eleganciával rendezve? Azonban, sem a kényelem, sem az elegancia szeretetére anathemat nem kiáltok, ha az a háztartás feldúlása nélkül, s a takaréktörke letétele után történik. Csak azt tartom a társadalomra nézve szerencsétlenségnek, ha ezen szenvedélyért megrontják a család jövőjét, semmivé teszik kinézésait, s adósság csinálások, s az azt követő bukás, csőd alapján elégitik ki azt. Még a falusi köznépnél is elterjedve látjuk e ragály

hatását, mert ott is sokszor az utolsó eladott tehén ár a selyem előkötőre, drága keszkenőre, batisz-szoknyára, sat. vándorol el. A fényelgési hajlam, e divat-majmolás a mellett, hogy vagyoniag tönkre teszi a családokat, annak tagjai még neveltség tárgyaivá s torz alakokká válnak; mint különösen jelenben irtozatos álhajzatokkal. E divat-düh okozza, hogy a háztartásban a divat-lapok, szellemi minden gyengességök mellett is, oly szükségessé váltak, mint a mártás a húshoz, s a nők azoknak tanulmányozásában s alkalmazásában töltik el idejüket, s költik el a háztartás alapját. Azonban, e divat-mániától a férfiak sem mentek, minek eredménye, hogy van folytonosan, mivel látni el a zálogházakat.

A család bukását előidéző okok közé sorozhatjuk a mulatozásra, jólélésre, dőzsölésre s az ezzel kapcsolatos munka-kerülésre való hajlamot. Az embert testi ösztöne hívja fel táplálkozási igényei kielégítésére; s szeretünk mindnyájan, kielégítetve kelni fel az asztaltól.

De, a míg a mértékletes ember egyszerű eledel-ekkel is képes kielégíteni magát, addig az inyencek, a dőzsölésere hajlók lukullusi, apiciusi, heliogabalusi lakomákat szeretnek csapni; s míg az elsők az étkezést az életre eszköznek, ez utolsók célnak tekintik. Míg azoknak étkezésök hétköznapi, emezeké innepies. És e hajlam nem osztályok, hanem egész fajunk szenvedélye; természetesen, a dőzsölési vágyat tehetség, körülmények korlátozván. Hány úri családot tudunk ezen szenvedély áldozatának, s a legalsóbb osztályokban is e dönt oly sokat a bukás örvényébe. Nincs oly élet-mozzanat családi életünkben, mely lakoma nélkül eshetnék meg. Születés, névnap, keresztelés, nász, virasztás, tór, hozzátartozóinak utra indulása, vagy megérkezése, az iparosoknál céhba állás, vásári szerződés, innep napok, mind meg anynyi alkalmak lakoma kedvellésünknek kielégítésére. S mind ez természetesen nagy fogyasztással, nagy idő pazarlással és sok költséggel van egybe kötve.

Egy orthodox.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

Jelige: Vollkommenheit ist die Norm des Him-mels; Vollkommenes wollen, ist die Norm des Menschen.

G ö t t e.

(Folytatás.)

A lelki, a szellemi iránt ki érzékkel nem bír, az nem szeret, az nem tesz jót, az nem élvez, az nem emeli az emberiséget, az csak a jelenre, de nem a jövőre született. Igaza van Rousseau-nak, hogy a jövő ne fogja el a jelent áldozatául; de nincs semmi fenséges, nagyszerű e hideg világban, ha a jelen rögnél megállunk. Az eszményben is van igazság, örök élet; hisz, minden korról megújul; épen úgy meg van fejlődése, mint az anyagnak. Tudom, hogy csak ér-

zékleten és tapintaton alapul, de ez eszményítés boldogít, hevit, istenit, nemessé tesz és kimondhatatlan élvezetet nyújt. A mi oktatását illeti, ez már valódi haladás, mert az érzékeltetést alapul ismeri el és azt a főelvet juttatja érvényre, hogy maga a növendék legyen úgy képezve, vezetve a tanító által, hogy úgy szólva, rábukkanjon az igazságra. Mert a mit a lélek, mint működő egyéniség tesz, azt legkevésbé felejtje el. Ezért a szemet rajz, mérés által akarja gyakorolni, különösen hogy a távolságról teljes fogalommal bírjon, mert az anyagi világ ismerete a tér fogalma nélkül nem képzelhető. Für die Auster ist Welt ein Punkt. Ez adja meg a világról való fogalmunk alapját.

Továbbá, lehető tökéletes geometriai formákat rajzolni, azokat összerakni, idomokat képezni minden geometriai bi-

zonyítás nélkül, menynyire felkölti a lélek rendes gondolkodását, törvények észlelését. Így kívánja a hallást ének által, izlést és szaglást gyakorolni mindjárt az első korszakban. Később, az így alkotott ideákból alkot magának fogalmat, mely teljes és valódi, a természetnek megfelelő és így nincs antagonizmus a lélek formái és a valóság között. Ezután tanít csillagászatot tisztán gyakorlatilag: megnézi tanítványival a nap lementét és midőn költői élményben gondólna az ember, a föld forgásáról beszél. Itt is menynyire tagadva van a kedély-élet. Különb, e pedantizmus némelykor Pestalozzit is jellemzé. A geografiát és fizikát is úgy kívánja tanítani, hogy valódi fogalmat szerezzen, úgy szólva, ő találja ki, mi rendkívül ügyes tanító mellett szép eredményre vezet, különben sok nehézséggel jár; bizony, segíteni kell az értelmet a könnyebb tanulásban. A historiat csak ifju korában tanulja; mert a történet csak a hőstettek regisztrálása, melyek pedig csak uraság-vágyat költenek fel, pedig Rousseau demokratát, sőt természeti embert akar képezni. „Emile n'est pas homme d'homme, mais homme de nature.“ De a historía nem csak hőstettek regisztrálása, a tettekben eszmék vannak; ezeket kellene a történetnek megtanítani, látni, és érzékelni; a történetben haladás, tradíció van, a történet az emberi nem egysége: ezt Rousseau nem érezte. Miért? Mert a szigorú realizmus szinte kikerülhetetlen hatása: az eszmény tagadása. „A történet a kedély gazdag forrása,“ mint Brassai mondja a „módszerről“ írt felolvasásában. A benső szemlélet, az emlékező és képzelő tehetség működtetése, így saját emberiségünk megerősítése, lélektani érzék kifejtése, bizonyos tisztán szellemi törvények megalapítása és a társadalmi helyzet felfogása, megértése; szóval, a jelennek a múlttal való összeköttetése: ez a historía tanításának célja és rendeltetése. Rousseau forradalmárt nevelt, ki e historiai alapot felforgatja.

Az eszmék e forradalmi korszakában tudni való, hogy Rousseau hatása rendkívüli volt; de „Emil“ jelentőségre emelkedett az által, hogy egy gyakorlati tehetséget, élénk, energikus lelket arra indított, hogy ez elveket kevés kivétellel, e rendszert lehetőleg valósítsa, állítson egy intézetet, mely teljes filozofiai szabadságtól legyen áthatva és legyen minta-iskolájává az emberiségnek, a mint kezdetben maga Kant elragadtatásában álmodá a „philantropint“, de később csalódva ismeri el: Man sieht also dass, da es auf Experimente ankommt, kein Menschenalter einen völligen Erziehungsplan darstellen kann, pedig elismeri, hogy a philantropin szabad, önálló szellemben van felállítva. De éppen azért van egyoldalúság benne. Es ez intézetet, valamint a Pestalozzi yverdüni intézetét jellemzi, előnyét és hátrányát képezi, hogy nincs tradíciója, nem támaszkodik a historiai tapasztalatra.

Hegedűs István.

(Folyt. kövekezik.)

KÖRÖZTETNEK.

960—1874.

Szilágy-szólnoki: egyházmegyénkben az egres pataki tanítói állomás. Fizetése:

1) kész pénz 100 o. é. frt. 2) 40 véka elegybúza. 3) 10 véka málé. 4) 50 veder bor, azon megjegyzéssel, hogy a kinek bora nem terem, fizet egy veder borért 50 krt. 5) 50 szekér fa; kinek igavonó marhája nincs, fizet egy szekér fáért 40 krt. 6) 3 köblös föld szántó és kaszáló használata három forduló szerint. 7) Lakház, konyha-kerttel és a temetőbeli fű, gyümölcsösselel, mint egy három köblös. 8) Stóla ének-szóval 40, búcsuztatással 60 kr.

Az elválasztandó kántor-tanító egyházkerületi és egyh.-m. szükségek fedezésére fizetni tartozik: 1 frt 38 krt. o. e.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Pályázati határnap november 20.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt, október 19, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

943—1874.

Erdővidéki egyházmegyénkben a középjártai leánytanítói állomás. Fizetése:

1) 40—45 kal. őszgabona; ugyanannyi zab. Ereszt. kalangyája 2 vékát (16 kupát); ősz-gabona vékás fizetőktől 12 véka. 2) Oszpora 4 o. é. frt; tandij kezdőktől 20 kr; másoktól 40 kr. m. e. 25 frt. 3) 22 szekér fa, 1 hold szántó használata, három terüh széna-helylyel együtt. 4) Pénz az egyház pénztárából 50 frt. o. é., mely évnegyedenként adatik ki. 5) Szép, kényelmes lakhely veteményes helylyel.

Kötelessége: a törvény szabta időn tanítás, a lelkész és kántor-tanító helyett — szükség esetében — az istentisztelet végzése.

Pályázati határnap november 16.

A folyamodványok erdővidéki esperes t. t. Szász József aa.-hoz, Bibarcfalvára (u. p. Baroth) küldendők.

Kolozsvártt, október 19, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

944—1874.

Erdővidéki egyházmegyénkben a nagy-baconi első osztályu lelkészi állomás. Jövedelme:

1) 2 hold területű papi lak (külső kerítéssel az egyház, belkerttel a pap látja el). 2) 280—300 kalangya őszgabona. 3) 280—300 kalangya zab. Kalangyáját 26 kévébe számítva, ad 2 vékát mind az ősz, mind a tavasz. 4) 100 terüh fa. 5) Oszpora 30—40 frt. 6) 12 vékás szántó föld; 5 terührefő való szénahely használata. 7) Palástdíj: esketés 1 frt., keresztelés 20 kr., temetés 1 frt. nem kepefizetőktől.

Kötelessége: a papi teendők végzése.

Pályázati határnap december 11.

A folyamodványok erdővidéki esperes t. t. Szász József aa.-hoz, Bibarcfalvára (u. p. Baróth) küldendők.

Kolozsvártt, október 19, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

972—1874.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a bagosi első osztályu lelkészi állomás. Fizetése:

1) 321 véka rozs; 2) 195 veder bor; 3) borpénz 1 frt. 32 kr.; 4) 159 szekér tűzi fa; 5) 20 h. 160 öl kán. porció; 6) egész évi stola 7 frt.

Pályázati határnap november 20.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt, október 19, 1874. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

971—1874.

Szilágy szólnoki egyházmegyénkben a lelei kántor-tanítói állomás. Fizetése:

1) 300 frt. o. é. készpénz; 2) tandij címen 50 frt. o. é. 3) mintegy 2 hold (nagyobb részt 1-ső osztályu) szántó és kaszáló használata; 4) kényelmes szállás az új iskola épületében, veteményes kerttel.

A megválasztandó egyházkerületi és egyházmegyei szükségek fedezésére köteles fizetni: 2 frt. 12 krt.

Pályázati határnap november 20.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra, (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt, október 19, 1874. *Nagy Péter,*
erd. ev. ref. püspök.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 29, 1874.

200—44. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Válasz Makkai Domokos urnak.

(Folytatás.)

Vonjuk össze az elmondottakat. Én erd. ref. anyaszentegyházunknak, mint jogi személynek lényét az összes jelenleg élő és jövődöbeli hitsorsosok és apróbb egyházi testületek elvont öszszeségében állítottam fel.

Makkai ur pedig azt mondja, hogy: „az erdélyi ref. egyház minden jelenleg élő tagjainak öszszesége, egy személynek képzelve, alkotja azon jogi személyt, a mely alanya lehet fizikai személyeket megillető jogoknak.“

Álljunk meg itt ismét és lássuk, miben egyezünk s miben térünk el egymástól?

Testületeknél a jogi személy lényét én is, M. ur is, a fizikai személyek elvont öszszeségében állítottuk fel. Részben tehát nézeteink megegyeznek. De lényeges különbség is létezik felfogásaink között.

Név szerint: 1-ör Makkai ur, az egyháznak — ezen nagy testületnek — jogi személyiségét csak a jelenleg élő tagok elvont öszszeségéhez köti; ellenben én nem kötöttem azt, csak a jelenleg élő tagokhoz, hanem egyszersmind belefoglaltam a jövődöbelieket is.

2-ör. Makkai ur az egyházi kisebb testületeket a fennebb idézett fogalma keretén kívül hagyta, én pedig ezeket is bele foglaltam.

3-ör Makkai ur a jelenleg élő, és létükre helyhez és időhöz kötött fizikai személyeket tekinti a testületeket megillető vagyon jogok részeseitül; míg én erre nézve, szórúl-szó:a ezeket mondtam: „a közös cél iránt (t. i. az egyház közcélja iránt) s közvetve annak minden eszközei iránt az öszszeség (universitas personarum) minden egyes tagja érdekelve van a nélkül, hogy akár az élő, akár a jövődöbeli tagok egyenkint, vagy szám szerint való öszszeségükben a fenforgó vagyon jogok és kötelességek ala-

nyaiul tekinthetők volnának.“ (L. Erd. prot. közl. 22. sz. első hasábon.) Vizsgáljuk az eltéréseket rendre eredményeinkben, hogy vajjon a velem szemben tanítói szerepet vállalt M. urnak felfogása helyes-e, vagy elvétett?

ad. 1. Ha anyaszentegyházunknak M. ur által is elismert jogi személyiségét csak a jelenleg élő tagok elvont öszszeségéhez kötjük, mint M. ur tevé, kérem az engemet tanító urat, magyarázza meg, hogy egyházunk jelenleg élő nemzedékének kihalásával megszűnik-e az egyház? vagy talán M. ur szerint, non solum nascituri sed etiam adhuc neque procreati: jam pronati videntur? Kénytelen vagyok ez absurdumot feltenni M. urról, mert különben éppen az általa ellenem helytelen kiindulási pontból cáfoló érvül használt, azon öszszefüggésnél fogva, mely a fizikai személyek létele és a jogi személy létele között, még pedig utóbbi az előbbit feltételezőleg, fenn áll: egyházunk jelenleg élő nemzedéke kihalásával annak jogi személyiségéről szó sem lehetne. De hogy is gondolhatna M. ur a jövődöbre fennmaradó egyházzal, mikor cikkében még a jelenleg élő tagokból álló egyes egyházközségekkel is oly könnyen elbánik, hogy utat enged nekik arra, hogy a mikor tetszik templomostül, tornyostül és minden vagyonostül együtt más egyház kebelében keressék rend szerint, nem az üdvöt, hanem a lélek vásárlás díját. De nem anticipálok, mert e kérdés körül még lesz szerencsém Makkai urral találkozni annak helyén.

ad. 2. Ha az erd. egyház-egyetem keretéből annak jogi személyisége megállapításánál az egyházi kisebb testületeket (egyházközséget, nép, közép és főtanodákat) Makkai ur azon indokból hagyta volna ki, mert az azon kisebb testületeket alkotó tagok, mint egyes személyek, az öszszeségben különben is benne foglaltatnak: meghatározása legalább a pleonázmus kerülésének látszatával birna. De Makkai ur ezt egészen más okokból tette t. i. ezen kisebb egyházi testületeknek az egyetemtől, azaz, ennek képvi-

seletétől elfogadott felügyeletén kívül a vagyoni jogok és vagyoni jogviszonyok tekintetében vitatott teljes függetlenség okából. Ezen ok igaz voltának vizsgálata és mint konkrét kérdés később kell, hogy következzék. Legyen szabad itt általánosságban csak annyit megjegyezni, hogy úgy országos, mint egyházi törvényeink által a kérdéses apróbb korporációknak jogi személyisége is el lévén ismerve, szintén mint elvont és fingalt személyek, az egyes fizikai személyekkel egyetemben olvadnak össze az egyház egyetemében, s épen azért mert ezen kisebb egyházi testületeknél is a jogi személy lény, az őket megillető vagyoni jogokra nézve nem azonosítható az egyes személyekkel vagy ezeknek szám szerint meghatározható összességével, mint ezeken kívül álló elvont személyek, a fogalom keretén kívül nem maradhatnak.

ad. 3. Nem akarnám, hogy azzal vádolhassanak, a mit én méltán vettem szemére M. urnak, hogy t. i. egy az eszme-menetből kiragadott, s így összefüggés nélküli mondatra épített okoskodást. Tévedni is emberi dolog. Én is tévedhetek M. ur eszme-menete felfogásában. De alig hiszem, hogy ez utóbbinak esete forgott volna fenn, akkor midőn, a 3. pont alatti eltérést kiemeltem. M. ur úgy látszik azon akadott fenn, hogy mikép lehessen, egy, fizikai személyek hely és időhöz kötött testületi életétől feltételezett, jogi személy, az általam vitatott minden vagyoni jogviszonyaira nézve független ama fizikai személyektől? Csak épen úgy, a mint egy egyház, beteg-ápoló, árvaház sat. humanitárius intézetek vagyoni jogai, nem illethetik azon aggastyánokat, betegeket, vagy árvákat, kik amaz intézetekbe felvétetnek, vagy nem azon egyéneket, kiknek az ilyen intézetek vezetésük alatt állanak. Én ezt megtámasztott cikksorozatomban eléggé kimutattam. Hangsúlyoztam, hogy a jogi személyt, a jog teremti.

A fizikai személyek létele, s azoknak bizonyos célok megvalósíthatása indokából alakult testületi társas-élete csak elő feltételét képezi, csak szükségességét mutatja a kreálásnak. Mondhatni csak anyagot nyújt, melyhez a lelket, a személyiséget a pozitív jog adja.

A fő dolog itt a közcélnek elérése és megvalósítása, nem pedig a testületet képező egyesek magán jogkörébe tartozó érdekeinek előmozdítása. Mert különben nem lenne az testület (corporatio), hanem társaság (societas), melynél az egyes tagok vagyoni

jogai és kötelességei azon társaság alakulási alapjához képest, egyenletesen vagy hányad részekben volnának meghatározhatók.

Ha ezt Makkai ur fel nem fogta, arról nem tehetek. Ha tóllam volt gyenge, eszme-menetem felfogható kifejezésére, arról meg M. ur nem tehet. De ilyen formán tisztában egymással nehezen lehetünk. A szakértők pedig érveink összehasonlításából ítélhetnek a kérdés felett. Nyugodt öntudattal állok az ítélet előtt M. urnak azon állításával is szemben, hogy a jogi személyeket, mint olyanokat, a hogy én fejtegettem, magam találtam volna fel, s a mely M. ur gyártotta, de nekem tulajdonított indok szerint semmi egyébért nem született volna, mint azért, hogy az a plenissima disponendi fakultással bíró egyházkerületi közgyűlés realizálható legyen, vagy hogy apróbb egyházi testületek tulajdon jogát kétségbe vonhassam. Nem Makkai ur! Ilyen indokok engem nem vezettek, s ha ráfogásaival kissé fukarabb kívánt volna lenni, cikksorozatomból ez indokokat soha ki nem halászhatja vala.

Az elmondottakkal általánosságban végeztem volna is M. urral, ha cikkemnek egy kitérésében tett azon állításomat, mi szerint a cél objektív dolog, M. ur kicsinylőleg s gúnyosan helyre igazítani meg nem kísérti vala.

Ám, filozofáljunk kissé. Hiszen, a filozofia nem csak a történelemnek legjelentősebb segéd-tudománya, hanem a jogásznak is az.

Azt kérdi M. ur, „hogyan lehet a cél objektív dolog? Ugyan látott-e valaha valaki a természetben célt? Hiszen, a cél az ember legszubjektivebb alkotása, a szubjektumtól elválaszthatatlan puszta egyéni abstrakció, mint némelyek célja az erdélyi ref. egyházban, hogy az egyházi javak kommaszszáltassanak! Ha valóban léteznék objektív cél: csak egyenesen felé kellene tartani s nem keresni századokon át tévedve, csalódva!“

Ime, egészen leirtam M. ur bölcselkedésének e remekét, hogy a kinek tetszik, s mulattátja, hadd mosolyogjon még egyszer rajta. Én nem mosolygok, hanem gondolkodom-gondolkodom, de nem a bölcsesség méjjsége felett, hanem azon töröm fejemet: miképen lehet helyes judiciummal ilyesmit valakinek kérdésbe tenni.

Hogyan lehet a cél objektív dolog? Hát csak a képen, hogy mihelyt az alany kitűzte maga elébe,

az már rajta kívül állóvá s általa elérendő láthatlan dologgá, objektummá vált. A subjektum az alap, a kutfő, a melyből eredt, de objektummá leszen azonnal, mihelyt a felállító szellem, a gondolat, nyilvánulást s az által mintegy megtestesülést nyert. Elérésére, megvalósítására nem csak a célt felállító alany, hanem a cél minőségéhez képest sokszor ezerek, s milliók sokasága, áldozta erejét s tehetségét. Vajjon a Krisztusnak az erkölcsi és szellemi tökélyesülésben és a felebaráti szeretet meghonosításában állott célja is egyedül saját egyéniségének maradt puszta absztrakciója? Vajjon a nagy szellemeiktől, a haza, a nemzet és az emberiség szellemi és anyagi jóllétének előmozdítása és felvirágzása érdekében felállított célok nem váltak-e oly közös objektumokká, melyek túl éltek a szerzőt, halhatatlan nevet biztosítván számára? Ugy de, kérde Makkai ur, ki látott célt a természetben? Olyan fizikailag megmarkolható, igaz, hogy senki sem, a milyent M. ur gondolhat, de igen lelki szemeivel, úgy a tudomány, mint a humanizmus érdekében működő intézetekhez és intézményekhez kapcsolva látott és lát minden értelmes fő s ezek között láthatna M. ur is, ki szintén egy nemes cél szolgálatában áll. De nem bibelődöm többet Makkai ur kérdésével és okoskodásával a cél objektív, vagy subjektív voltára nézve, legfennebb eszébe juttatom az általa is bizonyára hallott adomát, a nyelv-tanítóról, a ki midőn bizonyítgatá hallgatójának, hogy: főnév, fiam, mindaz, a mit megfoghatsz és ige, a mit meg nem foghatsz, nagy zavarba jött a figyelmes fiúnak azon kérdésére: hát a madár főnév-e, vagy ige? Felelete az volt: mikor megfogod főnév, mikor repül ige. Ez adoma alkalmazását elhallgatom, s a jövő számig engedem Makkai urat, hogy delectálja magát bölcséleti ismeretének méjjségével, magam pedig megmaradok saját nézetem mellett.

Dr. Kolosvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Családi képek.

Motto: „Rohadt az állam-gépben valami.“

(Hamlet I. F. IV. szin. Arany J. fordítása.)

(Folytatás.)

Ezen alkalmak aztán a részegeskedésre való hajlamot kifejtik; táplálják a sokak előtt kedves semmit-csinálás ösztönét, s tért nyitnak a civakodásokra s egyéb társadalmi illelenségekre. Hányadik közember az, ki munkához képes lenne fogni, míg a maga porció pálinkáját ki nem üríti; s képes-e egy kecskáját, vagy bornyát eladni

áldomás ivás nélkül? De, ha megtekintjük városokon is a mulató kerteket, vendéglőket, bor-, sör-, kávé-csarnokokat, cukrászdákat, foglaldákat, mily tolongást, mily mulatozást, mily dözölést van módunk azokban szemlélni, s a mulatozásoknak oly neveit, melyek nem csak a célszerűséggel, hanem az okossággal, észszerűséggel is ellenkeznek! És az ily helyeken rendszerint gálánt férfiúnak kell mutatni magát mindenkinek. A leginyencebb eledeleket, a legzamatosabb borokat, s legdrágább csemegéket kell megrendelnie, ne hogy ur, nemes, vagy hivatalnok létére iparos, vagy valamely más alrendű embernek tekintessék. E mellett, még oly furcsa az a városi mulatozás, élvezet. A hivatalnok, a foglalkozások árjától ellepetett férfiú, sat. midőn kimenekül irodai, s foglalkozási börtönéből, s érzi lelke-teste reunialodásának szükségleteit, mulatságra, üdülésre ohajtozván: nem házába, nem családjá körébe megyen a nagy rész, hogy ott nyerjen üdülést, mulatságot, s est-ebédjét is az övéi, neje, s gyermekei ápolása közben költse el, hanem kávéházba, sör-csarnokba, s más ily szerű helyekre, s ott kikérvén a maga sörét s rágyujtván szivarára, a szivar füst ködében élvezi azon mulatságot, mely a tiszta levegőhöz szokott emberre nézve — betegség. És miután a gyomor kihívólag követeli a maga igényét, s néha a társaság is nyomást gyakorol: vacsorát rendel, s a végén a költség anynyira rug, hogy az egész család élelmi szükségleteit fedezné egy napra.

Más alakban megvan ez falun is. Itt a gazda, midőn az eső a barázdából kiveri, vagy munkáját korán végzé, vagy ha innep van: a korcsomán keresi mulatságát, s itt midőn félnapokat eldözsöl, gyakran egész heti keresményét elharácsolja, ha szinte otthon a család éhezik is, vagy az adójáért marháját vásárra hajtják, elárverezni. Sőt, a folyó inséges időben, midőn oly sokan nyertek állam-kölcsönt, midőn szinte minden házban a kenyér anynyira megapadt, hogy az éh-inség rémképe tünedezett fel százak meg százak arcán: még is azon mértékletes kölcsön-pénzből is az első kiadások pálinkára mentek, s voltak esetek, hogy a pénz-kiosztás helyéről el sem távoztak addig, míg az egész összeget a korcsmán el nem harácsolták. A népnek ezen könnyelműsége okozza, hogy az adóval is rendesen hátralékban van, s részben ingó javaikat, néha gabonakészleteiket elárverezik, részben kényszerülnek az uzsorások 120—150%-es és még főlebb is rugó kölcsönöikhez folyamodni, mi aztán fekvő vagyonukat szokta igénybe venni, s elnyelni. A nép-életnek vizsgálása valóban szomorú észlelésekre nyújt alkalmat, s míg a gazda a korcsomán innepélyesen üzi a korhelységet, addig a házínó, igen sok helyen, vásznát, gabonáját, lisztjét, zsiradékát hordja el a zúg-pálinkárusoknak, s így két felől is pusztul, szegényedik a ház, nő a nyomor.

Nem hallgathatjuk el továbbá a családokat rontó szenvedélyek közt a csalásra, lopásra, hamis tanubizonyosság tételre, s a folytonos perlekedésre való hajlamot. Mi, kik a nép keretében velük közéről való viszonyban élünk, s látjuk közöttük a közmorálítás teljes elsűjjesését; midőn rajta teljességgel segíteni nem

tudunk, egyéni tehetetlenségünk érzetében, szomorú érzetek fogják el szívünket. Nincs oly tárgy gazdasági kezelésünkben, mely folytonosan kitéve ne lenne az orzásnak, különféle károsításnak, rombolásnak. Hogy a mostani éh-inség következtében az éhezők hozzá nyultak a mások buza-kelesztjeihez, s azokból néhány kupányit éhségök enyhítésére kimorzoltak: ennek kulcsát feltalálom a szükség azon nyomasztó érzetében, mely Sz. Dávidot is arra kényszerítette, hogy hozzá nyuljon a szent kenyerekhez; de hogy már ezen nyomasztó körülmény lezajlása után, mindjárt hajlandók a termés zsenegjét pálinkáért hordani: ez botránkozató. Nincs gazdasági cikk, mely folytonos megtámadásoknak ne lenne kitéve. És midőn a közkárhóztatás nyilatkozata lebeg ezen országok végbevívői ellen, eszünkbe jut még azon számtalan pénz-rablás, pénz-intézetek, posta hivatalok, posta menetek, magán polgárok, zsidók kirablása, pénz kezelők sikkasztásai, számtalan váltó hamisítások, mind megannyi gyakorlati bizonylatai a közmorálítás megromlásának. Ezek mellett, nem jut-e eszünkbe a szegedi irtózatós bűnkronika, s Pitaval bűneseteket tárgyazó gyűjteménye, sat? Ha mindezek eszünkbe ötlenek, nem méltán mondhatjuk-e: hogy rohadás van az állam gépben. Továbbá, ha regisztráljuk a törvényszékeink előtt megfordult fegyelmi, s bűnvádi kereseteket és börtöneink létszámát s népességét, ha a rendőri hivatalok működéseibe bele pillantunk: eliszonyodva fordítjuk el szemünket az oly sok kihágások, fegyelmi s bűnesetek szemlélésétől, melyekben látjuk, hogy a személy és vagyon menyynyire ostrom alatt van a társadalomban, s ennek menyynyire alapja a családi viszonyok megromlása s a köz elerkölcstelenedés.

Egy szomorú óramutatója, aggasztó hőmérője még társadalmunk erkölcsisége romlásának a perlekedésre való borzasztó hajlam. Bezzeg, Jézusnak amaz elvét: a ki akar veled törvénykezni és el akarja venni a te alsó ruhádat, engedd neki felső ruhádat is: ugyan nem követjük. Egy szó, néhány kr. értékű dolog, már pertárgya képes lenni, s a perrel azután lazul az egymás iránti tisztelet, bizalom, romlik a családban a nyugalom a mellett, hogy minden per szegényíti az illetőket. A közmorálítás ezen megromlása okozza azon számtalan házassági elválásokat is, a melyek minden felekezetenél divatoznak, s melyek anynyi keserves könnyet, szerencsétlenséget idéznek elő a családok kebelében és Schillerkint: skorpiókat ültetnek párnáikra.

Egy orthodox.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács gyűléséből.

Kolozsvárt, október 18-án, 1874.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, dr. Kolozvári Sándor, Pogány György, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1) A bukuresti egyházközség, határozatilag oda utasította közelebből választott tanítóját, Nemes Gábort, hogy miután az elejébe terjesztett s nevezett tanító által el nem

fogadható szerződvényt nem írta alá, az egyházközséget hét nap alatt hagyja el. Az egyh.-község táviratilag utasította, hogy ig.-tanácsunk leirata vételéig s a kiküldött bizottság megjelenéséig az ügyet tartsa függőben. Leiratilag a fennálló törvényről értesítették ahhoz alkalmazkodás végett, a 866 sz. a kinevezett bizottság felhivatik, hogy a kiszállást mielőbb eszközölje.

2) A n.-enyedi gazdasági ügyben kinevezett egyh.-kerületi bizottság értesítették, hogy a folyó évi egyházközületi közgyűlés által meghatározás végett az igazg.-tanácsra bizott kiszállási illeték, a jövet-meneti utazási költségen kívül, összesen 5 frt. napi díjban állapított meg. A vizsgáló bizottság által az utalványozott utazási költségen és 5 frt. napi díjon felül felvett illeték megtérítése kimondatott.

3) Ugyanezen bizottság jelenti, hogy a gazda-gondnok biztosítéki okmányát korábban azért nem küldötte fel, mivel ez iránt felszólítva nem volt, s a tanoda előljárósága az e tárgyban hozzá intézett meghagyást nem közölte, továbbá, hogy a gazda-gondnoki utasítást az előiratok hiányában nem készítette el. A n.-enyedi tanoda előljárósága utasítatik, hogy a gazda-gondnoki utasítás tárgyában közölt határozatokat és mellékleteit haladéktalanul adja át nevezett bizottságnak; a bizottság pedig felvilágosítás nyújtásra hivatik fel, hogy a biztosíték első helyen kebelezetett-e be?

4) A kolozsvári főtanoda és egyh.-község közös előljárósága felhatalmaztatik, hogy a „Iá basház“ nevű telek hátulsó végével szomszédos telket a Szt.-Erzsébeth-Ferenc aggháztól 3000 frton megvásárolja.

5) A debézi egyh.-községnek megengedtetik, hogy régi malomházát és telkét 500 frton eladhassa.

6) A sárospataki főtanoda pénztárnoka a Horváth Mária hagyománya folytán f. évi Szt.-Mihály napi bérből a m.-oláhországi miszsiót illető 350 frt. összeget elküldi. További intézkedésig takarékpénztárba helyeztetik.

7) A zilahi tanoda előljárósága kéri, hogy a polgári iskolába megkezdendő hit-, és erkölcstan tanításért az illető lelkész az állam-segélyből részesítették. A főtanoda 4 osztálya megszüntetése által tetemes anyagi előnyben részesült s a polgári iskola 4 osztálya a főtan. megszüntetett 4 osztályát helyettesítvén: utasítatik, hogy a vallás-oktatásról keblileg intézkedjék.

8) A k.-vásárhelyi egyh.-községnek megengedtetik, hogy óvodai telke kiszélesítése végett a szomszéd telket megvásárolja.

9) Pénztárnok aa. beadja lemondását s kéri, hogy pénztárnoki teendői alól f. év végével, vagy legfőbb jövő év július 1-vel feloldoztassék. A ker. közgyűlés által választott hivatalnok lemondása nem levén elfogadható, így a pénztárnok is folyó év végével fel nem oldozható, hanem annak tovább vitelére felhivatik. A beadott kérvény áttétetik a jövő évi egyh.-ker. közgyűléshez.

10) Pénztárnok aa. jelenti, hogy az ör.-keresztúri egyh.-község tized-kárpótlása utalványozásába toll-hiba csuszott be, minek folytán 17 frt. 17 $\frac{1}{4}$ kr. lal pp. kevesebb folyosított. Az utalvány kijavítása végett a m. kir. alapigazgatóságához felterjesztés intéztetik.

— Előadatott még ezen kívül 15 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

Jelige: Vollkommenheit ist die Norm des Him-
mels; Vollkommenes wollen, ist die
Norm des Menschen.

G ö t h e.

(Folytatás.)

E philántropin teremője Basedow volt. Basedow 1723-ban született Hamburgban; egy perruquier fia volt. Atyja szigorun tartá, ugy, hogy megszőkött. Mikor visszszatért, iskolába küldték, majd theológiára. 1753-ban a morál professzora lett a sorőti egyetemen. Maga erején roppant sokat tanult. 1774-ben adta ki a 18-ik század orbis pictusát, mely nagy elismerésben és részvétben részesült; maga az anhalti fejedelem megdicsérte, és így arra a tekintélyre emelkedett Basedow, hogy a philantropint tervbe hozhatá. Ez elemi encyclopédia címe; Methodenbuch für Väter und Mütter, der Familien und Völker. Itt rézmet-szet-gyűjtemény van és szavak mellette. Elemi ismeretek körébe vágó képek, természet-ismeret, olvasni, írni, hogy lehet mulatva megtanulni? és az erkölcs és vallás köréből is egyes szimbolumok, melyek méjjen hassanak a lélekben a természeti vallásra. Tehát Rousseau alapján áll: realizmus és oly isten, ki a természetben van, de mely hitnek tradiciója nincs. Különben, Basedow rendkívüli sajátága és roppant tevékeny ember volt. Basedow jellemzésére minden életírőja, Göthének, ki vele és Lavaterrel 1774-ben találkozott és egy darabig együtt volt, egy leírását idézi és méltán, mert az oly jellemző, hogy e levél elég volna, magunk elé képzelni őt. E levél tartalmát nem idézhetem, mert hely nincs arra, de főbb pontjait közlöm, mert Basedow nélkül a philantropint meg nem érthetjük, mert egyéni jellemét az intézetre rányomta. Lavaterrel hasonlítja össze. Már arc-vonásaik ellentétet képeznek, valamint jellemök. Lavater szeme tiszta, szelid nagyon széles szemöldök alatt, a Basedowé méjjen ül homlokában, kisesi, fekete, éles, vastag szemöldök alatt. „Basedows heftige, rauhe Stimme, sein schnelles herumwerfendes Gespräch und was ihn sonst noch bezeichnen mochte, Alles war den Eigenschaften und dem Betragen entgegengesetzt, durch die uns Lavater verwöhnt hatte.“

Fentebb említett művét Göthe megdicséri, csak benne a benyomásoknak, melyek a gyermekek lelkére teendők, szabályszerűségét és így a phantasia megsemmisítését támadja meg. Egy oly ellenvetés, melyről Basedow intézete élénk tanúságot tesz, mit Pestalozzi rendszerében is meg lehet róni. Mert ki ismer egy kedélyt, ki tudja az iskola egyformaságát mindenki előtt kedvessé tenni? Minden lélek oly rendben teremti fogalmát a természetről? Nem, sőt minden lélek máskép, mert a benyomásokat máskép fogadja. Nem lesz-e lélek, mely e rendszerességet korlátozónak mondja? Mind oly kérdések, melyek Pestalozzi ellen Niederer és Ramsauer ré-

széről felhozhatnak, ezért később erre felelni fogunk, de hogy az ellenvetés komoly és igazságos sok tekintetben, de másfelől az Anschauungssystem, a realizmus, szinte magával hozza, ez is igaz. Társalgása éles, sarkastikus, írja tovább Göthe, szenvedélyesen szeret és gyűlöl, oly odaadással, ellenállhatatlanul akar valamit, hogy a gondolkozót gondolkozóba ejti. Honnan az eszme, mi ez erélyt megadja? De nem mindig a méjj lélek tud tenni, sőt többnyire hiányzik az energia az ily kedélyeknél. Szeretett a sz. háromság ellen beszélni, míg Lavater a bibliáról csak kegyelettel, csak a szív benső melegével beszélt. Göthe sokat élesztette logikáját, dialektikáját a vele való társalgásban. Folytonosan rossz dohányt pipázott, kellemetlen, feltűnő volt, semmi gyöngédség; míg Lavatert szűz lelke jellemző, valamint Pestalozzit. Borzasztó sokat dolgozott, közbe társalgott, élceket mondott és mégis diktált is irnokának. E kép elég Basedow jelleméről.

Az anhalti fejedelem alapítványa következtében 1774-ben megnyitott a philántropin, Basedow szokott charlataneriájával, de mely charlataneria egy fáradszhatatlan léleké volt, egy szent, egy magasztos ügyben. Minden követ megmozgatott. Sokat ígért. Kinzás nélkül tannni, latinul beszélni és hivatkozott leányára, kit Wolke, ki hatalmas segéd-társa és valódi átértője volt, 4 $\frac{1}{2}$ éves korában tanította meg latinul beszélni, azután franciául, rajzolni, fizikai ismereteket a Rousseau módja szerint 9 éves koráig. E leányt Emiliának hívták, később egy paphoz Cantiusához ment nőül. A vallásban is, a philanthropizmusnak megfelelően, a természeti vallást, azután az általános keresztény-vallást ígerte, úgy hogy a zsidókat is ugyan egy isteni tiszteletben egyesítheti. Ezt is Rousseau akarta egy levelében, melyben egy nagy, közös vallásra hivatkozik. A vizsgálat meg volt, Kant, Lavater, Göthe. Wieland meglátogatták és a fejedelem is teljes elismerését nyilvánította. Kant Königsbergben írt egy levelet a német közönséghez, hol ajánlja és forradalmi szóval tiszteli meg ez intézetet. Róla kimerítőbb tudósítást írt pr. Schummel ezen cím alatt: Fritzens Reise nach Desseau. Levelekben van írva. Mindent a valóságában mutat fel.

Először egy u. n. Versteckspielt játszanak, melyben Wolke tanár egy tábla megé írt egy nevet, város, ország, sat. nevet s kérdé mit írt? ki a kitalálja, kalácsot kap. Azután rajzolt madarat s kérdé: ragadozó-e, vagy éneklő sat. Tréfásan, hibásan festé s a gyermekek javíták ki. Festett egy oroszlánt, de madár csőrrel. Kérdé mit rajzolt: kiálták: Leonem, sed leones non habent rostrum. Azután kérdé „mit rajzoljon? Mondák: Domum, Domum.“ „Mit kell először rajzolni?“ Fundamentum! „Hát azután?“ Parietes! Az ajtót a végére rajzoló. Kiálták a gyermekek: „Male, Male,“ kérdé miért? Janua est in media, felelték. „Miért?“ „Propter symetriad.“ A mathesisben, bár mekkora számokat is írt egy más alá, a gyermekek összeadták nagy gyorsasággal és biztossággal. Tréfás módorát Wolke ide is belevegyíté. Azután

egy képet mutatott s kérdé, mi van azon. Kiálták: egy terhes nő? Miért oly szomorú? Mert szenved! Tartoztok-e hát szüléteknek hálával? Igen! Miért? Mert az életet neki köszönjük. A geometriában legszebb alakokat rajzolják és a legpontosabban. Mi e tanmód valójában és menyinyiben lehet elfogadni? Hogy tanítá a morált! Miért mellőzi a nyelvészeti ismeretet, a grammatikát? Legelső hibás oldala a kosmopolitizmus, mi érezhető a vallás-tanításnál, hol egyformaságot akar teremteni, pedig az csak erőszak a lelkiismereten.

Ugyanis, az istenről nem szólnak semmit, míg nem jut érettséghez; ekkor egész ünnepélyességgel avatják fel a titokba. A növendék tesz a természetben egy sétát, ekkor említetik a kijelentés szó először. Templomba viszik, onnan haza megy, hol az atya rövid könyörgést mond és kortársai énekelnek; ő letérdel, az atya megáldja. Este az atya jelenlétében könyörög, bajtársaival mulat egyet; a vészszót elégetik, jelül, hogy ő már érettnak tekintik. Csodálatos ideál lebeghetett az istenről a Basedow lelke előtt. Mást helyt írja Basedow, hogy a szellem csak a szemlélet által, csak misztikus, allegorikus hatás következtében emelkedik isten fogalmára. E végett egy szobába vezetik, hol a fal sötét posztóval van bevonva annak jelül, hogy az fölényben van a rossz felett. A padozaton van egy koporsó rajzolva, hogy emlékezzék a halálra. Egy méjjesedésben van egy láda, a frigy ládára emlékeztetve, egy biblia és egy imakönyv, egy túlkör, az önvizsgálat szükségességét jelezvén és két gyertya, az egyik a kijelentés világát, a másik a szív és ész világát jelképezve. Szóval, a keresztyén vallás minden szimboluma szemléltetve. S ily forma költemény megtanulása:

So war ich zubereitet, Ich!
Nicht nach der Eltern Plan,
Der, der mich so nach Absicht schuf.
Der ist mein Gott, mein Gott!

Hegedűs István.

(Folyt. kövekezik.)

Az udvarhelyszéki ref. tanító-egylet

Az udvarhelyszéki reformált egyházmegyei tanító-egylet idei július 2-án közgyűlést tartván, legyen szabad e lap olvasó közönségét arról néhány sorban értesítenem.

1) Megnyitó gyanánt, az elnök következő szavakat mondotta:

„Eltelt egy év, nemcsak, de el a másodiknak is fele. Ha ügyeink rendes kerékvágásban mehettek volna, nem most, hanem husvét és pünkösöd között gyűléseztünk volna, s akkor közelebb volnánk egyleti életünk első esztendejének végéhez. De ha már különféle okok miatt enynyire el kellett távoznunk az első év végétől, a távolságot használjuk legalább annál kényelmesebben lehető visszapillantásra.

Nézzünk tehát vissza első esztendőnkre.

Három közgyűlésünk volt az egész év alatt, még pedig a három közül csak is az egyik rendes idejében. A februáriusiban megkezdette egyletünk a szabályszerű szervezkedést, s a májusiban ezt befejezte. Csekély anyagi erejéhez képest, könyvtárt alapított, a melyben igaz, hogy

még eddig csak négy mű vagyon, de ezt legalább sajátjának mondja. A nevelés ügyben hét fontos kérdésre t. i. a tandíj, a tanító képzés, a tanítói állomás rendszeresítése, az iskola-felügyelet, a keblői iskola-tanácsok tanácskozási jegyzőkönyve, az iskolai anya-könyv és érdem-fokozatok, vagy bizonyítványok jegyzőkönyve kérdésére nézve bizonyos megállapodásra jutott egyesületünk, s egy bizottság tanulmány tárgyává tette az u. n. egyházmegyei özvegy-árva-tár kérdését.

Hogy tehát egyesületünk munkára emelte föl kezét, életének már első esztendejében: annyit róla elmondhatunk.

Hanem ember tervez, isten végez, kivált mikor tanítóféle ember tervez, de azért csüggedni nem szabad, mert a kitartó munkásság előbb hátrább legyőzi az utjában álló nehézségeket.

S vajjon, van-e valami eredménye egy évi munkánk-nak? Én azt hiszem van, legalább a tandíj kérdésben kétségtelenül van. Sőt ha mi, az a harminc ember, kik a múlt évben a gyűléseken megfordultunk, minden kérdés tárgyalásánál jelen lettünk volna, s ez által magunkat minde-nik megállapodásnak m. e. apostolává képeztünk volna, hogy még több eredményt tudnánk felmutatni, azt merem állítani, mert az egyesülés erőt, az erő hatalmat, a hatalom pedig eredményt biztosít a maga emberének.

Legyünk azonban jó reménnyel az iránt, hogy a mi nem volt, az még meglehet, s eljön az idő, melyben minden protestáns tanító belátja, hogy a nevelés ügy munkásainak hármias vágyát, t. i. a kellő képzettséget, a méltányos javadalmat s a ki nem maradható hivatali önállóságot legbiztosabban és leghamarább a protestáns tanító érheti el. S hogy ez a jövő miattunk ne késsek, kezdjük is meg tanácskozásunkat.“

2) A múlt évi december 30-án tartott közgyűlés jegyzőkönyveink tájékozás végett való felolvasása megtörtént.

3) Egyletünk elnöke múlt évi jegyzőkönyvünk 29 vezér száma értelmében a kolozs-dobokamegyei tanító-egylet elnökségéhez kérdést intézvén az iránt; nem volna-e hajlandó Erdélyi népnevelésügyi értesítő című egyleti közlönyének hasábjait a protestáns iskolák számára is megnyitni, a nevezett egylet elnöksége kérdezősködő levelét megválaszolás végett áttette fenirt közlöny szerkesztőjéhez, Szabó Endre urhoz, ki is idei február 18-áról a következő választ küldötte:

„Lapunkban bármely címet viselő tanító-egylet közleményeinek készséggel helyet engedünk azon esetben, ha a beküldendő közlemények más lapban még nem jelentek meg, s ha nem foglalokoznak vallás-felekezeti kérdések fejtegetésével.“

Egyesületünk az irt megszorításokkal kapcsolatos ajánlatot nem veheti ivénybe.

4) Elnökünk előterjesztette múlt évi jegyzőkönyvünk 31-ik vezér száma alatt kiküldött özvegy-árva-tári bizottság munkálkodásának eredményét, s ezzel kapcsolatban felolvastatta tájékozás végett az 1839-ben készült egyházmegyei özvegy-árva-tári alapszabályokat.

Mely előterjesztésből és a felolvasott alapszabályokból világos levén az: hogy egyházmegyénk tanítói testületének minden tagja kezdettől fogva köteles tagja volt az egyházmegyei özvegy-árva-tárnak, még pedig mind a teher, mind a javadalom tekintetében egy harmad arányban; kitűnően egyúttal az is, hogy ez intézmény mikint állásáról egyházmegyénk tanítói testülete egyfelől az intézmény szervezete, másfelől a tanítói testület régi állása miatt birtokos tudomással; bizonyos levén másfelől az is, hogy a tanítói testület minden tisztességes eszközt kénytelen megragadni, hogy özvegyei és árvái segélyezését a lehetőségig biztosítsa, ezt pedig csak úgy teheti, ha saját maga fizetendői mellé még különféle javadalom forrásokról is fog gondoskodni: egyletünk az önfentartás, önsegélyezés, s a mindezek alapját tevő önrendelkezés indokából megállapította, hogy a n. t. egyházmegyei közgyűlésen az iránt fog kérelmezni: különíttessék el az egyházmegyei özvegy-árva-tárnak célba vett újra szervezése alkalmával a tanítókat illető alapösszeg, s minden ezután a tanítók részéről befolyó mennyiség tétessék a tanítói özvegy-árva-segély alaphoz, sértetlenül fenmaradván ezutánra is, a n. t. egyházmegyének a tanítói özvegy-árva-segély alapra vonatkozó tulajdon-joga.

5) A magyar néptanító első füzetéből egyletünk is kapott volt 10 példányt annak idejében, s egy példánynak előfizetése meg is volt határozva. Mivel azonban a füzetek megjelenése időközben megakadt, a 4 frt. előfizetési pénz még nem volt felküldve. E tárgyat egyletünk most így intézte el: a magyar néptanító első füzetét két példányban megtartja az egyleti könyvtár számára s ezért fizet 4 forintot. A fennmaradó nyolc példány első füzetét 25 kr. becs-árban a jelenlevők közül nyolcan megvették s az ekkint összesgyűlt 6 frtnak Budapestre küldésével az elnökséget bizta meg egyesületünk.

6) Egyleti pénz és könyvtárnoki számadás-vizsgálat is volt, melyből kiderült, hogy a múlt évi gyűlésekben tényleg részt vett 30 egyleti tag közül tagsági díját befizette 16, nem fizette be 14, a bevétel tehát 16 frt. volt. Az alapszabályok kinyomtatása és befűzése 10 frt. a magyar néptanító előfizetési ára 4 frt. összes kiadás 14 frt. van a pénztárban 2 frt.

Könyvtárunk mind a négy könyve meg van. Pénz- és könyvtárunk állását tulajdonképpen egyletünk, betegeskedése miatt távol levő pénz- és könyvtárnokát a múlt évi számadás terhe alól felmentette, a tagsági díjjal hátralékosoktól pedig elvárja, hogy folyó 1874-ik év folytán múlt évi tartozásaikat is lefizessék.

7) Szükséges levén egyletünk köz- és választmányi-gyűlései számára bekötött jegyzőkönyvet szerezni: ennek megszerzésével elnökét bizta meg egyletünk.

8) A helybeli kollégiumi tanári kar ajándékából kapta egyleti könyvtárunk a Péterfi Sándor szerkesztette népnevelők lapjának 1872- és 73-ki év folyamait, két kötetben, és a Szabó Endre szerkesztette erdélyi népnevelésügyi értesítőnek 1873-ik évi folyamát. Továbbá, Ince

András helybeli könyvkötő adományából a Szeberényi Lajos szerkesztette Néptanítók könyvének második és harmadik kötetét.

Az öt kötetre menő ajándékot egyesületünk köszönettel fogadta, bekötötésüket meghatározta.

9) Közlebről meghalt Fülöp Dániel, rugonfalvi tanító és volt választmányi tag, helyett közgyűlésünk választmányi tagnak Sipós József bágyi tanítót választotta.

10) Kedvetlenül tapasztalván egyesületünk egyházmegyénk tanítói testülete több tagjának az egyleti munkálkodás iránti közönyösségét: e baj orvoslására a n. t. egyházmegyét fogja felkérni.

11) Tárgyalás alá kerülvén az egytetemes tanítói gyűlés szervező bizottsága által az idén tartandó közgyűlés számára tanácskozási tárgy gyanánt kitűzött közetkező tételek:

a. A néptanítók nyugdíjazása, özvegyeik és árváik gyámolítása.

b. A tandij kezelése.

c. A tankönyvek és taneszközök meghatározásának módja.

d. A tanterv részletes megállapítása.

e. Az ismétlő iskola.

f. A népiskola viszonya középtanodáinkhoz.

Ezek közül az a. pontra nézve egyletünk véleménye következő:

Nem remélhetvén országunk ez idő szerinti pénzügyi állapotában az országos törvény alapján fenálló különféle jellegű népiskolák tanítóinak nyugdíjazását, ezek özvegyeinek és árváinak gyámolítását; másfelől pedig csak nem mindenféle jellegű iskola tanítói számára meglévő immár vetve a nyugdíj- és segély-alap; mivel jobb a bizonyos valami, a bizonytalan semminél: egyesületünk a már meglévő tanítói nyugdíj- és segély-alapokat tartja első sorban az állam által segélyezendőknek, a mint ez már meg is volt kísértve.

A b. pontra nézve:

a tandij-fizetést, a szegények iránti kedvezmény fentartásával, egyletünk elvileg is helyesli, mert az ellenkező éldiségre vezet, ez pedig erkölcs-rontó, de a tandijat ne a tanító szedje, hanem az ennek megfelelő összeget kapja az iskola-község pénztárából.

A c. és d. pontokra nézve:

Mind a tanterv, mind a tankönyvek és taneszközök tárgyában legcélyszerűbben intézhetőnek a különféle jellegű iskolák helybeli, megyei és legfelsőbb igazgató-tanácsaik, természetesen az országos törvény korlátai között, elég tágas út maradván akkor is a tanítói testület kissebb-nagyobb körei befolyásának érvényesítésére, részint a kezdeményezési jog igénybevételénél, részint pedig az életbeléptetésnél.

Az e. pontra vonatkozólag:

A népiskolai törvényünk alapján álló ismétlő iskolát egyesületünk nem tartja célra vezetőnek, a helyett célszerűbbnek látja csak is nyolc évre terjedő általános iskola-kötelezettséget léptetni életbe, de úgy, hogy a tizenharmadik és tizennegyedik éves tanulók is mindennapi iskolások legyenek, a téli tanfolyam alatt, a nyári tanfolyamon pedig csak is a 6—10 éves gyermekek járjanak iskolába.

Az f. pontra vonatkozólag:

Ha a középtanoda a tudományos műveltség alapvető intézete, úgy abba a gyermek 14 éves korának betöltése előtt be nem léphetvén, t. i. a szellemi, vagy anyagi munkára

irányuló hajlam és képesség a serdülő kornak beállta előtt nem igen lévén felismerhető: a népiskolának olyan szervezet adandó, hogy abban mindenféle gyermek élete 14-ik esztendejének végéig tanulhasson.

Szakács Mózes.

KÜLÖNFÉLÉK.

* **Lélek-emelő ünnepélynek** valánk tanui a napokban. A belvárosi gyermek-kert társulat emeletre kiépített díszes intézete folyó hó 25-én megnyitott. Ez intézetnek hét tágas tanterme összesen 200 növendék számára, mintaszerűen berendezett két osztályos gyermek-kertet, hat osztályos elemi iskolát és két évi tanfolyamra terjedő gyermek-kertésznő-képezdét foglal magában. És mindez a társulat buzgalma, a magas kormány s a város segélyezése nyomán, alig más fél év alatt jött létre. A társulat a telek-vásárlásra, kiépítésre és felszerelésre csak nem 40,000 frtot fordított. 20,000 frttig részvényeket bocsátott ki; a többi az állami, városi segélyből s a jótékony adományokból gyűlt össze. A tanító személyzet a legkitűnőbb erők egész hoszsza sorából áll: Igazgató: Szabó Endre, tanárok: Paal Ferenc, Benedek Samu, Parádi Kálmán, Gazsi József, Stöger Béla (ének- és zene-tanár), Propper Ferenc (szépirás- és rajz-tanár), Nyárádi Dénes (torna-tanár); gyermek-kertésznő: Szabó Róza, két segéd-nővel; munka-tanítónő: Szabó Endréné; elemi-tanítónő: Böhm Jenke; intézeti orvos: dr. Nagy József; ezek mellett két felügyelő nő. A megnyitási ünnepély a ref. egyházi jeles ének-kar által a himnusz elzengésével vette kezdetét, melyet a jelenvolt díszes közönség fölállva hallgatott végig. A megnyitó beszédet Szász Domokos, a társulat elnöke, tartotta. Utána a társulatot s az új intézetet, a városi hatóság nevében, Földesi Sándor, várositanácsos, idévelte. Majd Szabó Endre, igazgató, fejtegette az intézet főadatát s intézett néhány szót a szülőkhez és közönséghez. Végül, az ének-kar zengett el ismét egy megható dallamot. Részünkről is szívünkkel óhajtuk: virágozzék e szép intézet az idők végéig!!

= **A magyarországi prot. egyet választmánya**, a közgyűlést megelőző napon, tőlést tartott a program megállapítása végett. A hirdett egzház-történelmi pályázatra, melyre 600 frt. volt kitzúve, csak egy pályamű érkezett be, a bírálók azonban pályadíjra méltónak nem találták. Tárgyalás alá került továbbá az új biblia-fordítás ügye is. Hozzá szoltak e nagy fontosságú kérdéshez Ballagi Mór, dr. Kovács Ödön, Farkas József, Laukó Károly, Fehér Péter. Végül, a választmány egy bizottságot küldött ki, Ballagi, Fördös és dr. Kovács személyökben, hogy a fordítás és kiadás tárgyában, a közgyűlésnek előterjesztést tegyenek. A közgyűlés aztán e két tárgyban azt határozta, hogy az irodalmi bizottság szolitsa föl valamely elismert tekintelyt a történelmi mű megírására; az új biblia-fordítás ügyében pedig az ó-testamentomi könyvek lefordításával Ballagi Mór bizza meg, míg az új-testamentomi könyvek lefordítása szabad verseny útján fog végrehajthatni. De térjünk a közgyűlés főbb momentumainak időrendi vázlatos ismertetésére. A csak közepes számú tagok által látogatott gyűlés első napi működése a reformátusok szénatéri templomában kezdődött, hol lapunk szerkesztője — a pesti lapok egybe-hangzó tudósítása szerint — igen díszes, intelligens közönség előtt, nagy határu egyházi beszédet tartott a vallás- és tudomány viszonyáról. A délelőtt hátralevő részét a titkári s több bizottsági jelentés, a délutánt pedig dr. Kovács Ödön felolvasása foglalta el: „a független morálról,” végeredményül azt vonva ki, hogy az erkölcsiség ép úgy meglehet a vallás

mellett, mint a vallástól függetlenül; azonban, a vallás által áthatva, nemesebb, tisztább, fölemelőbb. Ez értekezés élénk megvitatása majdnem estig tartott. A másnapi tanácskozás a miszsiói segélyezések kérdése körül forgott, utóbb pedig Szász Károly olvasá fel igen élénk viszhangot keltett értekezését, mely a protestáns papnöveldék tanulóinak számában mutatkozó csökkenés okait fejtegeti. A gyűlés a nagy szakavatottsággal irt értekezést egész terjedelmében magáévátette s nyomtatás útján fogja terjeszteni. Ballagi azt is indítványozá, hogy az egyet francia és német nyelvre is fordítsa le, de szerző — munkája hiányos voltát vetvén okul — ebbe nem egyezik bele. Nevezetes mozzanata volt még ez ülésnek Török Pál szuperintendens beszéde a hittudományi tanítás ügyéhez. Ő a szabad tanítást e téren is behozandónak tartja, de egy felekezeti egyetemen ezt nem véli keresztülvihetőnek. Nézetének sommája az, hogy legyen egyetemeinken theológiai kar, mely az egyházi hatóságok befolyásától független legyen. A gyűlés e kérdés tüzetes megvitatása után csekélyebb fontosságú ügyeket látott el s ezzel bezárult a magyar protestáns-egylet III. közgyűlése, a jövő évi ismét Budapesten tartatván meg.

= **(Felhívás).** Egyházi beszédeinkre az előfizetési háttáridőt e hó 31-ig tettük. Bizalommal kérjük fel tehát ivtartóinkat, hogy az előfizetési ivateket a kitzűött időig beküldeni sziveskedjenek, mivel a nyomtatandó példányok számára néve tájékoztatni óhajtuk magunkat. Sz.-Somlyó, október 18-án, 1874. Kis Albert, kémeri ref. pap. Nagy László, sz.-somlyói ref. pap. Viszki Pál, zoványi ref. pap.

= **Hálás köszönet.** A mihályfalvi szegény ref. egyház már három éve, hogy a Gusztáv Adolf jótékony egyletnek, illő díj lefizetése mellett, tagja. És ezen 3 év óta folytonosan segítette ezen jótékony egylet szegény egyházunkat 25—25 oszt. frttal, a melyből, minthogy egyéb jövedelme nem volt s nincs jelenleg is, annyira renoválgatta papi és mesteri házáat, hogy azok lakhatókká váltak. De a tavasszal egy véletlenül kiütött tűz által mind a kettő egészben elhamvadott. Most újból a Gusztáv Adolf jótékony egylet ezen szerencsétlen esetet szivére vevén, rögtön 50 oszt. frtot adományozott a mihályfalvi szegény égett papi ház felépítésére. Adakoztak még ezen célra mtlgs. Elekes Pálné 4 frt, és mlg. Dobay Károlyné 2 frt. 78 krt, mindezekért hálás köszönetemet nyilvánítom, mind a Gusztáv Adolf jótékony egylet irányában, mind a nagy lelkű adakozók irányában, egyházam nevében, kegyes adományaikért. Mihályfalván, október 19-én, 1874. Lukács Ferenc, ref. pap.

KÖRÖZTETNEK.

995—1874.

Sepsii egyházmegyénkben az aldobolyi kántor-tanítói állomás, másod izben. Jövedelme e elaggodt tanító életében 420 frt., azután 536 forint, a hivatalos felszámítás szerint.

Pályázati határnap november 25.

A folyamodványok sepsii esperes, t. t. Csiszér Gábor aa.-hoz, Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, október 26, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

1003—1874.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben az ocfalvi mesteri állomás. Évi jövedelme 109 frt. 50 kr. o. é.

Pályázati határnap november 25.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Sólmosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, október 27, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.